

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve
Devletin Kökeni

Friedrich Engels

Friedrich Engels

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve
Devletin Kökeni

BİRİNCİ BASKININ ÖNSÖZÜ

Bu kitap, deyim yerindeyse, bir vasiyetin yerine getirilmesidir. Hiç kimse Karl Marx kadar, kendi -bir dereceye kadar bizim de diyebilirim- materyalist tarih irdelemesi sonuçlarıyla ilişki kurarak, Morgan'ın araştırmalarından çıkan yargıları açıklamak ve bunların büyük önemini ortaya koymak istemezdi. Gerçekten, Morgan, Marx'ın kırk yıl önce keşfetmiş bulunduğu materyalist tarih görüşünü, Amerika'da, kendi alanında yeniden keşfetmiş ve bu durum, onu, barbarlık ile uygarlık arasındaki karşılaştırma konusunda, belli başlı noktalar üzerinde Marx'la aynı sonuçlara varmaya götürmüştü. Nedir ki, Almanya'nın profesyonel iktisatçıları Kapital'den sözetmek için ne kadar direndilerse, ondan kopya çekmek için de o kadar büyük bir çaba göstermişlerdi. Morgan'ın Eski Toplum'u[1] karşısında, (sayfa 230)İngiltere'deki "tarih-öncesi" bilim sözcülerinin tutumu da başka türlü olmadı. Benim bu çalışmam, yitip giden dostumun yapamadığı işin yerini, ancak güçsüz bir şekilde doldurabilir. Bununla birlikte, Marx'ın Morgan'dan çıkardığı bol sayıda özet[2] arasında bulunan eleştiri notları elimin altında. Bu çalışmada, elden geldiğince, bu notları kullandım.

Materyalist anlayışa göre, tarihte, egemen etken, sonunda, maddî yaşamın üretimi ve yeniden-üretimidir. Ama bu üretim, ikili bir özlüğe sahiptir. Bir yandan, yaşam araçlarının, beslenmeye, giyinmeye, barınmaya yarayan nesnelere, ve bunların gerektirdiği aletlerin üretimi; öbür yandan bizzat insanların-üretimi, türün üremesi. Belirli bir tarihsel dönem ve belirli bir ülkedeki insanların içinde yaşadıkları toplumsal kurumlar, bu iki türlü üretim tarafından, bir yandan emeğin öbür yandan da ailenin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması tarafından belirlenir. Emeğin erişmiş bulunduğu gelişme aşaması ne kadar düşük, toplam emek ürünü ve bunun sonucu, toplumun sahip bulunduğu servet ne kadar az ise, kan bağına ağır basan etkisi, toplumsal düzen üzerinde o kadar çok belirleyici görünür. Ama kan bağına dayanan bu toplumsal yapı çerçevesinde, emek üretkenliği gitgide artar; ve onunla birlikte, özel mülkiyet ve değişim, servetler arasında eşitsizlik, başkasının emek-gücünden yararlanabilme olanağı, sonuç olarak, sınıflar arasındaki karşıtlıkların temeli de gelişir; bütün bu yeni toplumsal öğeler, kuşaklar boyunca, eski toplumsal kuruluşu yeni koşullara uyarlamak için; bunların arasındaki bağdaşmazlık tam bir devrim sonucu verene kadar, var güçleriyle etkide bulunurlar. Kan bağı üzerine kurulmuş eski toplum, yeni yeni gelişmiş toplumsal sınıfların çatışması sonucu değişir; yerini, artık dayanaklarını kan bağı üzerine kurulmuş toplulukların değil, belirli bir ülkede yaşayan toplulukların oluşturduğu devlet içinde örgütlenen aile rejiminin tamamen mülkiyet rejimi tarafından belirlendiği günümüze kadar (sayfa 231) gelen yazılı tarihin bütün özünü biçimlendiren sınıflar çatışması ve sınıflar savaşımının bundan böyle içinde özgürce geliştiği yeni bir topluma bırakır.

İşte Morgan'ın büyük değeri, yazılı tarihimizin bu tarih-öncesi temelini bularak onu ana çizgileriyle anlatmış ve en eski Yunan, Roma ve Cermen tarihinin o zamana kadar tahlil edilememiş başlıca gizlerinin anahtarını, Kuzey Amerika yerlilerinin kandaş grupları içinde bulmuş olmasındadır. Ama yapıtı, bir günün işi olmadı. Konusunu adamakıllı kavrayabilmek

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

için, onunla hemen hemen kırk yıl içli dışlı oldu. Ve işte bu yüzdendir ki, kitabı, günümüzün çığır açacak sayılı yapıtlarından biridir.

Okur, bu kitabın bütünü içinde, Morgan'a ait olanla, benim eklemiş bulduğlarımı kolayca ayırdedebilir. Yunan ve Roma üzerine olan tarihsel bölümlerde, Morgan'ın verileriyle yetinmedim; kendi elde etmiş bulduğlarımı da ekledim. Keltler ve Cermenler üzerine olan bölümler; aslında benim yapıtımdır. Bu konuda, Morgan ancak ikinci elden kaynaklara sahipti ve hele Cermenlerle ilgili olarak, -Tacitus bir yana- elinin altında M. Freeman'ın kötü liberal düzmecelerinden başka bir şey yoktu. Morgan'ın ereği bakımından yeterli, ama benim ereğim bakımından yetersiz bulunan bütün iktisadî açıklamaları yeniden ele alıp geliştirdim. Son olarak, Morgan'ın açıkça anılmadığı her yerde, bütün vargılardan benim sorumlu bulunduğum, kendiliğinden anlaşılacaktır.

26 Mayıs 1884 dolaylarında yazılmıştır.

F. Engels, *Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*, Hottingen-Zürich, 1884'te yayımlanmıştır.

**1891 DÖRDÜNCÜ
ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ**

**İLKEL AİLENİN TARİHİ ÜZERİNE
(BOCHOFEN, Mac LENNAN, MORGAN) [143]**

Bu kitabın bundan önceki bütün baskıları, hemen hemen altı aydan beri tükenmişti ve yayımcı, daha da uzun (sayfa 232) bir zamandan beri, benden yeni bir baskı hazırlamamı istiyordu. Daha ivedi işler, şimdiye kadar beni bundan alıkoymuştu. İlk baskının yayımlanmasından bu yana yedi yıl geçti; bu süre içinde ailenin ilkel biçimleri üzerindeki bilgilerde önemli gelişmeler oldu. Bundan ötürü, bazı düzeltme ve tamamlamalar yapmak için elimi çabuk tutmam gerekiyor; zaten eldeki metnin kararlaştırılmış bulunan baskısı da, belirti bir süre için, bu kitapta başka değişiklikler yapılmasını önleyecek.

Bu yüzden, bütün metni büyük bir özenle gözden geçirerek bir sürü katma yaptım; umarım ki, bu katmalarla, bilimin bugünkü durumu, gerektiği gibi hesaba katılmış olacak. Ayrıca, bu önsözde de, aile tarihinin, Balchofen'den Morgan'a kadar izlemiş bulunduğu gelişme üzerine kısa ve toplu bir özet vereceğim; ve bu işi, özellikle, şovenizme boyanmış İngiliz tarih-öncesi okulu bir yandan Morgan'ın elde ettiği sonuçları hiç sıkılmadan kendine malederken, bir yandan da ilke tarihi incelemede, onun bulgularıyla gerçekleşmiş bulunan devrimden hiç söz etmemekte direnmeye devam ettiği için yapacağım. Başka ülkelerde de, bu İngiliz örneği, bazan sıkı sıkıya izleniyor.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Yapıtım çeşitli yabancı dillere çevrildi: önce İtalyancaya: L'Origine della famiglia, della proprietà privata e dello stato, versione riveduta dall'autore, di Pasquale Martignetti, Benevento 1885. Sonra Romenceye: Origina familiei, proprietatei private si a statului, traducere de Joan Nadejde, Jassy'nin Contemporanul[144] dergisinde, Eylül 1885 - Mayıs 1886 arasında. Daha sonra da Danimarka diline: Familjens, Privatejendommens og Statent Oprindelse, Dansk af Forfatteren gennemgaaet Udgave besøerget af Gerson Trier, Koebenhavn,1888. Bu Almanca baskıya dayanarak Henri Rave tarafından yapılan bir Fransızca çeviri de basılmaktadır.

*

1860 yıllarına kadar, bir aile tarihi sorunu sözkonusu olamazdı. Bu alanda, tarih bilimi, henüz tamamen Musa'nın beş kitabının (Pentateuque) etkisi altındaydı. Bu kitaplarda, öbür kaynaklarda olduğundan çok daha ayrıntılı bir (sayfa 233) biçimde anlatılan ataerkil aile biçimi, yalnızca en eski aile biçimi olarak kabul edilmekle kalmıyor, ayrıca -çok karılılık (polygamie) bir yana bırakılırsa- günümüzün burjuva ailesiyle özdeş sayılıyor, bir tutuluyordu. Öyle ki, aile hiçbir tarihsel evrim geçirmemiş sayılıyor, yalnızca, ilkel zamanlarda, bütün kurallardan bağımsız bir cinsel ilişkiler döneminin varolabileceği kabul ediliyordu. Daha doğrusu, tek-eşli-evlilik (monogamie) dışında, Doğudaki çok-karılı-evlilik (polygamie) ile Tibet'teki çok-kocalı-evlilik (polyandrie) biçimleri biliniyordu; ne var ki, bu üç biçim, tarihsel bir ardışıklık düzeni içinde sıralanmıyor ve aralarında hiçbir ilişki olmaksızın birbiri yanında bulunuyorlardı. Yaşadığımız dönemdeki bazı yabanıllar arasında olduğu gibi, tarihin eski çağlarında yaşayan bazı halklar arasında da, soyağacının babaya göre değil, anaya göre hesaplandığı, başka bir deyişle; yalnızca kadın bakımından soyun meşru kabul edilmiş bulunduğu; günümüzde yaşamakta olan birçok halklar arasında, henüz yakından incelenmemiş hayli geniş bazı gruplar içinde evliliğin yasaklanmış olduğu ve bu töreye dünyanın her yanında rastlandığı gibi olgular kuşkusuz

biliniyordu ve bu konularda durmadan yeni yeni örnekler toplanıyordu. Ama bu olgulardan bir sonuç çıkarılmıyordu; hatta E.B. Tylor'ın *Researches into the Early History of Mankind*, vb., vb. (1865) adlı kitabında, bu tür olgular, bazı yabanıllar arasında yürürlükte bulunan, yanmakta olan oduna bir demir aletle dokunma yasağı, ya da aynı türden boşınanların yanısıra, "garip âdetler" başlığı altında yer almaktadır.

Aile tarihi [üzerindeki gerçek bilimsel araştırmalar, -ç.] Bachofen'in *Analık Hukuku* adlı kitabının yayımlanmasıyla, 1861'de başlar. Yazar, burada şunları önerir: 1° İnsanlık, önce, Bachofen'in kötü bir raslantı sonucu hetairizm (hétairisme) terimiyle belirttiği, bütün kurallardan yoksun cinsel ilişkiler içinde yaşamıştır; 2° Bu tür ilişkiler, babalığı belirsiz duruma getirdiğinden, soy-zinciri ancak kadın soyu bakımından -analık hukukuna göre- hesaplanabilir ki, antikçağda yaşamış bütün halklar içinde, başlangıçta bu durum ortaya çıkmıştır; 3° Bunun sonucu, kadınlar, ana olarak, genç kuşağın belirli ataları olarak, öylesine (sayfa 234) bir saygı ve saygınlığa sahip bulunuyorlardı ki, bu, Bachofen'in anlayışına göre, tam bir kadın egemenliğine (gynecocratie) kadar gidiyordu; 4° Kadının yalnızca bir tek erkeğe ait bulunduğu karı-koca evliliğine (mariage conjugal) geçiş, eski bir dinsel buyruğun ya cezasının çekileceği, ya da kendini belli bir süre başkalarına vererek, kadın tarafından hoşgörülmesinin satın alınacağı bir çığnenmesi (bir başka deyişle, gerçekte, öbür erkeklerin aynı kadın üzerindeki geleneksel hukukunun çığnenmesi) anlamına geliyordu.

Bachofen bu iddiaların kanıtlarını, çok büyük çabalarla toplamış olduğu antikçağ klasik yazınının sayısız parçaları içinde buluyor. Ona göre, "hetairizm"den tek-eşli-evliliğe ve analık hukukundan babalık hukukuna geçiş, özellikle Yunanlılarda, dinsel fikirlerin evrimiyle; yeni anlayışı temsil eden yeni tanrıların, geleneksel topluluk içinde, eski anlayışı temsil eden eski tanrılar yanında ortaya çıkıp tutunması ve bunları giderek geri plana atmalarıyla gerçekleşmiştir. Demek ki, Bachofen'e göre, erkekle kadının karşılıklı toplumsal durumun-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

daki tarihsel değişimler, insanların gerçek yaşam koşullarındaki gelişmenin değil, bu yaşam koşullarının aynı insanların beyinlerindeki dinsel yansımalarının ürünüdür. Bunun sonucu, Bachofen, Aiskhylos'un Oresteia'sını, [Yunan -ç.] kahramanlık döneminde, batmakta olan analık hukuku ile doğmakta olan utkun babalık hukuku arasındaki savaşın dramatik bir anlatımı olarak gösterir. Klytaimnenstra, Truva savaşından dönen kocası Agamemnon'u, sevgilisi Aigisthos'a duyduğu sevgi yüzünden öldürür; ama Klytaimnestra'nın Agamemnon'dan olan oğlu Orestes, öz anasını öldürerek babasının öcünü alır. Bu yüzden, anakatilliğini suçların en ağır ve en bağışlanmazı sayan analık hukukunun koruyucu perileri Erinniler tarafından izlenir. Ama, indirdiği vahiyle, Orestes'e bu cinayeti işleten Apollon ve yargıç olarak başvuru Athena -burada yeni düzeni, babalık hukuku düzenini temsil eden iki tanrı- onu korurlar; Athena, tarafları dinler. Bütün tartışma, Orestes'le Erinniler'i karşı karşıya getiren oturumda kısaca özetlenir. Orestes, Klytaimnestra'nın ikili bir cinayet işlediğini öne sürer: kadın, kendi öz kocasını, ve aynı zamanda oğlunun öz babasını öldürmüştür. Öyleyse neden Erinniler çok daha suçlu (sayfa 235) olan Klímmnestr'i değil de, onu izlerler [Erinniler'in -ç.] yanıtı inandırıcıdır:

"Çünkü kadın, öldürdüğü adama kan bağıyla bağlı değildi."

Kendisine kan bağıyla bağlı bulunulmayan bir adamın öldürülmesinin günahı, hatta öldüren onun karısı bile olsa, ödenabilir; bu iş, Erinnileri ilgilendirmez. Erinniler'in görevi, kandaşlar arasındaki cinayetleri izlemektir ve analık hukukuna göre de en ağır ve en bağışlanmaz cinayet, bir ananın öldürülmesidir. O zaman, Apollon, Orestes'i savunur; Athena Areopagos'un -Atinalı yargıçların- oyuna başvurur; nedir ki, aklanma ve suçlanma için verilen oylar eşit sayıdadır; bunun üzerine, Athena başkan niteliğiyle, oyunu Orestes'ten yana kullanır ve Orestes aklanır. Böylece, babalık hukuku, analık hukuku üzerinde utku kazanmış olur; Erinniler'in da deyişimiyle, "genç kuşak tanrıları", Erinniler'i yenerler ve sonunda

Erinniler yeni düzen içinde yeni bir görev almanın gerekli olduğu kanısına varırlar.

Oresteia'nin bu yeni, ama tamamen doğru yorumu, bütün kitabın en güzel ve en iyi parçalarından biridir; ama aynı zamanda, Bachofen'in Erinnilere, Apollon'a ve Athena'ya, sağlığında Aiskhylos'un inanmış olduğu kadar inandığını da kanıtlamaktadır: Gerçekten, Bachofen, Yunan kahramanlık döneminde, bu tanrıların babalık hukuku yararına analık hukuku devirme mucizesini gösterdiklerine inanır. Dini, böylesine, evrensel tarihin belirleyici ögesi olarak kabul eden bir anlayışın, sonunda saf bir gizemciliğe (mysticisme) varması gerektiği açıktır. Bundan ötürü, Bachofen'in o koca kitabını baştanbaşa yutmak, güç ve çoğunlukla pek de yararlı olmayan bir iştir. Ama, bu onun yenilikçi değerini asla küçültmez. Bütün kurallardan bağışık cinsel ilişkilerin yürürlükte bulunduğu, bilinmeyen bir ilkel durum biçimindeki çürük formülü; Yunanlılarla Asyalılar arasında, karı-koca evliliğinden önce, yalnızca bir erkeğin birçok kadınla cinsel ilişkilerde bulunmasıyla kalmayıp, ayrıca bir kadının birçok erkekle cinsel ilişkilerde bulunduğu ve bunun törelere karşı olmadığı bir durumun gerçekten yaşandığını, klasik ilkçağ yazınında bol sayıda (sayfa 236) varolan belirtilerin tanıklığına dayanan kanıtlarla, ilk olarak Bachofen değiştirmiştir. Ayrıca, Bachofen, kadının, kendini öbür erkeklere geçici olarak vererek, tek kocayla evlenme hakkını satınalması gerektiği biçiminde, bu törenin izlerini bırakmadan asla kaybolmadığını; bunun sonucu, soyağacının başlangıçta yalnızca kadın tarafından, bir anadan öbürüne hesaplanabileceği ve bu durumun, babalığın belirlendiği ya da hiç olmazsa genellikle kabul edildiği karı-koca evliliği döneminde de uzun süre devam ettiğini; çocukların tek belirli atalarının analar olduğu bu ilkel durumun analara ve aynı zamanda genel olarak kadınlara, o zamandan beri hiç görülmeyen yüksek bir toplumsal önem sağladığını da tanıtlamıştır. Gerçi Bachofen bu önermeleri o kadar açık bir biçimde dile getirmemiştir - gizemci anlayış onu bundan alıkouyordu. Ama o bütün bunları tanıtladı; bu, 1861 yılında,

tam bir devrim demektir.

Bachofen'in büyük kitabı Almanca yazılmıştı: yani o zaman, bugünkü ailenin tarih-öncesi ile en az ilgilenen ulusun diliyle. Bu yüzden bilinmez kaldı. Aynı alandaki ilk ardılı (halefi), Bachofen'den sözedildiğini hiç duymadan, 1865'te ortaya çıktı.

Bu ardıl, J.F. Mac Lennan, öncelinin (selefinin) tam karşıtıydı. Dâhi mistik yerine, burada, kuru, duygusuz bir hukukçu karşısında bulunuyoruz; taşkın ozansı imgeleme yetisinin yerini, bu kez, davasını savunan avukatın usa yatkın kombinezonları alır. Mac Lennan, birçok yabancı, barbar ve hatta eski ve yeni zamanların uygar halkları arasında, nişanlı erkeğin, yalnız başına ya da arkadaşlarıyla birlikte, gelecekteki eşini, ailesinden yapmacık bir zorbalıkla kaçırması gereken bir evlilik biçimi bulur. Töreye göre, bir aşiretin (tribünün), erkekleri; dışardan, başka aşiretlerden aldıkları kadınları, gerçekten zorla kaçırıyorlardı. Bu, "kaçırma yoluyla evlenme" nasıl doğdu? Erkekler, kendi öz aşiretleri içinde yeterli sayıda kadın bulabildikleri sürece, buna hiçbir neden yoktu. Ne var ki, gelişmemiş halklar arasında, içinde evlenmenin yasaklandığı bazı kümelerin (grupların) varlığına sık sık rastlıyoruz (ki bu kümeler, 1865 yıllarında henüz çoğunlukla aşiretlerle karıştırılıyorlardı); öyle ki, başka topluluklarda, töre, belirli bir grup içindeki erkekleri aynı grup (sayfa 237) içindeki kadınlarla evlenmeye zorunlu tuttuğu halde, bunlarda erkekler karılarını, kadınlar da kocalarını dışardan bulmak zorundaydılar. Mac Lennan, eşlerini dışardan bulmak zorunda olanları "exogame" ("dış-evlenme"), içerden bulmak zorunda olanları "endogame" ("iç-evlenme"), olarak niteliyor ve uzunboylu düşünmeden, dış-evlenen ve iç-evlenen aşiretler arasında katı bir karşıtlık kuruyordu. Sonra da, dışardan-evlenme (exogamie) üzerine yaptığı kendi öz araştırmaları, çoğunlukla, hatta tamamen değilse birçok durumda, bu karşıtlığın yalnızca kendi imgeleminde var olduğu olgusunu ortaya koymalarına karşın, Mac Lennan, bütün teorisini, bu karşıtlık temeli üzerine kurar. Bu teoriye göre, dış-evlenen aşi-

retlerde yaşayan erkekler; kanlarını ancak başka aşiretlerden alabilirler; ama yabanılık durumunda, aşiretler arasında sürekli savaş hali bulunduğundan, bu iş, ancak kaçırmayoluyla yapılabilirdi.

Mac Lennan gene sorar: Nerden çıkıyor bu dış-evlenme töresi? Ona göre bunun kandaşlık ve mahremlerarası-zina (fücur, incest) kavramıyla hiçbir ilgisi yoktur; çünkü bu tür anlayışlar çok daha sonraları gelişmiştir. Nedir ki, dışardan-evlenme, kız çocuklarını doğar doğmaz öldürmek biçiminde, yabanıllar arasında çok yaygın bir töreden pekâlâ çıkabilirdi. Bu töre dolayısıyla, her aşiret içinde bir erkek çokluğu ortaya çıkardı ve bunun kaçınılmaz sonucu, birçok erkeğin aynı kadına sahip olması, çok-kocalılık olurdu. Ve bu durum sonucu, bir çocuğun anasının kim olduğu bilinir ama, babasının kim olduğu bilinemezdi: atalığın erkeğe göre değil, yalnızca kadına göre hesaplanması - analık hukuku buradan doğar. Aşiret içinde -çok kocalılık ile hafiflemiş ama ortadan kalkmamış-kadın kıtlığının bir ikinci sonucu, başka aşiretlerden zorla ve sistemli olarak kız kaçırılmasıdır.

"Dışardan-evlenme ile çok-kocalı-evlilik (polyandrie) bir tek ve aynı kaynaktan -iki cins arasındaki sayı dengesizliğigeldiklerine göre, bütün exogame ırklarda, ilkin çok-kocalılığın varlığını kabul etmemiz gerekir. ... Ve bu yüzden, dışardan-evlenen ırklar arasında, yalnızca ana tarafındaki kan bağlarını kabul eden akrabalık sisteminin ilk akrabalık sistemi olduğuna, sözgötürmez bir şey olarak bakmak zorundayız." (Mac Lennan, *Studies in Ancient History*, 1886, (sayfa 238) *Primitive Marriage*, s. 124).

Mac Lennan'ın başarısı, dışardan-evlenme olarak adlandırdığı şeyin genel yaygınlığını ve büyük önemini göstermiş olmasıdır. Ama dış-evlenen toplulukların varlığı olgusunu onun keşfetmediği kesindir ve üstelik bu işi pek de iyi anlamamıştır. Birçok gözlemcinin eski ve dağınık öykülerini bir yana bırakalım -Mac Lennan'ın kaynakları özellikle bunlardır, Lathan (*Descriptive Etymology*, 1859), Hindistan'da yaşayan Magarlar'da[145] bu kurumu büyük bir titizlik ve doğrulukla

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

anlatmış ve bunun çok yaygın bir şey olduğunu ve dünyanın dört bucağında buna rastlanılabileceğini söylemişti, bizzat Mac Lennan tarafından sözü edilen parça. Daha sonra göreceğimiz gibi, Mac Lennan'ın kötü avukat anlayışı, bu nokta üzerinde, Bachofen'in mistik imgeleminin analık hukuku alanında yaptığından çok daha büyük bir karışıklığa yol açtığı halde, bizim Morgan, daha 1847 yıllarında, İrokualar Üzerine Mektuplar'ında (American Review'da yayınlanmışlardır) ve 1851'de The League of the Iroquis'te, bu ilkel toplulukta dış-evlenmeyi göstermiş ve çok doğru bir biçimde anlatmıştır. Daha sonra kendisinin de kabul etmiş bulunduğu gibi, Bachofen'in bu noktada öncel olmasına karşın, analık hukukuna göre belirlenen soy-zinciri düzenini ilkel düzen olarak kabul etmiş bulunması da, Mac Lennan'ın bir başka başarısıdır. Ama burada da, durum açık değil; Mac Lennan hep "yalnızca kadın-soyuna göre akrabalık"tan (kinship through females only) söz ediyor. Önceki bir aşama için doğru olan bu deyim, Mac Lennan, soyun ve ardıllık hukukunun (droit de succession) henüz tamamen kadın soy-zincirine göre hesaba katıldığı, ama erkek tarafından akrabalığın da aynı biçimde tanınıp deyimlendiği sonraki aşamalar için de sık kullanılmaktadır. İşte bu, yarattığı değişmez bir hukuk terimini, bu terimi zamanla uygulanamaz bir duruma getiren değişik koşullara uygulamakta devam eden dar hukukçu anlayışının ta kendisidir.

Bütün gerçeğe benzer görünüşe karşın, Mac Lennan'ın teorisi, kendi öz yaratıcısına da, anlaşılın pek sağlam kurulmuş gibi görünmez. Hiç değilse, şu olgu karşısında şaşırır: "[Yalancıkıtan] kız kaçırma şeklinin, kendini erkek akrabalığın [yani erkek soy-zincirine göre belirlenen soyun] (sayfa 239) egemen olduğu halklar arasında daha belirgin ve daha açık bir biçimde göstermesi dikkate değer." (s. 140)

Ayrıca şöyle yazar:

"Tuhaf olanı şu ki, bildiğimiz kadarıyla, dış-evlenme ve en eski akrabalık biçiminin birarada bulunduğu yerlerde, çocukların öldürülmesi asla sistemli bir biçimde uygulanmamıştır."

Bunlar, Mac Lennan'ın olayları açıklama biçimiyle taban tabana çatışan iki olgudur ve Mac Lennan, bunlara karşı, daha da karışık yeni varsayımlar ileri sürmekten başka bir şey yapamaz.

Buna karşın, Mac Lennan'ın teorisi İngiltere'de büyük başarı kazandı ve hayli gürültü kopardı. Mac Lennan, bu ülkede, genellikle aile tarihinin kurucusu ve bu alanda en büyük yetke olarak kabul edildi. Çok sayıda bireysel ayıklama ve değişiklikler saptanmış bulunmasına karşın, dış-evlenen ve iç-evlenen aşiretler arasında kurduğu karşıtlık, egemen olan anlayışın başlıca temeli olarak kaldı ve atlara takılan gözlükler gibi, araştırma alanının tamamen kavranmasını engelleyerek, bütün gelişmeleri olanaksız kıldı. İngiltere ve İngiltere dışında daha birçok ülkede, Mac Lennan'ın değerinin olduğundan çok fazla gösterilmesine karşı belirtmek gerekir ki, onun tam bir yanlış anlamaya dayanan dış-evlenen ve iç-evlenen "aşiret"ler arasındaki karşıtlığı, araştırmalarının sağladığı yararlardan daha çok zararlara neden olmuştur.

Bu sırada, gitgide onun yalınkat teorisinin çerçevesine sığmayan birçok olgunun ortaya çıktığı görüldü. Mac Lennan'a göre, yalnızca üç evlilik biçimi vardır: çok-karılılık (polygamie), çok-kocalılık (polyandrie) ve karı-koca evliliği (marriage conjugal). Ama konu üzerinde dikkatle durulunca, gelişmemiş halklar arasında, bir dizi erkeğin, bir dizi kadına ortaklaşa sahip olmaları şeklindeki evlilik biçimlerinin varlığıyla ilgili birçok kanıtlar bulundu ve Lubbock (The Origin of Civilisation, 1870) bu grup halinde evliliği (Communal Marriage) tarihsel bir olgu olarak kabul etti.

Az zaman sonra, 1871'de, Morgan, yeni ve birçok bakımdan kesin belgelerle ortaya çıktı. Onun kanısına göre, aslında yürürlükteki evlilik sisteminden çıkan akrabalık derecesiyle (sayfa 240) mutlak çelişki durumunda bulunmasına karşın, İrokualara özgü akrabalık sistemi, Birleşik Devletler'deki bütün yerli halk için ortak, öyleyse bütün bir kıtaya yaygın bir sistemdi. Morgan, bizzat hazırladığı tablolar ve soru kâğıtları aracılığıyla, Federal Amerikan Hükümetinin, öbür halklarla ilgili akrabalık sistemleri üzerine de bilgiler toplamasını

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

sağladı. Ve alınan yanıtlara göre, bulduğu şey şunlar oldu: 1° Amerika'nın yerli halkları arasındaki akrabalık sistemi, aynı şekilde Asya'da, ve hafifçe değişik bir biçimde, Afrika ve Avustralya'daki birçok ilkel halklar arasında da yürürlükteydi; 2° Bu sistem Havai ve birçok öbür Avustralya adalarında ortadan kalkmakta bulunan bir grup halinde evlilik biçimiyle yetkin bir biçimde açıklanabiliyordu; 3° Ama aynı adalarda, bu evlilik biçiminin yanısıra, ancak şimdi yürürlükten kalkmış daha ilkel bir grup evliliği biçimiyle açıklanabilecek bir başka akrabalık sistemi de varlığını sürdürüyordu. Morgan, *Systems of Consanguinity and Affinity* ["Kandaşlık ve Akrabalık Sistemleri"] (1871) içinde, toplanan bilgileri ve bunlardan çıkardığı sonuçları yayımladı ve böylece, tartışmayı çok daha geniş bir alana aktardı. Kendilerine uygun düşen aile biçimlerini bulmak için akrabalık sistemlerinden hareket ederek, yeni bir araştırma yolu açtı ve insanlığın tarih-öncesi üzerine çok daha geniş bir geriye-bakış görüşü sağladı. Eğer bu yöntem kendini kabul ettirseydi, Mac Lennan'ın o çıtıpıtı kurgusu toz olurdu.

Mac Lennan, *İlkel Evlilik* (*Studies in Ancient History*, 1876) kitabının yeni baskısında teorisini savunuyordu. Kendisi yalnızca varsayımlara dayanarak ve tamamen yapay bir biçimde bir aile tarihi düzenlediği halde, Lubbock ve Morgan'dan, yalnızca ağızlarından çıkan her sözün kanıtlarını istemekle kalmaz, ayrıca yalnızca bir İskoç mahkemesi tarafından kabul edilebilecek şekilde geçerliği söz götürmez kanıtlar da ister. Ve aynı Mac Lennan, Cermenlerdeki dayı ile yeğen arasındaki sıkı ilişkiden (Tacitus, *Germania*, 20), Sesar'ın anlattığı, Bretonların onluk ya da onikilik gruplar halinde karılarına ortaklaşa sahip olmaları olgusundan ve eski yazarların barbarlar arasındaki kadın ortaklığı üzerine bütün öbür öykülerinden, kılı kıpırdamadan, bütün bu halklarda çok-kocalılığın yaygın olduğu sonucunu çıkarır. (sayfa 241) İnsan, kendini, bir davayı kendi gönlünce göstermek için canının istediği gibi konuşan, ama savunma avukatından, her sözü için hukuksal bakımdan kesin kanıtlar isteyen bir savcı karşısında sanır.

Mac Lennan, grup halindeki evliliğin tamamen uydurma bir şey olduğunu öne sürer ve bunu yaparak, Bachofen'in de uzağında, hayli gerilerde kalır. Morgan'ın akrabalık sistemlerine gelince, ona göre burada yalnızca basit toplumsal nezaket gerekleri sözkonusudur; bunun da kanıtı, Amerika yerlilerinin, hatta bir yabancıya, bir beyaza bile söz yöneltirken, kardeş ya da baba sözcüklerini kullanmalarıdır. Bu, katolik papaz ve rahibelerine hitap ederken kullanıldıkları; keşişlerin, dindar kadınların, hatta masonlar ve İngiliz meslek birlikleri [sendikaları -ç.] üyelerinin, cakalı oturumlarında birbirlerine karşı kullanıldıkları için, baba, ana, birader, hemşire gibi adlandırmaların; anlamsız söz yöneltme biçimlerinden başka bir şey olmadıklarını ileri sürmeye benzer. Kısaca, Mac Lennan'ın savunması, içler acısı bir güçsüzlükteydi.

Nedir ki, Mac Lennan'ın henüz yenilmemiş bulunduğu bir konu vardı. Bütün sisteminin üzerine kurulmuş bulunduğu dış-evlenen ve iç-evlenen "aşiret"ler arasındaki karşıtlık yalnızca sarsılmamış olmakla kalmıyor, ayrıca herkes tarafından bütün aile tarihinin eksenini kabul ediliyordu. Mac Lennan'ın bu karşıtlığı açıklama girişiminin yetersiz kaldığı ve kendi ortaya koyduğu olguların bunun tersini gösterdiği düşünülüyordu. Ama çelişkinin kendisi, yani biri karılarını aşiretin içinden alırken, öbürü için bunu yapmak mutlak biçimde yasaklanmış bulunan, karşılıklı olarak birbirini dışlayan, birbirinden bağımsız ve özerk iki tür aşiretin varlığı tartışılmaz bir dogmaydı. Örneğin, Giraud-Teulon'un *Origines de la famille* ["Ailenin Kökeni"] (1874) ve hatta Lubbock'un *Origin of Civilisation* ["Uygarlığın Kökeni"] (dördüncü baskı, 1882) adlı yapıtlarına bakılırsa, bunun böyle olduğu görülür.

Morgan'ın, benim bu irdelememe temel olan büyük yapıtı, *Ancient Society* ["Eski Toplum"] (1877), işte bu konuyu ele alıyor. Morgan 1871'de henüz yalnızca önsezisine belli-belirsiz sahip olduğu şeyi, bu yapıtta tam bir bilinçle (sayfa 242) geliştirmiştir. Dış-evlenme ve iç evlenme asla karşıt şeyler değildir; şimdiye kadar hiçbir yerde dış-evlenen "aşiret"lerin varlığı tanıtlanmamıştır. Nedir ki, henüz grup halinde evliliğin

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

egemen olduğu çağlarda -büyük bir olasılıkla, bir zamanlar, bu, her yerde egemendi- aşiret, ana tarafından kandaş belirli sayıda gruplara, genslere bölünüyordu; bu gruplardan herbirinin içinde evlenme sıkı sıkıya yasaklanmıştı; öyle ki, bir gensin erkekleri, karılarını pekâlâ aşiretin içinden alabilirlerdi ve her zaman da öyle yapıyorlardı; ama kendi gensinin dışından almak zorundaydılar. Öyleyse, gensin sıkı sıkıya dış-evlenen olması, genslerin bütününe kapsayan aşiretin sıkı sıkıya iç-evlenen olmasına engel değildi. Böylece, Mac Lennan'ın saçmalıklarından son kalan şey de çöküyordu.

Ama Morgan bununla da yetinmedi. Amerikan yerlilerinin gensi, incelemekte olduğu alanda, yeni bir ilerleme yapmasını sağladı. Analık hukukuna göre örgütlenmiş bulunan bu gens içinde, daha sonra, antikçağ dünyasında yaşayan uygar halklar arasında bulduğumuz şekildeki gensin, babalık hukukuna göre örgütlenen gensin çıkmış olduğu ilkel biçimi buldu. Bütün tarihçiler için o zamana kadar bir bilmece olarak kalmış bulunan Yunan ve Roma gensi, Amerika yerlilerinin gensi sayesinde açıklanma olanağını buluyor ve aynı zamanda, bütün tarih-öncesi, yeni bir temel kazanıyordu.

Darvinci evrim teorisinin biyoloji bakımından, marksist artıdeğer teorisinin ekonomi politik bakımından önemi neyse, analık hukukuna göre örgütlenmiş bulunan, ve uygar halkların yaşadığı şekilde babalık hukukuna göre örgütlenen genslerin önceki aşamasını oluşturan ilkel gens içinde yapılmış olan bu bulgunun, ilkel tarih için taşıdığı önem de odur. Bu bulgu, Morgan'ın, o gün için elde bulunan belgelerin izin verdiği ölçüde, ilk kez, hiç değilse klasik evrim aşamalarının grosso modo [Anaçizgileriyle. -ç.] ve geçici olarak saptanmış bulunduğu bir aile tarihi taslağı hazırlamasını sağladı. Bunun, tarih-öncesi-bilimi bakımından yeni bir çağın başlangıcı olduğu apaçık bir şeydir. Analık hukukuna göre örgütlenmiş bulunan gens, çevresinde bütün bu bilimin (sayfa 243) döndüğü eksen haline geldi; bunun bulgulanmasından sonra, araştırmaların ne yönde ve hangi amaca doğru yöneltileceği ve elde edilen sonuçların nasıl sınıflandırılacağı biliniyor. Bundan ötürü, Mor-

gan'ın kitabından sonra bu alanda gerçekleşen ilerlemeler, Morgan'ın kitabından önce gerçekleşenlerden çok daha hızlı olmuştur.

Artık Morgan'ın bulguları bütün tarih-öncesi-bilimcileri tarafından kabul edilmiştir, hatta İngiltere'de bile; ya da daha doğrusu, tarih-öncesi-bilimcileri, bu bulguları kendilerine malletmişlerdir. Kafalardaki bu devrimi borçlu olduğumuz kimse Morgan'dır; ama hemen hiçbiri, bunu açıkça itiraf etmez. İngiltere'de, olanaklı olduğu ölçüde, Morgan'ın kitabının sözü edilmez; kitabın yazarına gelince, ondan da, alçak gönüllülük gösterip, eski araştırmalarını överek kurtulurlar. Açıklamasındaki ayrıntılar hararetle didiklenir, ama gerçekten önemli bulguları üzerinde inatla susarlar. Ancient Society'nin özgün baskısı tükenmiştir; Amerika'da bu tür bir kitap, hiçbir zaman kârlı pazarlar bulamaz; İngiltere'de, kitap sistemli bir biçimde yok edilmişe benzer; ve çığır açan bu kitaptan, şimdi satışta bulunan tek baskı... Almanca çevirisidir.

Özellikle ünlü tarih-öncesi-bilimcilerimizin yazılarında salt nezaket eseri bu kitaptan yapılmış aktarmalar ve başka arkadaşça yardımlaşma kanıtları karınca gibi kaynadığından, bir susku-komplosu sayılmaması çok güç olan bu sakıntı nerden geliyor? Acaba Morgan Amerikalı olduğu için, ve İngiliz tarih-öncesi-bilimcilerine, belge toplamakta gösterdikleri bütün övülesi çabalarına karşın, bu belgeleri düzenlemek ve sınıflandırmakta, iki dâhi yabancının, Bachofen ve Morgan'ın genel görüşlerine, düşüncelerine uymak çok ağır geldiği için mi? Hadi Alman neyse; ama Amerikalı? Amerikalı karşısında her İngiliz, yurtsever olur; bunun güldürücü örneklerini Birleşik Devletler'deyken çok gördüm.[146] Ama buna şu eklenebilir ki, Mac Lennan, İngiliz tarih-öncesi-bilim okulunun, deyim yerindeyse, kurucusu ve resmen kabul edilmiş önderiydi; onun, çok-kocalılık ve kız kaçırma yoluyla evlenmeden geçerek, çocuk öldürme ve analık hukukuna göre örgütlenmiş aileye varan gülünç tarihsel düşüncelerinden en büyük saygıyla söz etmek de bir tür, (sayfa 244) tarih-öncesi kibarlığıydı. Birbirini kesinlikle dışıtalayan dış-evlenen ve iç-evlenen "aşi-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

ret"lerin varlığından en küçük bir kuşku, büyük bir sapıklık sayılıyordu; sonuç olarak, bütün bu kutsal tanınmış dogmaların külünü havaya savurarak, Morgan, bir tür günah işlemiş oluyordu: Üstüne üstlük, Morgan bu dogmaları öylesine kanıtlarla yok ediyordu ki, bu kanıtların bir kez açıklanması, inandırıcı olmalarına yetiyordu. O zamana kadar, dış-evlenme ve iç-evlenme arasında, elleri böğründe sendeleyip duran Mac Lennan hayranları: "Nasıl oldu da, bunu bu kadar zamandan beri kendimiz bulamayacak kadar aptal olabildik!" diye haykırarak kafalarını dövmüş olmalıdır.

Sanki resmî okulu şaşırtmak için, onu soğukça uzakta tutarak başka türlü davranmak yeterli bir suç değilmiş gibi, Morgan, ayrıca uygarlığı, bugün içinde yaşadığımız toplumun temel biçimi olan meta üreten toplumu, Fourier'yi ansızan bir şekilde eleştirerek, üstelik eleştirmekle kalmayıp, ancak Karl Marx'ın kullanabileceği terimlerle bu toplumun gelecekteki dönüşümünden de söz ederek, ölçüyü kaçırdı. Öyleyse, eğer Mac Lennan, öfkeli bir şekilde, onun yüzüne karşı "tarihsel yöntemin kendisi için tamamen antipatik" olduğunu söylemiş ve eğer profesör Bay Giraud-Teulon da, Cenevre'de, 1884'te, bu kaniya katılmışsa, bunu hak etmiştir. Nedir ki, bu aynı Bay Giraud-Teulon, 1874'te (Origines de la famille), hâlâ Mac Lennan'ın dış-evlenen labirentleri içinde, elleri böğründe, yalpalayıp duruyordu da, onu oradan Morgan çekip çıkarmak zorunda kalmıştı!

Burada, tarih-öncesi-biliminin Morgan'a borçlu olduğu öbür ilerlemeler üzerinde durmak gereğini duymuyorum; incelememde, bu konu üzerine gerekli bilgiler bulunacaktır. Morgan'ın büyük yapıtının yayımlanmasından bu yana geçen ondört yıl, ilkel insan toplulukları tarihi üzerine sahip olduğumuz belgeleri son derece zenginleştirdi. İnsan-bilimcilere, gezginlere ve profesyonel tarih-öncesi-bilimcilerine, bazan yeni olgular, bazan da yeni görüşler getirerek, karşılaştırmalı hukuk uzmanları da katıldılar. Böylece Morgan'ın ayrıntılarla ilgili birçok varsayımı sarsıldı, hatta geçerliliğini yitirdi. Ama hiçbir yerde, yeni belgeler, onun başlıca (sayfa 245) büyük gö-

Friedrich Engels

rüşlerini yeni görüşlerle değiştirmek sonucunu vermedi. Tarih-öncesi içinde Morgan'ın kurmuş olduğu düzen, anaçizgileriyle, bugün de geçerlidir. Evet, denebilir ki, bu büyük ilerlemenin yapıcısı gizlendiği ölçüde, yapıtı, genel bir onay kazanacaktır.[3] (sayfa 246)

Londra, 16 Haziran 1891
FRİEDRİCH ENGELS

Die Neue Zeit, Bd. 2, n° 41, 1890-91'de ve Friedrich Engels, Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats, Stuttgart 1891'de yayımlanmıştır.

I TARİH-ÖNCESİ UYGARLIK AŞAMALARI

İnsanlığın tarih-öncesi dönemini, bilinçli bir biçimde belirli bir düzene koyma işine ilk girişen Morgan olmuştur; ve çok sayıda yeni belge herhangi bir değişikliği zorunlu kılan kadar, onun olguları sınıflandırma biçimi, kuşkusuz yürürlükte kalacaktır.

Onu, başlıca üç dönemden, yani yabancılık, barbarlık ve uygarlıktan, yalnızca ilk iki dönem ile üçüncü döneme geçişin ilgilendirdiği açıktır. İlk iki dönemden herbirini yaşam araçlarının üretiminde gerçekleştirilen gelişmelere göre, aşağı, orta ve yukarı aşamalara ayırır; "çünkü", der, "doğa üzerinde insan tarafından erişilmiş bulunan üstünlük ve egemenlik derecesi bakımından, yaşam araçlarının üretimindeki ustalık kesin bir önem taşır. Bütün varlıklar arasında, yalnızca insan, gereksinmelerini karşılamak için (sayfa 247) gereksindiği şeylerin üretimine, hemen hemen mutlak bir biçimde egemen olabirmiştir. İnsanlığın gelişmesindeki bütün büyük dönemler, tamamen deneyecek bir biçimde, beslenme kaynaklarındaki genişleme dönemleriyle düşümdeştirler."

Aile de insanlıkla birlikte gelişir; ama dönemlere ayrılmak bakımından, o kadar çarpıcı özellikler göstermez

I. YABANILLIK

1. Aşağı aşama. - Sıcak ve ılıman ormanlarda, henüz ilkel barınaklarda, hiç olmazsa kısmen ağaçlar üzerinde (büyük yırtıcı hayvanlara karşı korunabilmiş olmasını yalnız bu açıklar) yaşayan insan türünün çocukluğu. Kabuklu ya da kabuksuz yemişlerle ve köklerle beslenirlerdi. Bu dönemin başlıca sonucu, heceli (articule) bir dilin ortaya çıkışıdır. Tarihsel dönem boyunca bilinen bütün halklardan hiçbiri, bu ilkel durum içinde yaşamıyorlardı. Binlerce yıl sürmüş olmasına karşın, bu durumu dolaysız tanıklarla gösteremiyoruz. Ama, bir kez insanın hayvandan geldiği kabul edilince, bu geçiş döneminin kabulü de kaçınılmaz olur.

2. Orta aşama. - Balık tüketimi (midye ve suda yaşayan kabuklu-kabuksuz bütün hayvanlar dahil) ve ateşin kullanılmasıyla başlar. Bu ikisi birarada bulunur, çünkü balık tüketimi, ancak ateşin kullanılmasıyla tamamen mümkün olmuştur. Bu yeni besin sayesinde, insanlar, iklim ve yer sınırlarına bağlı kalmaktan kurtuldular; ırmak boylarını ve deniz kıyılarını izleyerek, daha yabani durumdayken bile, dünyanın büyük bir bölümü üzerine yayılabildiler. Paleolitik adıyla tanınan taş devri birinci döneminin bütününe, ya da bu dönemin büyük bir bölümüne ait kabaca yontulmuş ve cilâsız taştan aletlerin bütün kıtalar üzerine yayılmış bulunması, bu göçlere tanıklık eder: Yeni bölgelere yerleşme, sürekli olarak uyanık bulunan bulgu ve üretim içgüdüleri ve sürtlemeyle ateş elde etmenin öğrenilmesi, sıcak küller ya da toprakta kazılmış fırınlar içinde pişirilmiş nişastalı kök ve yumrular gibi, mızrak ve topuz cinsinden ilk silahların bulunmasıyla zaman zaman yardımcı bir besin haline gelen av hayvanları gibi, yeni geçim araçlarının elde edilmesini sağladı. Ama, kitaplarda yazdığı gibi avcılıktan (sayfa 248) başka hiçbir şey yapmayan, yani yalnızca avla yaşayan halklar hiç varolmamışlardır; çünkü av ürünü, tamamen rastlantıya bağlı bir şeydir. Beslenme kaynaklarındaki sürekli darlık ve güvensizlik sonucu, yamyamlık, bundan böyle uzun zaman sürmek üzere, bu aşamada ortaya çıkmış olsa gerktir. Günümüzde, Avustralyalılarla Polinezyalıların çoğu,

henüz yabanılığın bu orta aşamasında bulunmaktadırlar.

3. Yukarı aşama. - Ok ve yayın türetimiyle başlar; bunlar sayesinde av eti olağan bir besin, av da, olağan uğraşı dallarından biri durumuna gelmiştir. Yay, kiris ve ok, daha şimdiden, bulunması uzun, yinelenmiş deneyimleri ve çok keskinleşmiş zihin yeteneklerini, öyleyse birçok başka türetimlerin de bilinmesini gerektiren çok karmaşık bir alet oluştururlar. Ok ve yay kullanan ama henüz çömlekçiliği bilmeyen (Morgan'a göre, barbarlık durumuna geçiş çömlekçilikle başlar) halkları incelersek, gerçekte bazı ilk köysel kuruluşların, yaşam araçları üretiminde belirli bir ustalaşmanın, tahtadan kap ve avadanlıkların, bitkisel liflerden elle (tezgâhsız) yapılan dokumacılığın, kabuk ya da sazdan örme sepetçiliğın, cilâli taştan yapılmış aletlerin (neolitik) varlığını buluruz. Çoğu zaman, taş, balta ve ateş, bir ağaç gövdesini oyarak kayık yapılmasında; bazı bölgelerde de, kalas ve tahta levhalar, konut yapımında, daha bu dönemde kullanılmışlardır. Bütün bu gelişmeleri, örneğın ok ve yayı iyi bilen, ama çömlekçiliği bilmeyen Kuzey*Batı Amerika yerlileri (Indiens) arasında görüyoruz. Barbarlık çağı için demir kılıç ve uygarlık için ateşli silah neyse, yabanılık için de ok ve yay odur: her işi çözümlenmiş silah.

II. BARBARLIK

1. Aşağı aşama. - Çömlekçiliğın sahneye çıkışıyla başlar. Çömlekçilik, birçok tanıtlanmış durumda ve anlaşıldığına göre her yerde, örme ya da tahtadan kapları ateşe dayanıklı duruma getirmek için kille kaplama pratiğinden doğmuştur. Zamanla, bu pratik, kilin, içinde şeklini aldığı kap bulunmadan da kullanılabilceğinin bulunmasını sağlamıştır.

Buraya kadar, gelişmenin gidişini, genel bir biçimde, belirli bir dönem için, buldukları bölgeleri hiç hesaba (sayfa 249) katmadan, bütün halklarda geçerli olarak düşünebiliyorduk. Ama barbarlığın ortaya çıkışıyla, iki büyük kıttadan herbirinin özel doğal niteliklerinin hesaba katılması gereken bir aşamaya erişmiş bulunuyoruz. Barbarlık döneminin belirleyici

etkeni, hayvanların evcilleştirilmesi ve yetiştirilmesi ile bitki ekimidir. Ama, eski dünya denilen Doğu kıtası, evcilleştirilmeye yatkın hemen bütün hayvanlara, ve biri hariç, ekime özgü her türlü tahıla sahipti; Batı kıtası, Amerika ise, evcilleştirilmeye yatkın memeli olarak (o da yalnız Güneyin bir kısmında) yalnızca lamaya ve ekilebilir tahıllardan da yalnızca birine, ama en iyisine, mısıra sahipti. Bu farklı doğal koşullar sonucu bundan böyle, her iki yarıküre halkları, kendilerine özgü bir gidiş izlemişler ve iki gidişten herbirinin, özgül aşamalar içindeki belirtileri birbirinden ayrı olmuştur.

2. Orta aşama. - Doğuda evcil hayvanlar yetiştirilmesi, Batıda sulama aracıyla yenecek bitkilerin ekimi ve yapılarda kerpiç ve taş kullanılmasıyla başlar.

Batıdan [Amerika'dan, -ç.] başlıyoruz; çünkü Avrupalıların fethine kadar, bu aşama hiçbir yerde aşılmamıştı.

Barbarlığın aşağı aşamasında bulunan Amerika yerlileri arasında (Missisipi'nin doğusunda bulunan bütün kızılderililer bunlar içindeydi), daha ilk bulgulandıkları zamanlarda, ufak ölçüde bir mısır ekimi ve belki de kabak, kavun ve öbür bahçe bitkileri yetiştiriciliği yapılmaktaydı; besin maddelerinin en büyük kısmı böyle sağlanıyordu. Bu yerliler, kazık bölmelerle çevrili köyler içinde, tahtadan evlerde barınıyorlardı. Kuzey-Batıdaki ve özellikle Kolombiya vadisindeki aşiretler, henüz yabanıl dönemin yukarı aşamasında bulunuyorlar ve ne çömlekçiliği, ne de herhangi bir bitki ekimi biliyorlardı. Buna karşılık, Yeni-Meksika'nın Pueblos'lu[147] denilen yerlileri, Meksikalılar, Orta Amerika halkları ve Perulular, Amerika'nın fethi çağında barbarlığın orta aşamasında bulunuyorlardı. Bunlar, kerpiç ya da taştan yapılma kale gibi yerlerde barınıyor, kanallarla sulanan bahçelerde, durum ve iklimle göre değişen ve başlıca beslenme kaynağını sağlayan mısır ve başka besi bitkileri ekiyorlar; hatta bazı hayvanları da evcilleştirmiş bulunuyorlardı; örneğin, Meksikalılar, hindi ve öbür kümes (sayfa 250) hayvanlarını; Perulular, lamayı evcilleştirmişlerdi. Üstelik, madenleri kullanmayı da öğrenmişlerdi; ama demir işlemesini bilmiyorlar ve bu yüzden, taştan yapılmış silah ve

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

aletlerden hiçbir zaman vazgeçemiyorlardı. Sonra da, İspanyolların fethi gelecekteki bütün bağımsız gelişmeleri yoketti.

Doğuda barbarlığın orta aşaması, bitki ekimi bu dönemin çok ilerlemiş bir çağına kadar bilinmeden kalmış gibi görünürken, süt ve et vermeye yatkın hayvanların evcilleştirilmesiyle başlamıştır. Davar evcilleştirilip yetiştirilmesi ve hayli geniş sürülerin oluşturulması, Aryenlerin ve Semitlerin, öbür barbarlar yığınınından ayrılması sonucunu vermişe benzer. Hayvan adları, Avrupa ve Asya Aryenleri arasında aynı kalmıştır; ama bitki adları, hemen hiç de böyle değildir.

Sürülerin meydana gelmesi, uygun bölgelerde Semitleri Dicle ve Fırat'ın; Aryenleri ise, Hindistan, Amuderya (Oxus), Sirderya (Iaxarte); Don ve Dinyeper'in çayırılık ovalarında çobanlık yaşamına götürme sonucu verdi. Hayvanların evcilleştirilmesi işi, herhalde, önce bu otlak alanlar yöresinde başlamıştır. Böylece, çoban halkların sonraki kuşakları, yabani atalar, hatta barbarlığın aşağı aşamasındaki insanlar için hemen hemen barınılmaz durumda olduğundan, insanlığın beşiği olmaktan çok uzak bulunan bölgelerde yetişmiş olsalar gerektir. Tersine, bu orta aşama barbarları, çobanlık yaşamına alıştıktan sonra, ırmak boylarının çayırılık ovalarını kendi istekleriyle bırakarak, atalarının yurdu ormanlık bölgelere dönmeyi akıllarına bile getiremezlerdi. Hatta Kuzeye ve Batıya doğru itildikleri zaman, Semitler ve Aryenler için, tahıl ekimiyle hayvanlarını besleme olanakları sağlanmadan önce, özellikle kışı geçirmek bakımından uygun bulunmayan Batı Asya ve Avrupa'nın ormanlık bölgelerinde yerleşmek, olanaksız olmuştur. Bu bölgelerde ekimin, önce hayvan sürülerinin ot gereksinmesini karşılamak için doğmuş ve ancak sonradan insanların beslenmesi bakımından önem kazanmış bulunması olasılıktan da öte bir şeydir.

Aryen ve Semit ırkların üstün gelişmesini, belki de, bu ırkların beslenmesinde et ve sütün bolluğuna ve özellikle bu bolluğun çocukların gelişmesi üzerindeki olumlu etkilerine (sayfa 251) bağlamak gerekir. Gerçekten, hemen hemen tamamen bitkisel bir beslenmeyle yaşayan Yeni-Meksika'nın Pe-

ımblos'lu yerlileri, daha çok et ve balık yiyerek yaşayan barbarlığın aşağı aşamasındaki yerlilerden daha küçük bir beyne sahiptirler. Ama herhalde, bu aşama boyunca, yamyamlık yavaş yavaş ortadan kalkar ve ancak dinsel bir eylem, ya da hemen hemen aynı anlamda büyücülük şeklinde sürüp gider.

3. Yukarı aşama. - Demir madenin eritilmesi ve dökümüyle başlar ve abecenin türetimi ve bunun yazıda kullanılmasıyla, barbarlıktan uygarlığa geçilir. Önce de belirttiğimiz gibi, yalnız Doğu yarıküresinde bağımsız bir gelişme gösteren bu aşama, üretimdeki ilerleme bakımından, bütün önceki aşamaların topundan daha zengindir. Kahramanlık çağının Yunanlıları, Roma'nın kurulmasından az önceki İtalyan aşiretleri, Tacite'nin Cermenleri, Vikingler çağının Normanları bu aşamada bulunuyorlardı.

Her şeyden önce, büyük ölçüde tarla ekimini, tarımı olanaklı kılan hayvanlar tarafından çekilen demirden sabanı, ilk olarak, bu dönemde görürüz. Bunun sonucu, yaşam araçlarında, çağın koşulları bakımından sınırsız bir artış görülür. Demirden balta ve demirden bel olmaksızın, geniş ölçüde gerçekleşmesi olanaksız bir dönüşüm, ormanların açılarak tarla ve çayır haline dönüştürülmesi de, gene sabanın türetimine bağlıdır. Ama bütün bunların sonucu, nüfusun hızla artışı ve küçük bir alan üzerinde yoğunlaşması oldu. Tarımın olanaklı olmasından önce, örneğin yarım milyon insanın bir tek merkezî yönetim altında toplanabilmesi için, zorunlu olarak, tamamen istisnaî koşulların birarada bulunması gerekirdi; büyük bir olasılıkla, bu durum hiç gerçekleşmemiştir.

Barbarlığın yukarı aşamasının doruğu, kendini bize Homeros'un şiirinde, özellikle İlyada'da gösteriyor. Gelişmiş demir aletler, körük, kol-değirmeni, çömlekçi tornası, zeytinyağı ve şarap yapımı; madenlerin ustalıklı bir biçimde işlenmesi, yük ve savaş arabaları, kalas ve tahtalarla gemi yapımı, sanat olarak mimarlığın başlangıcı, kuleli ve mazgallı duvarlarla çevrilmiş kentler, Homeros'un destanı ve bütün mitoloji - işte Yunanlıların barbarlıktan uygarlığa (sayfa 252) geçirdikleri bellibaşlı miras budur. Bununla, Homeros çağı Yunan-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

lılarının, daha yüksek bir dereceye geçmeye hazırlandıkları bu kültür aşamasının başlarında bulunan Cermenler üzerine Sezar ve hatta Tacite'in anlattıklarını karşılaştırsak, barbarlığın yuvarı aşamasının, üretimde ne zengin bir gelişmeyi kapsadığını görürüz.

Burada, Morgan'a dayanarak kaba taslak çizdiğim, insanlığın yabanılık ve barbarlık durumundan uygarlık başlangıçlarına kadar gidişini gösteren tablo, yeni çizgiler bakımından oldukça zengindir ve özellikle, doğrudan üretimden yararlanarak hazırlandığı için, hiç sözğötürmez. Ama gene de, uzak ülkelerde yapacağımız gezi sonucu gözler önüne serilecek freskle karşılaştırılırsa, bu tablonun donuk ve yoksul kaldığı görülecektir. Barbarlıktan uygarlığa geçişi ve barbarlıkla uygarlık arasındaki çarpıcı karşıtlığı iyice aydınlatmak, ancak bu gezinin sonunda mümkün olacaktır. Şimdilik Morgan'ın düzenlediği sınıflamayı aşağıdaki gibi genelleştirebiliriz: Yabanılık: Doğa ürünlerinden, onları hiç değıştirmeden yararlanmanın ağır bastığı dönem. İnsan eliyle yapılan üretim, her şeyden önce bu yararlanmayı kolaylaştıran aletlerin üretimidir. Barbarlık: Hayvan yetiştirme, tarım ve insanın faaliyeti sayesinde doğal ürünlerin üretimini artırmayı sağlayan yöntemlerin öğrenilmesi dönemi. Uygarlık : İnsanın doğal ürünleri hammedde olarak kullanmayı öğrendiği dönem; asıl anlamda sanayi ve ustalık dönem

II

A İ L E

Yaşamının büyük bir bölümünü, bugün de New-York eyaleti içinde yaşayan İrokualar arasında geçirmiş ve onların aşiretlerinden biri (Senekalar aşireti) tarafından kardeş edinilmiş bulunan Morgan, bu yerliler arasında, onların gerçek aile ilişkileriyle çelişik durumda olan bir akrabalık sisteminin yürürlükte olduğunu buldu. Bunlar arasında, Morgan'ın "iki-başlı-aile" (Paarungsfamilie) terimiyle adlandırdığı, taraflardan her ikisince de kolayca bozulabilen (sayfa 253) bir karı-koca evliliği hüküm sürüyordu. Öyleyse, böylesine bir

çiftin çocukları belirli olur ve herkesçe bilinirdi; baba, ana, oğul, kız, erkek kardeş ve kız kardeş denmesi gereken kimse-ler üzerinde kuşku duyulamazdı. Ama, bu terimlerin kullanılı-şığı, bu gerçeğe hiç de uymuyordu. İrokualı erkek, yalnız kendi çocuklarına değil, erkek kardeşlerinin çocuklarına da oğlum ya da kızım der; kendi çocukları gibi, erkek kardeşinin ço-cukları da, onu baba diye çağırırlar. Buna karşılık, kız kardeş-lerinin çocuklarına "yeğen" der; onlar da kendisini dayı diye çağırırlar. Buna karşılık, İrokualı kadın, yalnız kendi çocukla-rına değil, kız kardeşlerinin çocuklarına da oğlum ya da kızım der; bunlar da onu anne diye çağırırlar. Buna karşılık, o da erkek kardeşlerinin çocuklarına "yeğen" der ve onlar tarafın-dan hala diye çağırılır. Aynı biçimde, anaları kardeş olan ço-cuklar gibi; babaları kardeş olan çocuklar da, birbirlerine "kardeş", "ağabey" ya da "abla" derler. Buna karşılık, bir ka-dınla onun erkek kardeşinin çocukları, birbirlerini karşılıklı olarak "kuzen" ya da "kuzin" diye çağırırlar. Ve bunlar yal-nızca anlamdan yoksun adlar olmamakla kalmayan, kandaş akrabalığın yakınlık ve uzaklığını, eşitlik ve eşitsizliğini gös-teren ve bir tek birey için yüzlerce farklı akrabalık ilişkisini dile getirmeye yetenekli yetkin bir akrabalık sistemine temel hizmeti gören deyimlerdir. Dahası var: bu sistem, yalnızca bütün Amerika yerlileri arasında tamamen yürürlükte olmakla kalmaz (şimdiye kadar bu konuda hiçbir ayrıklama bulun-madı), ayrıca, Hint yerli halkı arasında, Dekkan'ın Dravidi ve Hindistan'ın Gora aşiretleri içinde de hemen hemen hiç deği-şmeden, hüküm sürer. Bugün bile Güney Hindistan'daki Ta-mularla New York eyaletinde yaşayan İrokualı Senekalar arasında, çeşitli akrabalık ilişkisini göstermek için kullanılan iki yüzden çok sözcük, bir birine uymaktadır. Ve bütün Ame-rika yerlileri arasında olduğu gibi, bu Hint aşiretlerinde de, yü-rürlükteki aile biçiminden çıkan akrabalık ilişkileri, akrabalık sistemiyle çelişik durumdadır.

Bunu nasıl açıklamalı? Akrabalık, bütün yabanıl ve bar-bar halkların toplumsal rejimleri içinde büyük bir rol oynadığı için, böylesine yaygın bulunan bu sistemin önemini öyle bir-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

kaç tümceyle geçiştirmek olanaklı değildir. Bir sistem ki, (sayfa 254) Amerika'nın her yanında hüküm sürer; bir sistem ki; Asya'da tümüyle farklı bir ırkın halkları arasında da yaygındır ve bütün Afrika ve Avustralya'da, azçok değişik biçimlerine bol bol raslanır; [böyle bir sistemin], örneğin Mac Lennan'ın yapmaya çalıştığı gibi, birkaç sözle geçiştirilmesi değil, tarihsel bakımdan açıklanması gerekir. Baba, oğul, kardeş gibi adlandırmalar, basit onursal sanlar değil, kendileriyle birlikte çok belirli, çok ciddi karşılıklı ödevler getiren sanlardır; öyle ki, bu karşılıklı ödevlerin bütünü, bu halklardaki toplumsal örgütlenmenin özlü bir bölümünü oluşturur. İşte bu sistemin çözümü bulunmuştur. Bu yüzyılın [19. yüzyıl -ç.] ilk yarısında, Sandviç (Havai) adalarında, tıpkı Amerikan yerlilerindeki eski akrabalık sisteminin gerektirdiği biçimde, içinde analar ve babalar, erkek ve kız kardeşler, oğullar ve kızlar, dayılar ve halalar, erkek ve kız yeğenler bulunan bir aile biçimi vardır. Ama, tuhaf olanı şu ki, Havai'de yürürlükte bulunan akrabalık sistemi de, gerçekte varolan aile biçimiyle uyuyuyordu. Bu ülkede, aslında, erkek ve kız kardeşlerin bütün çocukları, ayrıklamasız, birbirlerinin erkek ve kız kardeşleri oluyorlar ve yalnız anaları ve analarının kız kardeşleri, ya da babaları ve babalarının erkek kardeşlerinin değil, ana-babalarının, ayrıklamasız, bütün erkek ve kız kardeşlerinin de ortak çocukları sayılıyorlardı. Demek ki, Amerikan akrabalık sistemi, eğer artık Amerika'da varolmayan, ama hâlâ Havai'de gerçek olarak bulduğumuz ailenin daha eski bir biçiminin varlığını gerektiriyorsa; Havai'deki akrabalık sistemi de öbür yandan, bizi bugün hiçbir yerde varlığını görmediğimiz, ama kendisi olmadan buna uygun düşen akrabalık sistemi de ortaya çıkamayacağına göre, zorunlu olarak varolmuş olması gereken daha da eski bir aile biçimine götürüyor.

"Aile hareketli öğedir, diyor Morgan, asla duraklama halinde değildir; toplum aşağı bir dereceden daha yüksek bir dereceye geliştiği ölçüde, aile de aşağı bir biçimden daha yukarı bir biçime geçer. Buna karşılık, akrabalık sistemleri hareketsizdir; ailenin zaman boyunca sağladığı gelişmeleri, akrabalık

sistemleri ancak uzun aralıklarla sağlarlar ve ancak aile köklü bir dönüşüm gösterdiği zaman akrabalık sistemleri de köklü bir dönüşüme uğrarlar." (sayfa 255)

Marx, buna şunu ekler: "Ve genel olarak, siyasal, hukuksal, dinsel ve felsefi sistemler için de durum aynıdır." Aile yaşamaya devam ettikçe, akrabalık sistemi katılaşır; akrabalık sistemi alışkanlık gücüyle değişmelere karşı direndikçe, aile onu aşar. Cuvier, Paris, yakınlarında bulunmuş bir hayvan iskeletinin kese kemiklerinden, nasıl kesinlikle bunun bir kanguruya ait olduğu ve o zaman oralarda bulunmayan bu hayvanın vaktiyle orada yaşamış bulunduğu sonucunu çıkarabilmişse, biz de, aynı kesinlikle, tarihin bize ulaştırdığı bir akrabalık sisteminden, bu sisteme uyan, ama bugün ortadan kalkmış bulunan bir aile biçiminin varlığı sonucunu çıkarabiliriz.

Sözünü etmiş bulunduğumuz akrabalık sistemleri ve aile biçimleri, bugün hüküm süren akrabalık sistemleri ve aile biçimlerinden, her çocuğun birçok ana ve babası olması bakımından ayrılırlar. Havai ailenin kendisine uygun düştüğü Amerikan akrabalık sistemi içinde iki kardeş, aynı çocuğun anası ve babası olamaz; ama havai akrabalık sistemi, tersine, içinde bu durumun kural olduğu bir ailenin varlığını öngerektirir. Bugüne kadar genellikle yalnız kendilerinin geçerli oldukları kabul edilmiş aile biçimleriyle doğrudan çelişik durumda olan bir dizi aile biçiminin varlığı karşısında bulunuyoruz. Geleneksel anlayış, yalnız tek-eşli-evlilikle (monogamie), onun yanısıra, bir de, bir erkeğin birkaç kadınla evlenmesi, pek sıkıysa, bir kadının birkaç erkekle evlenmesini tanır; ve pratik yaşamın, resmî toplum tarafından zorla kabul ettirilmek istenen engelleri sessiz sedasız, ama teklifsiz tekellüfsüz aşmasını da, darkafalı ahlâkiyatçılar gibi, görmezden gelir. Buna karşılık, ilkel tarihin incelenmesi bize, erkeklerin çok-karılılık halinde yaşarken, karılarının da aynı zamanda çok-kocalılık halinde yaşadıkları ve bu nedenle, ortak çocukların da herkesin çocuğu olarak kabul edildiği durumların varlığını gösterir, ki tek-eşli-evlilik biçimine varılmadan

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

önce, bu durumlar birçok değişikliklere uğramışlardır. Bu değişiklikler, başlangıçta çok geniş bulunan ortaklaşa evlilik ilişkisi çemberinin giderek daralması ve sonunda, bugün ağır basan karı-koca-evliliği durumuna dönüşmesi biçiminde olmuştur.

Aile tarihini bu şekilde kuran Morgan, meslektaşlarının (sayfa 256) çoğuyla uzlaşma durumunda, bir aşiret içinde cinsel ilişkilerin, her kadının her erkeğe, her erkeğin de her kadına ait olacak ölçüde, tamamen özgür bulunduğu bir ilkel duruma kadar çıkar. Geçen yüzyıldan beri, bu ilkel durum sözkonusu edilmişti; ama yalnızca genel terimlerle. İlk olarak Bachofen bunu ciddiye aldı -onun değerli yanlarından biri de budur- ve bu durumun izlerini tarihsel ve dinsel gelenekler içinde aradı. Bugün biliyoruz ki, onun bulduğu izler, bizi, engel tanımayan cinsel ilişkilerin yürürlükte olduğu bir toplumsal aşamaya değil, çok daha sonraki bir biçime, grup halinde evlenme biçimine götürür. Öbür ilkel toplumsal aşamaya gelince, onun gerçekten yaşanmış olduğunu varsayarsak, o kadar eski bir çağa aittir ki, onun eski varlığının dolaysız kanıtlarını, toplumsal taşıklar, geri kalmış yabancıllâr arasında bile bulmayı ummuyoruz. Bachofen'in değeri, bu sorunu, araştırmasının birinci planına koymuş olmasındadır.[4]

Şu son zamanlarda, insanlığın cinsel yaşantısındaki bu ilk aşamanın yadsınması modası çıktı. İnsanlık bu "utanç"tan esirgenmek isteniyor. Bu yüzden, herhangi bir dolaysız kanıt yokluğu üzerinde ayak diretiyor; öte yandan, usulen, hayvanlar dünyası örneğine başvuruluyor. Letourneau'nun (Evolution du mariage et de la famille, 1888) hayvanlar dünyasından toplamış olduğu bir sürü olgudan çıkardığı sonuca göre, her türlü kuraldan yoksun cinsel ilişkiler, burada da, aşığı bir dereceye aittir. Ama bütün bu olgulardan benim çıkarabileceğim tek sonuç, bunların insan ve onun ilkel varlık koşulları bakımından kesin olarak hiçbir şeyi tanıtlamadıklarıdır. Omurgalı hayvanlardaki uzun süre birarada yaşama olgusu, fizyolojik nedenlerle, örneğin kuşlarda, dişi kuşun kuluçka süresince korunması gereksinmesiyle pekâlâ (sayfa 257) açıklanır. Kuş-

larda görüldüğü biçimde en bağı tek-eşlilik örnekleri, insanlar bakımından hiçbir şey göstermez; çünkü insanlar kuşlardan gelmemiştir. Eğer sıkı bir tek-eşlilik iffetin doruğu ise, elliden ikiyüze kadar değişen halkalarının herbirinde eksiksiz bir erkek ve dişi cinsel organa sahip bulunan ve bütün yaşamını, bu parçaların herbiri içinde, kendi kendisiyle, çiftleşmekle geçiren münzevi solucana madalya vermek gerekir. Ama memeli hayvanlara bakacak olursak, onlarda cinsel yaşamın bütün biçimlerini buluruz: kalabalık halinde karmakarışık cinsel ilişkiler; grup halinde evliliğe, çok-karılılığa, tek-eşli-evliliğe benzer biçimler; eksik olan yalnızca çok-kocalılıktır, çünkü bir kadının birçok erkekle yaşaması yalnızca insana özgüdür. Hatta bizim en yakın atalarımız, dört-elli-hayvanlar (quadrumanes) bile, erkek-dişi ilişkilerinde mümkün olan bütün çeşitleri gösterirler. Eğer sınırı daha dar çizer ve yalnızca dört çeşit insan-biçimli "anthropomorphe" maymuna bakarsak, Saussure, Giraud-Teulon'da bunların tek-eşli olduklarını iddia ettiği halde, Letourneau yalnızca bunların bazan tek-eşli, bazan da çok-eşli olduklarını söyleyebiliyor. Westermarck'ın, insan-biçimli maymunlardaki tek-eşlilik üzerine ileri sürdüğü son savlar (The History of Human Marriage, Londra 1891), kanıttan yoksundur. Kısaca, bu konudaki bilgiler, namuslu Letourneau'ya şu itirafı yaptıracak durumda bulunuyor: "Zaten memeli hayvanlarda, zihinsel gelişme derecesi ile cinsel ilişkiler biçimi arasında kesin hiçbir ilişki yoktur."

Espinaz daha da ileri gider:

"Hayvanlar arasında görebildiğimiz toplumsal kümelerin en yükseği, ilkel topluluktur (peuplade). İlkel topluluk, ailelerden meydana gelmiş benzer; ama daha başlangıçta, aile ve ilkel topluluk birbirine uzlaşmaz karşıttır: birine ters orantılı olarak gelişirler." (Des societees animales, 1877)

Buraya kadar söylenenlerin daha şimdiden göstermiş bulunduğu gibi, insan-biçimli maymunların aile ya da başka topluluklar biçimindeki kümeleri üzerine, söz yerindeyse, kesin hiçbir şey bilmiyoruz; bu konu üzerinde sahip olduğumuz veriler, birbirinin taban tabana tersini gösteriyor. Bunda da şaşır-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

lacak birşey yok. Yabanılık durumundaki insan aşiretleri üzerine sahip olduğumuz bilgilerin bile ne kadar çelişik, (sayfa 258) ne kadar inceleme ve eleştiri kalburundan geçmesi gereken şeyler oldukları bilinmektedir; kaldı ki, maymun topluluklarının gözlemlenmesi, insan topluluklarından daha da güçtür. Öyleyse, daha geniş bilgi sahibi olana kadar, bu çok kuşkulu verilerden çıkarılmış her sonuçtan sakınmak gerekir.

Buna karşılık, Espinas'dan az önce aktardığımız tümce, bize en iyi dayanak noktasını sağlar. Üstün hayvanlarda, sürü (horde) ve aile, birbirinin tamamlayıcısı değil, birbirinin karşıtıdır. Espinas, kızgınlık döneminde erkek hayvanlardaki kısıkançlığın, sürü içindeki bütün ortaklık ilişkilerini, geçici olarak, nasıl gevşettiği ya da bozduğunu çok güzel gösterir.

"Ender ayrıksamalar dışında, ailenin sıkı bir birlik durumunda bulunduğu yerde, ilkel toplulukların (peuplades) meydana geldiğini görmüyoruz. Tersine nerede karma karışık cinsel ilişkiler (promiscuite) ya da çok-karılılık hüküm sürerse, orada, adeta doğal bir biçimde, ilkel topluluklar kurulur. ... Sürünün doğması için, söz yerindeyse, evcil ilişkilerin gevşemiş ve bireyin kendi başına buyruk duruma gelmiş olması gerekir. Kuşlarda, örgütlenmiş ilkel topluluklar, bu nedenle, çok ender görülür. ... Buna karşılık, memeli hayvanlar arasında, azbuçuk örgütlenmiş topluluklar görürüz; çünkü bu sınıf içinde birey, aile tarafından silinip süpürülmesine izin vermez. ... Öyleyse, ilkel sürünün kolektif bilinci, doğuşunu, en büyük düşmanına, ailenin kolektif bilincine borçlu olmamak gerekir. Şunu söylemekten çekinmeyelim: eğer aileden üstün bir toplum kurulmuşsa, bu ancak derinden derine sarsılıp bozulmuş aileleri kendine katarak olabilmıştır. Ama bunun dışında, kurulan toplum, sonradan kendi içindeki çok daha uygun koşulların barınağında, ailelerin yeniden kurulmasını sağlamıştır." (Espinas, loc. cit., [ch.I.] Giraud-Teulon tarafından anılmıştır: *Origines du mariage et de la famille*, 1884, s. 519-520.).

Burada, insan toplumları için bazı sonuçlara varmak bakımından, hayvan topluluklarının belirli bir değer taşıdıkları görülmektedir; ama yalnızca olumsuz bir değer. Bildiğimiz ka-

darıyla, yüksek dereceli omurgalı hayvan, yalnızca iki aile biçimi tanıyor: çok karıllık ve tek-eşlilik. (sayfa 259) Bu aile biçimlerinin ikisi de, yalnızca bir tek ergin erkeğe, bir tek kocaya izin verir. Erkeğin, aile için hem bağ hem de sınır olan kıskançlığı, hayvan ailesini, sürüye karşıt duruma getirir. Erkeklerin kıskançlığı yüzünden, [hayvanlar için -ç.] toplum durumuna gelebilmenin en yüksek biçimi olan sürü, ya olanaksız duruma gelir, ya dağılır; ya da, en azından, gelişmesi yavaşlar. Yalnızca bu, hayvan ailesiyle ilkel insan toplumunun birbiriyle bağdaşmaz iki şey olduğunu; emek ile hayvanlıktan kurtulan ilkel insanların, ya aile nedir bilmediklerini, ya da en azından hayvanlar arasında varolmayan bir aile biçimi kurduklarını göstermeye yeter. Oluş halindeki insan gibi güçsüz bir hayvan, az sayıda, hatta en yüksek toplumsallık (sociabilité) biçimi -Westermarck'ın, avcılarının tanıklığına dayanarak, goril ve şempanzelere malettiği- bireysel birlik olan inziva durumunda bile yaşamaya, belki devam edebilirdi. Ne var ki, hayvanlıktan çıkmak, doğanın sunduğu en büyük ilerlemeyi gerçekleştirmek için bir başka öğe: bireyin savunma yeteneğindeki yetersizliği, sürünün birleşmiş gücü ve ortak eylemiyle değiştirmek gerekiyordu. Bugün insan-biçimli maymunların yaşamakta olduğu biçimdeki koşullardan insanlığa geçiş, anlaşılmasa da bir şey olurdu; bu maymunlar, daha çok, kerte kerte yok olmaya doğru giden ve herhalde sonları gelmiş bulunan, normal tipten sapma, yan hısımlar olarak görünüyorlar. Yalnızca bu, onların aile biçimleriyle ilkel insanın aile biçimleri arasında herhangi bir benzerlik kurulmasını kabul etmemek için yeter. Ama, içinde hayvandan insana değişimin tamamlanabileceği bu daha geniş ve sürekli kümelerin meydana gelebilmesi için ilk koşul, ergin erkekler arasındaki karşılıklı hoşgörü ve her türlü kıskançlıktan kurtulmaktı. Gerçekten de, bugün bile şurada burada irdeleyebildiğimiz ve tarihte varlığını kesenkes tanıma zorunda kaldığımız en eski, en ilkel aile biçimi olarak ne buluyoruz? Grup halinde evlilik; yani bir küme erkekle bir küme kadının birbirlerine karşılıklı olarak sahip bulunduğu ve kıskançlığa çok az yer bırakan evlilik biçimi.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Ayrıca, gelişmenin daha sonraki bir aşamasında, bütün kıskançlık duygularına meydan okuyan ve bundan ötürü hayvanlar arasındaki hiç görülmeyen bir şeyi, çok-kocalılığın (sayfa 260) istisnai biçimini buluyoruz. Ama bildiğimiz grup halinde evlenme biçimleri öylesine anlaşılmaz durumlar gösteriyorlar ki, bunlar, bize, cinsel ilişkilerin daha eski ve daha yalın biçimlerini, ve böylece, en sonunda hayvanlıktan insanlığa geçişe uygun düşen, bütün kurallardan yoksun cinsel ilişki dönemini düşünmeye zorluyorlar; insanlar, hayvanlar arasındaki cinsel ilişki biçimlerini tamamen aşarak insanlığa geçmişlerdir.

"Bütün kurallardan yoksun cinsel ilişki" sözünün anlamı nedir? Bununla, günümüzde ya da daha önceki bir dönemde yürürlükte bulunan sınırlayıcı yasakların, bir zamanlar hiç varolmadıkları anlatılmak isteniyor. Daha önce kıskançlık engelinin sözkonusu olmadığını görmüştük. Gerçek olan bir şey varsa, o da kıskançlığın, görece, sonradan gelişmiş bir duygu olduğudur. Mahremler-arası zina (fücur-inceste) kavramı için de durum aynıdır. İlkel çağda iki kardeş karı-koca olabilirdi; kaldı ki, günümüzde bile, birçok halk topluluklarında, ana-baba ile çocuklar arasındaki cinsel ilişkilere izin vardır. Bancroft, Bering boğazındaki Kaviatlar, Alaska'daki Kadiaklar ve İngiliz Kuzey-Amerikasının merkezindeki Tinnehle'r arasında bu durumun varlığına tanıklık eder (The Native Races of the Pacific Coast of North America, 1875, c. 1) ; Letourneau, aynı olgu için, Chippeways yerlileri, Şili Kukuluları, Karaibliler ve ÇinHindi'ndeki Karenler arasından örnekler verir; eski Yunan ve Romalıların, Partlar, Persler (İranlılar), İskitler, Hunlar vb. üzerine anlattıkları da ayrı. Mahremler-arası-zinanın türetiminden önce (çünkü bu düpedüz bir türetimdir, hem de çok değerli bir türetim), ana-babayla çocuklar arasındaki cinsel ilişki, ayrı kuşaklara ait bulunan öbür kimseler arasındaki cinsel ilişkiden daha iğrendirici bir şey olamazdı; oysa, ayrı kuşaklardan kimseler arasındaki evlenme; günümüzde, hatta en bağınaz ülkelerde derin bir tiksinti uyandırmıyor; altmış yaşından büyük ihtiyar "kızlar" bile, yeteri kadar zenginseler,

otuz yaşlarında gençlerle evleniyorlar. Ama, bildiğimiz en eski aile biçimlerinden, bu biçimlere bağlı mahremler-arası-zina kavramlarını çıkarırsak -bizim mahremler-arası-zina kavramlarımızdan tamamen farklı ve çoğunlukla onlara taban tabana karşıt (sayfa 261) mahremler-arası-zina kavramları- ancak "bütün kurallardan yoksun" olarak adlandırılabilir bir cinsel ilişki biçimine varırız. "Bütün kurallardan yoksun"; çünkü, sonraları töre tarafından zorlanan sınırlandırmalar, o zaman yoktu. Ama bundan, günlük pratik bakımından zorunlu olarak içinden çıkılmaz bir karışıklık sonucu çıkmaz. Geçici bireysel birlikler hiç de görülmez değildir: bu tür birlikler, hatta grup halinde evlilik içinde bile çoğunluğu oluşturur. Bu ilkel durumun en son yadsıyıcısı Westermarck, her ne kadar, erkekle kadının, yavrunun doğumuna kadar içinde birlikte yaşadıkları her durumu evlilik adıyla nitelendiriyorsa da, bu tür evliliğin, kuralların yokluğuyla, başka bir deyişle, cinsel ilişki üzerine töre tarafından konmuş engellerin yokluğuyla çelişmeksizin, bütün kurallardan yoksun cinsel ilişkiler döneminde de pekâlâ varolabileceğini söylemek doğru olur. Westermarck, şu görüşten hareket ediyor: "Kuralların yokluğu, bireysel eğilimler üzerindeki baskının yokluğu demektir"; öyle ki, "fuhuş, bu durumun en doğal ilişki biçimidir". Bana öyle gelir ki, bütün bu işlere ahlâk zabıtası gözüyle baktıkça, ilkel koşulları anlamak olanaksız bir şey olarak kalır. Grup halinde evlilik anlayışıyla, bu konu üzerinde yeniden duracağız.

Morgan'a göre, bu bütün kurallardan yoksun ilkel cinsel ilişki durumu anlaşıldığına göre daha erkenden şu değişimlere uğramıştır:

1. Kandaş aile. Ailenin ilk aşaması. Bu aşamada, karı-koca grupları, kuşaklara göre ayrılmışlardır: ailenin sınırları için de, bütün büyük-babalarla büyük-anneler, kendileri arasında karı-kocadılar; onların çocukları, yani analarla babalar için de durum aynıdır; bunların çocukları da, kendi aralarında, üçüncü bir ortak eşler çemberi ve bu çocukların çocukları, yani birinci kuşağın torun çocukları, dördüncü çemberi meydana getireceklerdir. Demek ki, bu aile biçimi içinde, yalnızca yu-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

karı kuşakla aşağı kuşak arasında, ana-babalarla çocuklar arasında, (bizim deyimimizle) evlilik hak ve ödevleri sözkonusu edilemez [bunlar birbirleriyle evlenemezler. -ç.]. Birinci, ikinci ve öbür derecelerdeki erkek ve kız kardeşlerle kuzen ve kuzinlerin hepsi, kendi aralarında erkek ve kız kardeştir; ve işte tam bu yüzden de, (sayfa 262) hepsi birbirinin karı ve kocasıdır. Bu dönemde, erkek ve kız kardeş bağıntısı, tamamen doğal bir biçimde, kendi aralarında cinsel ilişki kurulması sonucunu verir.[5] Bu tür bir ailenin tipik biçimi, bir tek çiftten gelme dölden türer; bu döl içindeki her farklı kuşak bireyleri, kendi aralarında kardeş ve bu nedenden ötürü de, karı-kocadırlar.

Kandaş aile ortadan kalktı. Tarihin sözünü ettiği en yabani halklar bile, bize kandaş aile üzerine hiçbir kesin örnek veremez. Ama kandaş ailenin varolmuş olması gerekir: Bugün bütün Polinezya'da hâlâ yürürlükte bulunan Havai akrabalık sistemi, bizi, bunu kabul etmeye zorlar; çünkü bu akrabalık sistemi, ancak kandaş aile biçimi içinde ortaya çıkabilecek kandaş akrabalık derecelerini dile getirir. Aynı biçimde, ailenin zorunlu önaşama olarak bu biçime dayanması gereken daha sonraki bütün gelişmesi de bizi kandaş ailenin varlığını kabul etme zorunda bırakır.

2. Ortaklaşa (punaluene) aile. Örgütlenmenin ilk adımı, ana-babayla çocuklar arasındaki karşı cinsel ilişkinin yasaklanması olmuştur. İlgillerin (sayfa 263) büyük bir yaş eşitliği içinde bulunmaları nedeniyle, bu ilerleme, birinciden son derece daha önemli, ama çok daha da güç idi. Büyük bir olasılıkla, önce karındaş (uterin, yani ana tarafından) kardeşler arasındaki cinsel ilişkilerin yasaklanmasıyla başlayan bu ilerleme, yavaş yavaş gerçekleşti. Önceleri tek tek durumlara bağlı olan bu yasak, zamanla kural haline geldi (yüzyılımızda [19. yüzyıl -ç.] Havai'de bu kuralın ayrıklamaları hâlâ görülüyordu) ve sonunda, hatta yarı-hısım (collateral) kardeşler arasındaki, yani bizim terminolojimize göre, erkek ve kız kardeşlerin çocuk, torun ve torun-çocukları arasındaki evlenme de yasaklandı. Morgan'a göre, bu gelişme "doğal seçme (selection naturelle) ilkesinin nasıl işlediğini gösteren parlak bir örnek" oluşturur.

Bu ilerlemeyle, içinde kandaşlar arasındaki evlenmelerin sınırlanmış bulunduğu aşiretler, kardeşler arasındaki evliliğin kural ve yasa kaldığı aşiretlerden, sözgötürmez bir biçimde, daha hızlı ve daha tam bir biçimde gelişmişlerdir. Ve bu ilerlemeden doğrudan doğruya çıkan ve ilk ereğini çok aşan bir kurum, dünyadaki barbar halkların -eğer hepsinde değilse- çoğunda toplumsal rejimin temelini oluşturan gens, bu ilerlemenin ne kadar olağanüstü bir sonuç verdiğini tanıtlar; Roma'da olduğu gibi Yunan'da da, gensten doğrudan doğruya uygarlığa geçeriz.

Her ilkel aile, en geç birkaç kuşak sonra, bölünmek zorundaydı. Barbarlığın orta aşamasından öncesine kadar, ayrıklamasız olarak hüküm sürmüş bulunan ilkel ev ekonomisi, komünist ekonomi, koşullara göre değişen, ama her yerde iyice belirlenen en yüksek bir aile topluluğu büyüklüğünü gerektiriyordu. Aynı ananın çocukları arasında cinsel ilişkinin doğru olmadığı fikrinin ortaya çıkışı, eski ev topluluklarının bölünüp yeni toplulukların kuruluşu üzerinde etkili olmuş olsa gerektir (ki, zaten, bu yeni topluluklar ile aile grupları arasında zorunlu bir özdeşlik yoktur). Bu yeni topluluklardan bazılarının çekirdeği bir ya da birkaç dizi kız kardeş, bazılarının çekirdeği de, onların ana tarafından (uterin) erkek kardeşleri oldu. İşte Morgan'ın ortaklaşa (punaluenne) dediği aile biçimi, kandaş aileden, böyle, ya da buna benzer bir biçimde çıkmıştır. Havai töresine göre, karındaş ya da daha uzak, belli bir sayıdaki kız kardeş (sayfa 264) (yani birinci, ikinci, ya da başka bir dereceden kuzinler), ama kendi öz erkek kardeşleri dışında, ortak kocalarının ortak karıları idiler; bu adamlar; artık birbirlerini kardeş olarak değil, -zaten mutlaka kardeş olmaları da gerekmezdi-, Punalua olarak, yani can yoldaşı ve deyim yerindeyse, ortak diye çağırılırdı. Aynı biçimde, karındaş ya da daha uzak bir dizi erkek kardeş, kendi öz kız kardeşleri olmayan belli bir sayıdaki kadına ortak evlilik biçiminde sahip oluyorlar, ve bu kadınlar da kendi aralarında Punalua olarak çağırılıyorlardı. Daha sonra bir dizi değişmeye uğrayan, ve başlıca, özelliği, belirli bir aile çerçevesi içinde, erkekler ile ka-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

dınların karşılıklı ortaklığı olan, ama karşıt cinsten eşlerin, önce karındaş, sonra daha uzak kardeşlerinin dıştalanmış bu-
lundukları bir aile kuruluşunun klasik biçimi işte budur.

Bu aile biçimi, bize Amerikan sisteminin dile getirdiği akrabalık derecelerini tam bir doğrulukla gösteriyor. Annemin kızkardeşlerinin çocukları, hep annemin çocukları kalıyor; aynı şekilde, babamın erkek kardeşlerinin çocukları da, babamın çocuklarıdır; ama, annemin erkek kardeşlerinin çocukları, annemin yeğenleri olurlar (neveux ve nieces); babamın kız kardeşlerinin çocukları da, babamın yeğenleridirler: ve annemin ve babamın yeğenleri de, benim kuzen ve kuzinlerim olurlar. Aslında, annemizin kız kardeşlerinin kocaları, daima annemin kocaları ve babamın erkek kardeşlerinin karıları da babamın karıları iken -daima fiilen değilse de, hukuken- kardeşler arasında cinsel ilişkinin toplum tarafından şiddetle reddedilmesi, o zamana kadar kardeş sayılan erkek ve kız kardeşlerin çocuklarını ikiye ayırdı: birileri, önce olduğu gibi sonra da, aralarında gene (daha uzaklaşmış) erkek ve kız kardeş olarak kalırlar; ama bir yandan erkek kardeşin, öbür yandan da kız kardeşin çocukları, artık kendi aralarında erkek ve kız kardeş olamazlar; artık ortak ana-babaları -ne yalnız baba, ne yalnız ana, ne de ikisi birden- yok demektir ve bu yüzden, daha önceki aile rejiminde bir anlamsızlık olabileceği halde, yeğenler kategorisi ile kuzen ve kuzinler kategorisi, ilk kez, zorunlu duruma gelir. Karı-koca evliliği üzerine kurulmuş bütün aile biçimleri içinde tamamen saçma gibi (sayfa 265) görünen Amerikan akrabalık sistemi, gerekçesini ortaklaşa ailede bulur ve bu aile biçimiyle en küçük ayrıntılarına varıncaya kadar ussal bir biçimde açıklanabilir. En azından bu akrabalık sisteminin yayılmış bulunduğu ölçüde, ortaklaşa, ya da ona benzer herhangi bir aile biçiminin de var olmuş olması gerekir.

Eğer dinibütün misyonerler, tıpkı vaktiyle Amerika'da, İspanyol keşişlerinin yaptığı gibi, hıristiyan ahlâkına aykırı bulunan bu durumlarda yalnızca "tiksinti uyandırıcı"[6] bir şey görmeselerdi, Havai'de gerçek varlığı tanıtlanmış olan bu aile

biçimini, büyük bir olasılıkla bütün Polinezya'da görebilecektik. O zamanlar barbarlığın orta aşamalarında bulunan Bretonlar üzerine konuşan Sezar, bize "onların kendi aralarında, ve çoğunlukla erkek kardeşler ve babalarla oğullar arasında, on ya da oniki kadına ortaklaşa sahip olduklarını" anlatır. Bu durumun en yetkin açıklaması [grup halinde evlenme]dir. Barbar analar, ortaklaşa kadın alabilecek yaşta, on ya da oniki oğula birden sahip değildiler; ama ortaklaşa aileye uygun düşen Amerikan akrabalık sistemi birçok erkek kardeş sağlar, çünkü bir erkeğin yakın ve uzak bütün kuzenleri, onun erkek kardeşidir. "Babalarla oğullar"a gelince, belki burada Sezar'ın yanlış bir yorumu söz konusudur; bununla birlikte, bu sistem içinde, babayla oğul, ya da anayla kızın aynı evli grup içinde bulunabilmeleri kesin olarak kural-dışı değildir; ama babayla kızın, ya da anayla oğulun aynı evli grup içinde bulunması olanaksızdır. Aynı şekilde, bu grup halinde evlilik biçimi, ya da benzer bir biçim yabancı ve barbar halklardaki kadın ortaklığı üzerine Herodotos ve öbür eski yazarların anlattıklarını çok kolay açıklar. Watson ve Kaye'in (The People of India) Ganj'ın kuzeyindeki Aud'da yaşayan Tikurlar hakkında anlattıkları şeyler için de durum aynıdır:

"Onlar, aralarında hemen hemen hiçbir ayırım olmaksızın, büyük ortak topluluklar halinde birlikte yaşarlar (sayfa 266) (yani cinsel ilişkilerde bulunurlar); eğer aralarından ikisi evli olarak kabul edilirse, aralarındaki ilişki yalnızca sözde kalan bir ilişkidir."

Çoğu durumlarda, gens kurumu, doğrudan ortaklaşa aileden çıkmışa benzer. Gerçi Avustralya sınıf sistemi de bu kurum için bir hareket noktası sağlar;[152] Avustralyalılar gensler halinde yaşarlar; henüz ortaklaşa aileye değil, grup halinde evliliğin çok ilkel bir biçimine sahiptirler.

Grup halinde ailenin bütün biçimleri içinde, bir çocuğun babasının kim olduğu kesinlikle bilinemez, ama anasının kim olduğu kuşkuya hiç yer kalmayacak bir biçimde bilinebilir. Bir ana, her ne kadar ailenin bütün çocuklarını kendi çocukları olarak çağırır ve onlara karşı analık görevleriyle yükümlü bu-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

lunursa da, gene de kendi öz çocuklarını öbürleri arasından ayırır. Öyleyse, grup halinde evlilik varoldukça, soyağacının yalnızca ana tarafından gösterilebileceği açıktır; demek ki, bu durumda, yalnızca kadın- soy- zinciri tanınmaktadır. Gerçekten, bütün yabani ve barbarlığın aşağı aşamasında bulunan halklardaki durum budur ve bunu ilk bulgulamış olmak da, Bachofen'in ikinci büyük meziyetidir. Kadın-soy-zincirinin ve ondan çıkan miras ilişkilerinin bu tekelci tanınışını; Bachofen "analık hukuku" terimiyle belirtiyor; kısa olduğu için ben de bu deyim kullanıyorum; ama bu, uygun bir terim değildir, çünkü toplumun bu aşamasında, sözcüğün hukuksal anlamında "hukuk" henüz sözkonusu edilemez.

Şimdi, ortaklaşa aile içindeki iki tipik gruptan birini, çocukları ve ana tarafından karındaş ya da daha uzak erkek kardeşleri (varsayımımıza göre, kocaları olmayan erkek kardeşleri) ile birlikte, bir ana-baba-bir (soeurs germanes) ya da daha uzak kız kardeşler (yani birinci, ikinci ve öbür derecelerdeki ana-baba-bir kız kardeşlerin kız çocukları) grubunu alalım. Böylece, daha sonra bir gensin üyeleri olarak görünen kimseler çevresini, bu kurumun ilkel biçimi içinde elde etmiş bulunuruz. Bu çevre içindeki kadınların hepsi için ortak bir ana-ata vardır ve bu soy-zinciri nedeniyle, bu zincire bağlı bütün kadınlar, kuşaktan kuşağa, birbiriyle kardeşler. Ama bu kız kardeşlerin kocaları, artık onların erkek kardeşleri olmazlar; demek ki, aynı ana-atadan gelmezler (sayfa 267) ve daha sonra gens olacak kandaş gruba dahil değildirler; ama yalnız ana tarafından soy-zinciri, kesinlikle bilinen tek şey olduğu için, egemen olduğuna göre, bu kadınların çocukları, bu gruba dahildirler. Ana tarafından en uzak yan-hısımlar dahil, bütün erkek ve kız kardeşler arasında cinsel ilişki yasaklandıktan sonra, adı geçen grup, gerçekten gens, yani kendi aralarında evlenme hakkından yoksun ve kadın tarafından kandaş bulunan kimselerden kurulmuş sabit bir çevre haline dönüştü ve bundan böyle; bu çevre; toplumsal olduğu kadar dinsel, öbür ortak kurumlarla gitgide sağlamlaşarak aynı aşiretin öbür genslerinden farklılaştı. Bu konu üzerinde, ilerde daha uzun

duracağız. Ama, eğer gensin, ortaklaşa aileye dayanarak, yalnız zorunlu bir biçimde değil, ayrıca tamamen doğal bir biçimde de geliştiğini kabul ediyorsak, gentilice (gense ait) kurumların varlığı sözcütürmez durumda bulunan bütün halklarda, yani hemen bütün barbar ve uygâr halklarda, daha önce bu aile biçiminin varolması gerektiğini de kesin bir şey olarak kabul etmek durumunda kalacağız.

Morgan kitabını yazarken, grup halindeki evlilik üzerine bilgilerimiz henüz çok sınırlıydı. Sınıflar halinde örgütlenmiş Avustralyalılardaki grup halindeki evlilikler üzerine ufak-tefek bazı ayrıntılar biliniyordu, öte yandan, Morgan, 1871'den sonra, Havai'deki ortaklaşa aile üzerine elde ettiği bilgileri yayınlamıştı. Ortaklaşa aile, bir yandan, Morgan için bütün araştırmalarının dayandığı Amerika yerlileri arasındaki yürürlükte bulunan akrabalık sisteminin yetkin açıklamasını sağlıyor, öbür yandan, analık hukuklu gensin kendisinden çıkartılabileceği en uygun hareket noktasını oluşturuyor ve son olarak da, Avustralya'daki sınıflardan çok daha yüksek bir gelişme aşamasını temsil ediyordu. Öyleyse, Morgan'ın, ortaklaşa aileyi zorunlu bir biçimde iki-başlı (apparie) evlilikten önce gelen gelişme aşaması olarak yorumlaması ve buna, eski çağlarda genel bir yaygınlık tanınması anlaşılabilir bir şeydir. O zamandan beri, grup halinde evlenmenin birçok başka biçimleri üzerine bilgi sâhibi olduk ve şimdi, bu konuda, Morgan'ın yanlışmış bulunduğunu biliyoruz. Bununla birlikte, Morgan, incelediği ortaklaşa ailede, kendisine dayanılarak daha yüksek bir biçime geçişin (sayfa 268) kolayca açıklanabileceği grup halinde evlenmenin en yüksek biçimi ne, klasik biçimine raslamak mutluluğuna erişmiştir.

Grup halinde, evlilik üzerine bilgilerimizdeki en özlü zenginleşmeyi, bu aile biçimini kendi klasik toprağında, Avustralya'da yıllarca irdelemiş bulunan İngiliz misyoneri Lorimer Fison'a borçluyuz. Lorimer Fison, en düşük gelişme derecesini, Güney Avustralya'da, Mount Gambier'deki Avustralya zencileri arasında buldu. Orada bütün aşiret, iki büyük sınıfa, Krokiler'le Kumitler'e bölünmüş bulunuyordu. Bu sınıflardan

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

herbirinin içinde, cinsel ilişki, sıkı sıkıya yasaklanmıştır; buna karşılık, sınıflardan birindeki her erkek, öbür sınıftaki her kadının doğuştan kocası ve her kadın da, öbür sınıftaki her erkeğin doğuştan karısıdır. Burada birbiriyle evli bulunanlar bireyler değil, gruplardır: iki sınıf birbiriyle evlenmiştir. Burada iki dış-evlenen sınıf ayrımından çıkan kısıtlama dışında, yaş farkı ya da özel kandaşlık gibi herhangi bir kısıtlamanın varolmayışına dikkati çekmek isteriz. Bir Kroki erkeği, her Kumit kadını üzerinde kocalık hakkına sahiptir; ama kendi öz kızı, aynı zamanda bir Kumit kadınının da kızı olarak, analık hukukuna göre Kumit sayıldığından, bütün Kroki erkeklerinin, öyleyse kendi özbabasının da, doğuştan karısıdır. Hiç değilse, bildiğimiz kadarıyla, sınıflar halindeki örgütlenme, bu duruma hiçbir engel çıkarmaz. Öyleyse, bu örgütlenme, ya kandaşlar arasındaki birleşmeleri sınırlamaya yönelik belirsiz eğilime karşın ana-babayla çocuklar arasındaki cinsel ilişkide henüz hiçbir özel kötülük görülmeyen bir çağda ortaya çıkmıştır - bu durumda, sınıflar sisteminin, bütün yasaklardan yoksun cinsel ilişki durumundan doğrudan çıkmış olması gerekir; ya da tersine, sınıflar oluştuğu sırada, ana-babayla çocuklar arasındaki cinsel ilişki, töre tarafından daha önce yasaklanmıştır - bu durumda da, sınıflar sistemi, kandaş aileye bağlanır ve ondan kurtulmak için atılan ilk adımı oluşturur. Son varsayım çok daha olasıdır. Benim bildiğim, Avustralya'da ana-baba ile çocuklar arasındaki evlilik ilişkileri üzerine hiçbir örnek yoktur ve üstelik dış-evlenmenin daha sonraki biçimi, yani içinde analık hukukunun geçerli bulunduğu gens, kuruluşu sırasında, bu ilişkilerin zaten (sayfa 269) yasaklanmış olmasını gerektirir.

Güney Avustralya'daki Mount Gambier'nin dışında, iki sınıf sistemi, ayrıca daha doğudaki Darling ırmağı yöresinde ve kuzey doğuda, Queensland'de de görülüyor; demek ki iyice yayılmıştır. Bu sistem, yalnızca erkek ve kız kardeşler arasındaki evliliklerle, ana tarafından erkek kardeşlerin çocukları ve ana tarafından kız kardeşlerin çocukları arasındaki evlilikleri yasaklar, çünkü bunlar hep aynı sınıfa dahildirler; buna karşılık, bir kız kardeşe onun erkek kardeşinin çocukları, kendi

aralarında evlenebilirler. Güney Yeni-Galler'de, Darling ırmağı Kamilaroyları arasında, kandaşlar arasındaki birleşmeleri engellemek yolunda atılmış yeni bir adım daha saptarız; başlangıçtaki iki sınıf burada dörde bölünmüştür ve bu dört sınıftan herbiri, bütün halinde, öbür sınıflardan belirli biriyle evlidir. İlk iki sınıf, birbiriyle doğuştan karı-kocadır; ananın birinci ya da ikinci sınıfa ait olmasına göre, çocuklar da üçüncü ya da dördüncü sınıfa geçerler; bu son iki sınıfın aynı şekilde birbiriyle evli bulunan çocukları da, yeniden birinci ya da ikinci sınıfa ait olurlar. Öyle ki, her zaman bütün bir kuşak birinci ve ikinci sınıfa, sonraki kuşak üçüncü ve dördüncü sınıfa aittir; ve daha sonra gelen kuşak da, yeniden birinci ve ikinci sınıfa ait olur. Bu durum sonucu, (ana tarafından) kız ve erkek kardeşlerin çocukları birbirinin karı ve kocası olamazlar, ama torunları pekâlâ olabilirler. Hayli karışık bulunan bu rejim, sonradan analık hukukuna göre örgütlenmiş genslerin işe karışmasıyla büsbütün karışık bir durum kazanır; ama şimdiden bu konuya giremeyiz. Kandaşlar arası evliliği yasaklamaya götüren, ama bunun açık bilincinden yoksun eğilimin, kendini tamamen içgüdüsel denemeler halinde, sürekli olarak nasıl belli ettiği görülüyor.

Avustralya'da henüz bir sınıf halinde evlilik durumunda bulunan grup halinde evlilik, yani çoğunlukla kıtanın bütün yüzüne yayılmış bir erkekler sınıfıyla, aynı derecede yayılmış bir kadınlar sınıfının blok halinde evlilik birliği olan grup halinde evlilik, yakından bakınca, genelevlerde olup bitenlere alışkın darkafalı burjuva imgeleme yetisinin tasarladığı kadar tiksiniç bir şey olarak görünmüyor. Tersine; yalnızca onun varlığını akla getirebilmek için uzun yıllar (sayfa 270) gerekmiştir ve kısa bir süreden beri de, onun varlığı yeniden yadsınmaktadır. Üstünkörü bir gözlemci, onda [grup halinde evlilikte, -ç.] gevşek bir karı-koca evliliğinden ve bazı yerlerde denk geldikçe kaçamak yapılması usulden olan bir çok-karılıktan başka bir şey görmez. Ortalama Avrupalı'nın pratiğine çok alışık bulunduğu bu evlilik koşulları içindeki düzenleyici yasayı bulgulamak için, Fison ve Howitt'in yapmış oldukları gibi, bu işi yıllarca incelemek gerekir. O yasaya göre, doğduğu

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

ülkeden binlerce kilometre uzakta, çoğunlukla bir konaktan öbürüne, bir aşiretten öbürüne geçen yabancı Avustralyalı zenci, dillerini anlamadığı insanlar arasında, hiçbir direnç ve kötülükle karşılaşmaksızın, isteklerini yerine getiren kadınlar bulur, o yasaya göre, birçok karısı olan adam, bunlardan birini, geceyi geçirmesi için, konuğuna bırakır. İşte Avrupalı'nın ahlâksızlık ve yasadışı gördüğü bu noktada, aslında sıkı bir yasa egemendir. Kadınlar, yabancı'nın evlilik sınıfına aittirler ve bu nedenle onun doğuştan-karısıdırlar; onları birbirine bağlayan bu ahlâk yasası, karşılıklı olarak birbirine ait bulunan iki evlilik sınıfı dışındaki bütün ilişkileri, yüzkarası tehdidi altında, yasaklar: Hatta kadın kaçırmanın çoğunlukta ve usulden olduğu birçok yerlerde bile, sınıflar yasası büyük bir dikkatle gözetilir.

Zaten, daha kadın kaçırma usulünde, karı-koca evliliğine geçişin bir belirtisi, hiç değilse iki-başlı-evlilik (mariage apparie) biçimi altında kendini göstermektedir: dostlarının yardımıyla, genç adam, zorla ya da kandırarak genç kızı kaçırınca, dostlarının hepsi sırayla kıza sahip olurlar; ama sonunda kız, kendisini kaçıran genç adamın karısı olarak kabul olunur. Tersine: eğer kaçırılan kadın kocasının evinden kaçır ve başka bir adam tarafından elde edilirse, bu adamın karısı olur ve ilk kocası, kadın üzerindeki haklarını kaybeder. Demek ki, genel olarak varlığını sürdüren grup halinde evliliğin yanında, hatta içinde, tekelleşme ilişkileri, az çok uzun bir zaman süren eşlikler kurulur, ve grup halinde evliliğin yanında çok-karılılık kendini gösterir; nedir ki, grup halinde evlilik, artık burada da [Avustralya'da -ç.] ortadan kalkma yolundadır ve şimdi sorun, Avrupa'nın etkisi altında, önce neyin, grup halinde evliliğin mi, yoksa (sayfa 271) grup halindeki evlilerin; yani Avustralya zencilerinin mi sahneden kaybolacağını bilme sorunudur.

Avustralya'da hüküm sürdüğü biçimiyle, sınıflar halindeki evlilik, her halde, grup halinde evliliğin çok aşağı ve ilkel bir biçimdir; oysa, ortaklaşa aile, bildiğimiz kadarıyla, bunun en yüksek gelişme derecesidir. Birincisi, göçebe yabanılların toplumsal durumuna uygun düşen biçime benziyor; ikincisi, görelî yerleşik komünist toplulukların (communautes

communistes) kurulmuş olmasını gerektiriyor ve geçişsiz, [yani iki aşamayı birbirine bağlamaksızın -ç.] hemen bir üst gelişme aşamasına götürüyor. İkisi arasında, kuşkusuz, daha birçok ara basamaklar bulacağız. Bu daha yeni açılmış ve şimdiye kadar çok az ilerlemiş bir araştırma alanıdır.

3. İki-başlı-aile (la famille appariee). Bir erkekle bir kadını, azçok uzun bir zaman için birbirine bağlayan belirli bir evlenme biçimi, grup halinde evlenme rejimi zamanında, ya da daha eskiden de vardı; erkek, birçok kadın arasında, bir baş kadına sahipti (henüz bir gözdeden sözedilemez) ve onun için, öbürleri arasında esas kocaydı. Bu durum grup halinde evlilikte bazan bütün kurallardan yoksun bir kadın ortaklığı, bazan kayıtsız şartsız bir fuhuş gören misyonerlerin yanılığlarına hayli geniş katkıda bulundu. Ama gens geliştikçe ve aralarında evlenmenin bundan böyle olanaksız duruma geldiği "erkek kardeşler" ve "kız kardeşler" sınıfları kalabalıklaştıkça, bu töresel birliklerin gitgide güç kazanmış olmaları gerekir. Gensin kandaşlar arasındaki evlenmenin yasaklanması biçimindeki tepkisi daha da öteye gitti. Böylece, İrokualar ve barbarlığın aşağı aşamasında bulunan öbür Amerika yerlilerinin çoğunda, kendi sistemlerine göre akraba sayılanların hepsi arasında evlenmenin yasak olduğunu görüyoruz; ve onların sistemlerine göre birbirinden farklı yüzlerce çeşit akrabalık biçimi vardır. Evlenme yasaklarındaki bu artan karmaşıklık içinde, grup halinde evlenmeler gitgide olanaksız bir duruma geldi; grup halinde evlenmeler yerine iki-başlı-aile geçti. Bu, aşamada, bir erkek bir kadınla yaşar, ama gene de çok-karılılık ve uygun fırsatlarda kaçamak yapmak hakkına sahiptir. Ama iktisadî nitelikteki nedenlerden ötürü, çok-karılılığa ender (sayfa 272) rastlanır; bununla birlikte; çoğunlukla, ortaklaşa yaşam boyunca kadından çok sıkı bir bağlılık istenir ve eşini aldatan kadın şiddetle cezalandırılır. Ama evlilik bağı, iki tarafça da kolaylıkla çözülebilir ve çocuklar, geçmişte olduğu gibi, yalnızca anaya ait olurlar.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Kandaşları gitgide evlilik bağının dışında tutmadaki doğal seçme (selection naturelle) etkili olmakta devam eder. Morgan'ın dediğine göre:

"Kandaş olmayan gensler arasındaki evlenmelerden, beden bakımından olduğu kadar, kafa bakımından da daha sağlam bir soy çıkar; gelişmekte olan iki aşiret birleşince, yeni kafatasları ve yeni beyinler, iki aşiretin de yeteneklerine sahip olana kadar, doğal bir biçimde gelişirler."

Böylece, gens biçiminde (gentilice) örgütlenmiş bulunan aşiretler, geri kalmış aşiretlere üstün gelecek, ya da onları kendilerine benzeteceklerdi.

Demek ki, ailenin ilkel tarih içindeki gelişmesi, başlangıçta bütün aşireti kapsayan ve içinde iki cins arasındaki evlilik ortaklığının hüküm sürdüğü çerçevenin durmadan daralmasına dayanır. Önce en yakın, sonra giderek uzaklaşan, ve hatta evlilikle edinilmiş akrabalıkların gitgide karı-koca ilişkisinin dışında bırakılmasıyla, grup halinde evlenmenin her türlü pratik bakımdan olanaksız duruma gelir ve sonunda, daha da gevşek bağlarla geçici olarak birleşmiş bir tek çiftten başka bir şey kalmaz; bu, bozulması durumunda, her türlü evliliğin son bulacağı moleküldür. Bütün bu söylenenlerle, daha şimdiden, sözcüğün bugünkü anlamında bireysel cinsel aşk ile, karı-koca evliliğinin kurulması arasında, ne kadar az bir ilişki bulunduğu ortaya çıkar. Bu durum, ilk karı-koca evliliğinin kurulması aşamasında bulunan bütün halkların pratik yaşantılarıyla daha da güçlü bir biçimde tanıtlanmıştır. Ailenin daha önceki biçimlerinde erkeler hiçbir zaman kadın sıkıntısı çekmedikleri, tersine, istediklerinden de çok kadına sahip oldukları halde, ilk karı-koca evliliğinin kurulması aşamasında, kadınlar az bulunan ve aranan bir şey haline gelmişlerdir. Bundan ötürü iki-başlı-evlenme aşamasından itibaren, kadınların kaçırılma ve satın alınmaları başlar - bunlar çok yaygın belirtilerdir (symptomes), ama yalnızca çok daha derin bir (sayfa 273) değişimin belirtileri. Nedir ki, aslında kadın elde etmenin basit yöntemlerinden başka bir şey olmayan bu belirtilerden, İskoçyalı ukala Mac Lennan, özel aile sınıfları yapısını

yaratmış bulunuyor: "kaçırma yoluyla evlilik" ve "satın alma yoluyla evlilik". Öbür yandan Amerika yerlileri ve (aynı gelişme derecesindeki) öbür aşiretlerde, evlilik akdi, çoğunlukla kendilerine hiçbir şey danışılmayan ilgili erkekle, ilgili kızın işi değil, analarının işidir. Çoğunlukla, birbirini hiç tanımayan iki kişi, bu şekilde nişanlanırlar ve yapılmış pazarlıktan, ancak evlenme zamanı yaklaşıncaya haberdar olurlar. Düğünden önce, erkek, nişanlısının (gentilice) akrabalarına (yani babasına ve babasının akrabalarına değil, ana tarafından akrabalarına), kendisine verilen genç kızın satın alma fiyatı olarak kabul edilen armağanlar verir. Evlilik, eşlerden herbirinin isteğiyle bozulabilir: ama birçok aşirette, örneğin İrokualarda, zamanla bu ayrılmalara karşı bir kamuoyu oluşmuştur; anlaşmazlık durumunda, iki tarafın da kendi gensinden olan akrabaları aracılık ederler; ancak bu aracılığın başarısızlığa uğraması durumunda ayrılma gerçekleşir. Ayrılmada çocuklar kadına kalır ve ayrılmadan sonra eşlerden herbiri yeniden evlenmede özgürdür.

Özel bir ev ekonomisini zorunlu, ya da yalnızca istenir kılmak için aslında çok güçsüz ve çok kararsız olan iki-başlı-aile, daha önceki zamanlardan devralınmış komünist ev ekonomisini asla ortadan kaldırmaz. Ama komünist ev ekonomisi, tıpkı gerçek babanın kesinlikle bilinmesi olanaksız olduğundan yalnızca ananın tanınmış olmasının kadınlara, yani analara çok yüksek bir değer kazandırmasında olduğu gibi, ev içinde kadınların ağır basması anlamına gelir. Kadının, toplum yaşamının başlangıcında, erkeğin kölesi olduğu yolundaki fikir, bize aydınlıklar yüzyılından [18. yüzyıl. -ç.] kalan en saçma fikirlerden biridir. Bütün yabancılarla, aşağı ve orta aşamadaki, hatta kısmen yukarı aşamadaki bütün barbarlar arasında, kadın, yalnızca özgür değildir, ayrıca çok değer verilen bir duruma da sahiptir. Bu durumun, henüz iki-başlı-evlilik aşamasında nasıl olduğunu, Senekalı İrokualar arasında uzun yıllar boyunca misyonerlik yapan Arthur Wright bize anlatabilir: (sayfa 274)

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

"Kadınların henüz uzun evlerde (birçok aileden kurulu komünist ev ekonomileri) oturdukları çağdaki ailelerine gelince, ...bu evlerde daima bir klan (bir gens) egemendi, öyle ki [bu klana dahil olan -ç.] kadınlar, kocalarını başka klanlardan (gentes) alırlardı. ...Genellikle, evi kadınlar yönetirdi; erzak ortaklaşaydı; ama ortak gereksinimleri karşılamak için kendi payına düşeni getirmekte çok tembel ya da çok beceriksiz davranan zavallı koca ya da zavallı aşığın halî dumandı. Çocuklarının sayısı, ya da ev içindeki kişisel mülkiyeti ne olursa olsun, her an bohçasını yapıp defolup gitme emrini almayı bekleyebilirdi.. Ve bu emri alınca, ona karşı direnmeye girişmesi de boşunaydı; artık evde barınamazdı; ona, kendi klanına (gensine) dönmek, ya da çoğunlukla olduğu gibi, bir başka klan içinde yeni bir evlilik aramaktan başka yapacak bir şey kalmıyordu. Kadınlar, başka her yerde oldukları gibi klanlar (gentes) içinde de büyük güç idiler. Gerektiğinde, bir başkanı görevinden alarak, onu yalın bir savaşçı sınıfına indirmekte duraksama göstermezlerdi."

Erkekler farklı genslere bölünürlerken, kadınların, eğer hepsinin değilse, çoğunun bir tek ve aynı gense ait bulunduğu komünist ev ekonomisi, ilkel çağlarda evrensel bir yaygınlığa sahip bu kadın egemenliğinin somut temelidir ve bunu bulgulamış olmak da, Bachofen'in üçüncü başarısını oluşturur. Ayrıca, gezgin ve misyonerlerin, yabanıllar ve barbarlar arasında kadınlara düşen aşırı çalışma üzerine anlattıklarının, bu söylenenlerle asla çatışmadığını ekliyorum. İki cins arasındaki işbölümü, kadının toplum içindeki konumunu belirlemiş olanlardan bambaşka nedenlerle belirlenmiştir. Kadınların, bize göre uygun görünenden çok daha fazla çalışmak zorunda bulunduğu halklarda; kadınlara çoğunlukla, bizim Avrupalı kadınlara gösterdiğimizden çok daha fazla gerçek saygı gösterilir. Uygarlığın, yalancı saygılarla çevrilmiş ve bütün gerçek çalışmaya yabancı "sayın bayan"ının (hanfendisinin) toplumsal konumu, ağır işlerde çalışan; halkı içinde gerçek bir sayın bayan (dame, lady, frowa, Frau, domina) sayılan ve zaten, niteliği gereği, öyle de olan barbar kadının toplumsal konumundan çok daha aşağıdır.

Günümüzde, Amerika'da, iki-başlı-evliliğin, grup halinde (sayfa 275) evlilik yerine tamamen geçip geçmediğini bilmeye gelince, bunu, ancak, henüz yabancılık durumunun yukarı aşamasında bulunan Amerika'nın kuzey-batı ve özellikle güneyindeki halklar üzerinde yapılacak derinlemesine araştırmalar kararlaştırabilir. [Amerika'nın güneyindeki halklar üzerine öylesine cinsel başıbozukluk örnekleri anlatılıyor ki, eski grup halindeki evliliğin tamamen ortadan kalkmış olduğuna pek de inanılmaz.] Herhalde, grup halinde evliliğin bütün izleri henüz silinmemiştir. Hiç olmazsa, kırk Kuzey Amerika aşiretinde, kız kardeşlerin büyüğüyle evlenen adamın, bütün küçük kız kardeşleri, gerekli yaşa gelince, karı olarak alma hakkı vardır: bütün kız kardeşler dizisi için erkekler ortaklığının kalıntısı. Ve Bancroft, Kaliforniya yarımadasında bütün bağlardan yoksun cinsel ilişkide bulunmak için birçok "aşiret" in toplanarak bazı törenler yaptıklarını anlatır (yabancılık durumunun yukarı aşaması). Bunlar, kuşkusuz, bu törenlerde, bir gense ait kadınların öbür gensin bütün erkeklerine; ve bir gense ait erkeklerin de öbür gensin bütün kadınlarına ortaklaşa sahip oldukları zamanların belirsiz anısını saklayan genslerdir. Bu töre, Avustralya'da hâlâ hüküm sürer. Bazı halklarda, eskilerin, başkanlar ve büyücü rahiplerin, kadın ortaklığından kendi hesaplarına yararlandıkları ve kadınlardan çoğunu kendi tekellerine aldıkları olur; ama buna karşılık, bazı bayramlar ve büyük halk toplantıları süresince, eski ortaklığı gerçekten diriltmeye ve karılarını genç erkeklerle oynaşmaya bırakma zorundadırlar. Westermarck (s. 28-29) eski cinsel ilişki özgürlüğünün kısa bir süre için yürürlüğe konduğu bu devirli cinsel eğlenceler üzerine,[153] Hindistan'daki Hoslar, Santallar, Pancalar ve Kotarlardan bazı Afrikalı halklardan vb. birçok örnek veriyor. İşin garibi, Westermarck'ın bundan çıkardığı sonuç, burada grup halinde evlilik kalıntılarının değil -ki o, grup halinde evliliği yadsır-, ama ilkel insanla öbür hayvanlarda ortak bir nitelik alan kızgınlık dönemi kalıntılarının sözkonusu olduğudur.

Şimdi, Bachofen'in dördüncü büyük bulgularına, grup halinde evlilikten iki-başlı-evliliğe geçişi gösteren geniş öl-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

çüde yaygın bir biçimin bulgulanmasına geliyoruz. Bachofen, bunu, eski tanrı buyruklarını çığnemenin kefareti olarak (sayfa 276) gösteriyor: Kadının iffet hakkını satın almasını sağlayan kefarete, aslında onun kendini erkeklerin eski ortaklığından kurtarıp yalnızca bir erkeğe vermesini sağlayan kefaretin mistik anlatımından başka bir şey değildir. Bu kefarete, sınırlı bir fuhuştan ibaretti: Babilli kadınlar, yılda bir kez, Militta tapınağında, kendilerini vermek zorundaydılar; Küçük Asya'nın öbür halkları, kızlarını, evlenebilmelerinden önce; canlarının istedikleriyle yıllar boyu özgür aşk hayatı yaşamak üzere Anaitis tapınağına gönderiyorlardı; dinsel görünüşlerle bezenmiş benzeri töreler, Akdeniz'le Ganj arasındaki hemen bütün Asyalı halklarda görülür. Bachofen'in göstermiş olduğu gibi, kurtuluşu sağlayan günah ödeyici sungu, zaman boyunca gitgide hafiflemiştir:

"Her yıl yenilenen sungu [kendini vermek -ç.], yerini bir tek sunguya bırakır; yaşlı kadınların hetaïrisme'i yerine, genç kızların hetaïrisme'i ve bunun evlilik süresince uygulanması yerine, evlilikten önce uygulanması geçer; kendini fark gözetmeksizin herkese vermenin yerini, belirli kişilere verme alır." (Analık Hukuku, s. xix)

Öbür halklarda dinsel kamuflaj hiç görülmez; bazılarında antikçağda Trakyalılar, Keltler, vb. ...günümüzde de Hindistan'daki birçok yerli halklarda, Malezyalılarda, Okyanusya'daki ada halkları ve birçok Amerika yerlilerinde genç kızlar, evlenene kadar, en büyük cinsel özgürlükten yararlanırlar. Özellikle, Güney Amerika'nın hemen her yanındaki durum, ülke içine biraz giren herkesin görebileceği gibi, budur: Agassiz (A Journey in Brazil, Boston and New-York, 1868, s. 266), yerli kökten gelen zengin bir ailenin kızıyla tanışır ve kızın anesiyle konuşurken, subay olarak Paraguay'a karşı savaşa katılmış bulunan kocasından kızın babası olarak sözeder; ama kızın anası gülümseyerek şöyle der: Naô tem pai, he filha da fortuna; onun babası yok, raslantı çocuğudur o.

"Yerli ya da melez kadınlar, evlilik-dışı çocuklarından, en küçük bir utanıp sıkılma duygusuna kapılmadan, hep bu türlü

söz ederler; ve bu durum olağanüstü bir şey olmaktan çok uzaktır, ancak bunun tersi bir istisna olabilir. Çocuklar ... çoğunlukla yalnız analarını tanırlar, çünkü çocuğun bütün derdi ve bütün sorumluluğu anaya düşer; (sayfa 277) babaları hakkında bir şey bilmezler; kadın, kendinin ya da çocuklarının, baba üzerinde herhangi bir hakları bulunduğunu aklından bile geçirmez."

Burada uygar kişiye garip gibi görünen şey, aslında analık hukukuna göre ve grup halinde evlilik içinde bir kuraldan başka bir şey değildir.

Daha başka halklarda, nişanlı erkeğin dost ve akrabaları, ya da düğün davetlileri, düğün sırasında, nişanlı kız üzerindeki geleneksel haklarından yararlanırlar ve damadın sırası en sonra gelir; antikçağda Balear adalarında ve Afrikalı Ojiller'de durum böyleydi; günümüzde de, Habeşistan Barealar'ında durum gene böyledir. Bazan da, aşiret ya da gensin başkanı, önderi, şamanı, rahibi, prensi, ya da sanı ne olursa olsun resmî bir kişi, topluluğu temsil eder, ve nişanlı kız üzerinde ilk gece hakkından yararlanır. Bu durumu aklamak yolundaki bütün neo-romantik girişimlere karşın, bu jus primae noctis, [İlk gece hakkı. -ç.] grup halinde evliliğin kalıntısı olarak günümüzde de, Alaska'da yaşayanların çoğu arasında (Bancroft, Native Races, I, s. 81), Meksika'nın kuzeyindeki Tahular'da (ibid., s. 584) ve öbür halklar içinde varlığını hâlâ sürdürmektedir. İlk gece hakkı, bütün ortaçağ boyunca, hiç değilse Kelt asıllı ülkelerde, örneğin doğrudan doğruya grup halinde evlilikten çıkmış bulunduğu Aragon'da hep vardı. Kastilya'da köylü hiçbir zaman toprakbent (serf) olmadığı halde, Aragon'da Katolik Fernando'nun 1486 fermanına kadar toprakbentliklerin (servages) en utanç vericisi hüküm sürdü. Bu belgede şöyle bir parça var:

"Kararlaştırır ve bildiririz ki, yukarda adı geçen beyler (senyors, barons) ... bundan böyle, bir köylünün evlendiği kadınla ilk geceyi geçiremezler; kendisine uyruk olunmanın (suzerainete) belirtisi olarak, düğün gecesi, kadın yattıktan sonra, kadının ya da yatağın üstünden aşamazlar; sözkonusu beyler,

bundan böyle, paralı ya da parasız, köylülerin isteklerine aykırı olarak, onların kız ya da oğullarını kullanamazlar." (Sugenheim tarafından özgün Katalan [lehçesinde -ç.] metninden alınmıştır. Le Servage, Petersburg 1861, s. 35.) (sayfa 278)

Bachofen, "hétairisme" ya da "sefihçe çiftleşme" adını verdiği şeyden karı-koca evliliğine geçisin tamamen kadının eseri olduğunu kesinlikle ileri sürdüğü zaman, bir kez daha sözgötürmez biçimde haklıdır: İktisadî yaşam koşullarının, eski komünizmi yıkarak geliştiği ve nüfus yoğunluğunun da arttığı ölçüde, geleneksel cinsel ilişkiler ilkel saflıklarını yitiriyor, ve iffet hakkını, bir tek adamla geçici ya da sürekli evlenme hakkını bir kurtuluş gibi görmeye başlayan kadınlara, gitgide alçaltıcı ve ezici olarak görünüyordular. Bu ilerleme kaynağını erkeklerden alamazdı; çünkü erkeklerin, günümüze kadar, edimli grup halinde evlenme tatlarından vazgeçmek, hiçbir zaman akıllarına bile gelmemiştir. Ancak kadınların iki başlı evliliğe geçişe meydan vermelerinden sonradır ki, erkekler sıkı tek-eşliliğe girebildiler - ama gerçekte, bu tek-eşlilik, yalnızca kadınlar içindir.)

İki-başlı-aile, yabanılık ile barbarlığın sınırlarında, çoğunlukla yabanılığın yukarı aşamasında, bazı bazı da barbarlığın yalnızca aşağı aşamasında kuruldu İki-başlı-aile, barbarlık için belirleyici aile biçimidir; tıpkı grup halinde evliliğin yâbanılık, ve tek-eşliliğinde uygarlık için olduğu gibi. Bunun, kesin tek-eşliliğe kadar gelişmesine devam edebilmesi için, buraya kadar etkisini görmüş bulunduğumuz nedenlerden başka nedenler gerekmiştir. İki-başlı-aile içinde, topluluk daha o zamandan son birliğine, iki atomlu molekülüne indirgenmiş bulunuyordu: bir erkek ve bir kadın. Doğal seçme, evliliklerdeki ortaklıkları durmadan evlilik dışına atma yolundaki yapıtını tamamlamıştı; artık ona bu yönde yapacak hiç bir şey kalmamıştı. Öyleyse, eğer yeni devindirici güçler, toplumsal güçler işe karışmasaydı, iki-başlı-aileden yeni bir aile biçimi çıkması için hiçbir neden yoktu. Ama bu yeni devindirici güçler işe karıştı.

Şimdi Amerika'yı, iki-başlı-ailenin klasik toprağını bırakıyoruz. Bu ülkede, daha yüksek bir aile biçiminin gelişmiş olduğunu, bulgulanma ve fetihten önce, ülkenin herhangi bir yerinde tekeşliliğin varlığını gösteren hiçbir belirti yoktur. Ama Eski Dünyada durum bambaşkaydı.

Burada, hayvanların evcilleştirilmesi ve sürüler yetiştirilmesi, o zamana kadar görülmemiş bir zenginlik kaynağını (sayfa 279) geliştirmiş ve yepyeni toplumsal ilişkiler yaratmıştı. Barbarlığın aşağı aşamasına kadar, durağan servet hemen yalnızca ev, giysiler, kaba mücevherler ve sandal, silah, en ilkel ev avadanlıkları gibi, yiyecek elde edilmesi ve hazırlanması için zorunlu aletlerden ibaretti. Yiyeceğe gelince, onun her gün yeniden kazanılması gerekiyordu. Bundan böyle, çoban halklar gelişiyorlardı: Aryenler, Pencap ve Ganj vadisinde ve Amuderya ile Sirderya'nın daha da iyi suladığı bozkırlarda; Semitler, Dicle ve Fırat boylarında; at, deve, eşek, sığır, koyun keçi ve domuz sürüleriyle, durmadan çoğalmak ve et ve süt gibi besinleri bol bol sağlamak için, yalnızca göz kulak olmak ve en kaba özeni göstermekten başka bir şey istemeyen bir zenginliğe sahiptiler. Daha önce yiyecek elde etmekte kullanılan bütün araçlar geri plana geçti; avcılık, bir zorunluluk olmaktan çıkarak bir lüks haline geldi.

Peki, bu yeni servet kime aitti? Başlangıçta, hiç kuşkusuz gense. Ama sürüler üzerindeki özel mülkiyet, erkenden gelişmiş olmalıydı. Musa'nın Birinci Kitabı denilen kitabın yazarınca, İbrahim Peygamberin, kendi öz hakkı gereği mi [bir aile topluluğu başkanı olarak], yoksa bir gensin gerçekten soydan geçme başkanı niteliğiyle mi, sürülerinin sahibi olarak kabul edildiğini söylemek güçtür. Ama, İbrahim Peygamberi, modern anlamda bir mülk sahibi (mâlik) olarak düşünmememiz gerektiği de apaçıktır. Bunun kadar açık olan bir şey de, kendisi hakkında belgelere. sahip bulunduğumuz tarih eşliğinde, daha o zamandan, sürülerin her tarafta aile başkanlarının özel mülkiyetinde olduklarıdır; - tıpkı barbar zanaatının ürünleri: madenî avadanlık ve lüks maddeler gibi, tıpkı insan sürüsü: köleler gibi.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Çünkü kölelik de, bu andan itibaren türetilmişti. Aşağı aşamada bulunan barbar için, kölenin bir değeri yoktu. Bundan ötürü Amerikan yerlileri, yendikleri düşmanlarına karşı, yuvarları bir aşamada bulunan barbarların yaptıklarından bambaşka bir biçimde davranıyorlardı. Erkekler ya öldürülüyor, ya da yenenlerin aşiretine kardeş olarak kabul ediliyorlardı; kadınlarla da, ya evleniliyor ya da onlar da, yaşayan çocuklarıyla birlikte, yenen aşirete kabul ediliyorlardı. Bu aşamada, insan emek-gücü, henüz kendi bakım (sayfa 280) masraflarını kayda değer bir şekilde aşan bir artı (fazla) sağlamaz. Ama hayvancılık, madenlerin işlenmesi, dokumacılık ve sonunda tarımın başlamasıyla durum adamakıllı değişti. Eskiden elde edilmeleri o kadar kolay olan kadınlar, bir değişim değeri kazanmışlar ve satın alınır olmuşlardı; emek-gücü için de, özellikle sürüler kesinlikte aile mülkiyeti haline geldiği andan itibaren, aynı şey oldu. Aile, hayvan sürüsü kadar hızla çoğalmıyordu. Sürülere göz kulak olmak için daha çok insana gereksinme vardı; bu iş için üstelik tıpkı hayvan sürüsü gibi çoğaltılabilen düşman savaş tutsakları kullanılabilirdi.

Bir kez ailelerin özel mülkiyetine geçip, orada hızla arttıktan sonra, bu türlü servetler, iki-başlı-evlilik ve analık hukuklu gens üzerine kurulu topluma büyük bir darbe vurdu. İki-başlı-evlilik, aile içine yeni bir öge sokmuştu. Sahici annenin yanında, sahici, delilli ispatlı ve büyük bir olasılıkla günümüzün birçok "babalar"ından çok daha gerçek babaya da yer veriyordu. Bu çağın ailesi içinde yürürlükte bulunan işbölümüne göre, erkeğe yiyeceğin ve bu iş için zorunlu çalışma aletlerinin sağlanması düşüyordu; bunun sonucu, erkek, bu çalışma aletlerinin sahibiydi; ayrılma halinde kadına ev eşyaları kalırken, erkek, bu aletleri birlikte götürüyordu. Demek ki, bu toplumda yürürlükte bulunan töreye göre, erkek aynı zamanda yeni beslenme kaynağının, hayvan sürüsünün, daha sonra da yeni çalışma aracının, kölelerin sahibiydi. Ama gene bu toplumdaki töreye göre, çocukları onun mirasçısı olamazlardı. Bu konuda durum şöyleydi:

Analık hukukuna göre, yani soy zinciri yalnızca kadın tarafından hesaplandığı sürece, ve gensteki ilkel miras töresine göre, gentilice akrabalar, başlangıçta yakın gentilice'lerinin mirasçısı oluyorlardı. Servetin, gens içinde kalması gerekiyordu. Miras yoluyla geçen nesnelerin düşük değerde olmaları dolayısıyla, ola ki, pratikte, bu miras hep en yakın gentilice akrabalara, yani ana tarafından kandaşlara geçirdi. Ama, ölen erkeğin çocukları onun gensine değil, analarının gensine ait idiler; bu çocuklar, başlangıçta, analarının öbür kandaşlarıyla birlikte, ve daha sonra, belki birinci dereceden, analarının mirasçısı olurlardı; ama (sayfa 281) babalarının mirasçısı olamazlardı, çünkü onun gensine ait değillerdi ve herkesin serveti, kendi gensinde kalmak gerekirdi. Demek ki, sürülerin sahibi ölünce, sürüler önce onun erkek ve kız kardeşleriyle, kız kardeşlerinin çocuklarına, ya da anasının kız kardeşlerinin çocuk ve torunlarına geçirdi: Ama kendi öz çocukları mirasçı olamazlardı.

Servetlerin artışı, bir yandan aile içinde erkeğe kadından daha önemli bir yer kazandırıyor, bir yandan da bu durumu, geleneksel miras düzenini çocuklar yararına değiştirmek için kullanma eğilimini ortaya çıkarıyordu. Ama soy zincirinin analık hukukuna göre hesaplanması yürürlükte kaldıkça, bu olanaklı değildi. Öyleyse, önce değiştirilmesi gereken şey buydu; ve öyle de oldu. Bu iş, bugün sanılabileceği kadar güç olmadı. Çünkü bu devrim -insanlığın tanımış olduğu en köklü devrimlerden biri- bir gensin yaşamakta olan üyelerinden bir tekinin bile durumunda herhangi bir değişiklik yapmak gereğini duymadı: Gensin bütün üyeleri, önceleri ne durumda iseler, gene öyle kalabildiler. Yalnızca, gelecekte, erkek üyelerin çocuklarının gens içinde kalacaklarını, kadın üyenin çocuklarının ise buradan çıkarılarak babalarının gensine geçeceklerini kararlaştırmak, bu iş için yeterliydi. Böylece, kadın tarafından hesaplanan soy zinciri ve analık miras hukuku kaldırılmış, erkek tarafından hesaplanan soy zinciri ve babalık miras hukuku kurulmuştu. Uygar halklarda bu devrimin hangi çağda ve nasıl gerçekleşmiş olduğunu bilmiyoruz. Bu iş, tamamen

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

tarih-öncesi dönemine ilişkindir. Gerçekleşmiş bulunan olgunun kendisine gelince, özellikle, Bachofen tarafından toplanmış birçok analık hukuku kalıntısı, bunu gereğinden çok kanıtlamaktadır; yakın zamanlarda ya da günümüzde, bir servet artışı ve yaşama biçiminde bir değişiklik (ormanlardan çayır-lara göç) etkisiyle olduğu kadar uygarlığın ve misyonerlerin tinsel etkisiyle de bu devrimi tamamlayan birçok aşirete bakarak, bu işin ne kadar kolay olduğunu görüyoruz. Missouri'deki sekiz aşiretten altısında, erkek tarafından hesaplanan bir soy zinciri ve bir miras düzeni, öbür ikisinde de, hâlâ kadın tarafından hesaplanan bir soy-zinciri ve miras düzeni vardır. Shawneler, Miamieler ve Delawarelar'da, babalarının mirasçısı olabilmeleri için, (sayfa 282) çocuklara, babalarının gensine ilişkin bir ad vererek onları baba gensine geçirme töresi yerleşmiştir. "İnsanı, adlarını değiştirerek, nesnelere değiştirmeye götüren ezeli kurnazlık! Ve, dolaysız bir çıkarla dürtülünce, gelenek içinde kalarak geleneği yıkmak için bulunan dolambaçlı yol!" (Marx.) Bu durumdan, içinden çıkılmaz bir karışıklık doğdu ve buna, ancak babalık hukukuna geçmekle, kısmen çare bulundu. "Kısacası, bu, en doğal geçiş görünüyor." (Marx.) Bu geçişin, Eski Dünyanın uygar halklarındaki oluş biçimi üzerine karşılaştırmalı hukuk uzmanlarının bize söyleyebildikleri şeyler için -aslında, bunlar varsayımlardan ibarettir- bakınız: M. Kovalevski, *Tableau des origines et de L'evolution de la famille et de la propriete*, Stockholm 1890.]

Analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsin büyük tarihsel yenilgisi oldu. Evde bile, yönetimi elde tutan erkek oldu; kadın aşağılandı, köleleşti ve erkeğin keyif ve çocuk doğurma aleti haline geldi. Kadının özellikle Yunanlıların kahramanlık çağında, sonra da klasik çağda görülen bu aşağılanmış durumu, giderek süslenip püslendi, aldatıcı görünümlere sokuldu, bazan yumuşak biçimler altında saklandı; ama hiçbir zaman ortadan kaldırılmadı.

Erkeklerin tekelci egemenliği kurulduktan sonra, bunun ilk etkisi; o zamanlar ortaya çıkan ataerkil ailenin aracı biçimi içinde kendini gösterdi. Bu aile biçimini en başta belirleyen

şey, az sonra üzerinde duracağımız çok-karılılık değil, ama "özgür ya da değil, belirli sayıdaki kimselerin, aile başkanının kabaca otoritesi altında bir aile kurarak örgütlenmesidir. Semitik biçim içersinde; bu aile reisi çok-karılı olarak yaşar; kölelerin bir karısı ve çocukları vardır ve bütün örgütlenmenin amacı, sınırları belli bir alan üzerinde, sürülerin korunmasıdır." [154]

Asıl önemli olan, kölelerin [aileye -ç.] katışması ve babaca otoritedir; bu yüzden de bu aile biçiminin en yetkiri örneği, Roma ailesidir. Başlangıçta, familia sözcüğü, günümüzdeki darkafalı burjuvaların duygusallık ve karı-koca cilvelerinden yapıma aile anlayışını dile getirmez; Romalılarda, her şeyden önce hatta karı-koca ile bunların çocukları için değil, yalnızca köleler için kullanılır. Famulus (sayfa 283) "evcil köle" anlamına gelir ve familia, bir tek adama ait bulunan kölelerin bütünü demektir. Daha Gaius zamanında, familia, "id est patrimonium" (yani miras payı) vasiyetle bırakılıyordu. Deyim, Romalılar tarafından, içinde, başkanın, kadın, çocuklar ve belirli sayıda köleyi babalık otoritesi altında tuttuğu ve hepsi üzerinde yaşatmak ya da öldürmek hakkına sahip bulunduğu yeni bir toplumsal örgütü belirtmek için türetildi.

"Demek ki, sözcük, tarımın ve törel köleliğin başlaması ve Aryen İtalyalılarla Yunanlıların ayrılmasından sonra kurulan Latin aşiretlerindeki katı aile sisteminden daha eski değildir." [155] Marx ekler: "Daha başlangıçta tarımsal hizmetlerle ilgili olduğuna göre, modern aile, tohum halinde, yalnızca köleliği (servitus) değil, toprakbentliği (servage) de kapsar. Sonraları toplum ve devlet içinde geniş ölçüde gelişen bütün çelişkiler, minyatür halinde, modern ailenin içinde vardır."

Bu aile biçimi, iki-başlı-aileden tek-eşliliğe geçişin belirtisidir. Kadının bağlılığını, yani çocukların babalığını sağlama bağlamak için, kadın, erkeğin insafına bırakılmıştır: adam kadını öldürürse, hakkını kullanmaktan başka bir şey yapmış olmaz.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Ataerkil aile ile birlikte, yazılı tarih alanına giriyoruz; işte ancak bu alanda karşılaştırmalı hukuk bilimi bize büyük bir yardımda bulunabilir. Ve gerçekten, bu bilim, burada, bize, esaslı bir ilerleme getirmiştir. Günümüzde Sırlar ve Bulgarlarda ("Dostça" sözcüğüyle çevrilebilecek) zadržuga ya da bratstvo ("Kardeşlik") adı altında, ve Doğulu halklarda da değişik bir biçim altında hâlâ gördüğümüz ataerkil ev topluluğunun, grup halinde evlilikten çıkmış bulunan analık hukuku ile, modern dünyanın karı-koca ailesi arasındaki geçiş aşamasını oluşturmasının kanıtını Maksim Kovalevski'ye borçlu bulunuyoruz (Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété, Stockholm 1890, s.60-100). Bu, hiç değilse antikçağ dünyasının uygar halkları için, Aryenler ve Semitler için tanıtlanmış gibi görünür.

Bu tür bir aile topluluğunun henüz yaşamakta bulunan en güzel örneği, Güney Slavlarının zadržuga'sıdır. (sayfa 284) Zadržuga, aynı babadan gelen ve karılarıyla birlikte aynı çiftlikte oturan çeşitli kuşakları kapsar; bunlar tarlalarını birlikte eker, ortaklaşa beslenir, ortaklaşa giyinirler ve ürün fazlalarına da ortaklaşa sahip olurlar. Topluluk, evi dışarıya karşı temsil eden evin efendisinin (domacin) yüksek yönetimi altında bulunur; evin efendisi, düşük değerdeki nesneleri satma hakkına sahiptir; para işlerine o bakar ve günlük işlerin sorumluluğunu o taşır. Seçimle atanır; ama topluluğun en yaşlı kişisi olması zorunlu değildir. Topluluktaki kadınlarla onların yaptığı işler genellikle domacin'in karısı olan evin hanım efendisinin (domacica) yönetimi altında bulunur. Genç kızlar için koca seçiminde, evin hanımının da, hatta çoğunlukla ağır basan, oy hakkı vardır. Ama bütün işlerde asıl yetki aile meclisinde, kadın-erkek bütün erginlerden toplanmış olan kuruldadır. Evin efendisi bu kurula hesap verir; kesin kararları bu kurul alır, bütün topluluk üyeleri üzerindeki yargılama yetkisini gene bu kurul kullanır, özellikle toprak vb. gibi belirli bir önemdeki alım-satımları bu kurul kararlaştırır.

Rusya'da da bu büyük aile birliklerinin ortadan kalkmamış bulunduğu, bundan on yıl kadar önce saptanmıştır.[156] Gü-

nümüzde, bu aile topluluklarının, Rus halk töresinde, obscina ya da köy cemaatlerinden (communaute villageoise) daha az köklü olmadığı, genellikle kabul ediliyor. Bu aile birlikleri, en eski Rus mecellesinde (yasalar dergisi), Yaroslav Pravda'sında, Dalmaçya yasalarında[157] taşıdığı adla (vervj), ve bunun gibi Polonya ve Çek tarih kaynaklarında da yer alır.

Heusler'e göre (Institutions de droit germanique), Almanlarda da, iktisadî birim; başlangıçta, modern anlamda karı-koca ailesi değil, birçok kuşak ya da birçok karı-koca ailesinden kurulu ve üstelik çoğunlukla köleleri de kapsayan "ev birliği"dir ("association domestique"). Roma ailesi de bu tipe bağlıdır ve bu yüzden, babanın mutlak egemenliği ve ailenin öbür üyelerinin baba karşısında hiçbir hakka sahip olmamaları, bir zamandan beri şiddetli tartışma konusu olmuştur. Aynı tür aile birlikleri, herhalde İrlanda Keltlerinde de mevcuttu; Fransa da, bu birlikler, Devrime kadar, Nivernais'de, parçoneries adı altında varlıklarını (sayfa 285) sürdürürler, bugün de, Franche-Comté'de, henüz tamamen ortadan kalkmamışlardır. Louhans (Saônett-Loire) bölgesinde, çatıya kadar yükselen ortak merkezî salonu bulunan büyük köy evleri görülür; salonu, çepeçevre, altı ya da sekiz basamakla çıkılan yatak odaları çevirir. Bu evlerde, aynı ailenin çeşitli kuşakları otururlar.

Hindistan'da, toprağı ortaklaşa eken ev toplulukları, daha, Büyük İskender zamanında, Nearkhos tarafından sözkonusu edilmişti: bu topluluklar, günümüzde de, aynı bölgede, Pencap'ta ve ülkenin bütün kuzey-batısında varlıklarını sürdürüyorlar. Kovalevski, bu ev topluluğunun Kafkasya'daki varlığını bizzat gösterebilmiştir. Cezayir'de, bu topluluk, Kabileler arasında varlığını sürdürmektedir. Bunun Amerika'da da bir zamanlar varolmuş olması gerekir. Zurita'nın anlattığı eski Meksika'da yaşayan calpullis'lerde,[158] bu aile türünün varlığı iddia olunur; buna karşılık Cunow, (Ausland[159] 1890, no 42-44) fetih çağında, Peru'da, ekili toprakların devirli paylaşılması, buna göre bireysel ekimi ile birlikte, bir çeşit mark kuruluşunun (ve garip olanı, orada mark'a marka deniyordu) varolduğunu oldukça açık bir biçimde tanıtlamıştır.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Herhalde toprağa ortaklaşa sahip olan ve toprakta ortaklaşa tarım yapan ataerkil ev topluluğu, şimdi önce olduğundan çok başka bir önem kazanır. Bunun, uygar halklarda ve antikçağ dünyasının birçok öbür halklarında, analık hukuklu aileyle karı-koca ailesi arasında oynadığı büyük geçiş rolünden artık kuşku duyamayız. Biraz ilerde, Kovalevski'nin bu konuda çıkardığı başka bir sonuçtan sözeceğiz ki, buna göre, ataerkil ev topluluğu, aynı zamanda, içinden bireysel tarım ve topraklarla meraların önce belirli zaman aralıklarıyla, sonra kesinlikle bölüşüldüğü köy cemaati ya da markın çıkmış bulunduğu geçiş aşamasını oluşturuyordu.

Bu ev toplulukları içinde aile yaşamına gelince, hiç değilse Rusya'da evlek başkanlarının, topluluktaki kadınlara, özellikle gelinlerine karşı durumlarını kötüye kullanarak, çoğunlukla bunlardan bir harem kurduğu yolunda bir üne sahip bulduklarına dikkat etmek yerinde olur; bu nokta üzerinde Rus halk türkülleri yeteri kadar uzdillidir. (sayfa 286)

Analık hukukunun yıkılmasıyla hızla gelişmiş olan tek-eshliliğe geçmeden önce, çok-karılılık ve çok-kocalılık üzerine birkaç söz daha [etmek gerekiyor -ç.]. Bu iki evlilik biçimi, bunlar kendilerini bir ülkede aynı zamanda birlikte göstermedikçe, istisnasız, söz yerindeyse, tarihin lüks ürünlerinden başka bir şey olamaz; ki, bilindiği gibi, çok-kocalılık ile çok-karılılığın, bir ülkede, aynı zamanda yanyana var oldukları görülmemiştir. Öyleyse, çok-karılılıktan yoksun kalan erkekler, çok-kocalılık tarafından köşede bırakılan kadınların yanında kendilerini avunduramadıklarına ve toplumsal kuruluşlar ne olursa olsun, şimdiye kadar erkeklerle kadınların sayısı duyulur ölçüde birbirine eşit olduğuna göre, bu evlenme biçimlerinden biri ya da öbürünün yaygınlaşması olanaksız demektir. Gerçekte bir erkeğin çok-karılı olması açıkça köleliğin ürünüydü ve birkaç istisnai durumla sınırlanıyordu. Semitik ataerkil aile içinde, yalnızca aile reisi ve en çok oğullardan birkaçı, çok-karılı durumunda yaşarlar; öbürlerinin tek kadınla yetinmeleri gerekir. Günümüzde de, bütün Doğuda durum böyledir; çok-karılılık; zenginlerin ve büyüklerin bir

ayrıcalığıdır ve başlıca kaynağı köle satın alınmasıdır; halk kitlesi tek-eşlilik halinde yaşar. Hindistan ve Tibet'teki çok-kocalılık da bundan daha az istisnaî bir durum değildir; kökeni henüz derinliğine incelenmemiş bulunan grup halinde evliliğe bağlanır. Çok-kocalılık, pratikte, müslümanların kıskaç harem örgütünden çok daha hoşgörülü gibi görünür. Hindistan'daki Nairler'de üç, dört ya da daha çok erkek, bir kadına ortaklaşa sahip olabilirler; ama bunun dışında, bu erkeklerden herbiri, başka üç ya da daha fazla erkekle birlikte, bir ikinci, hatta bir üçüncü, bir dördüncü, vb. kadına da sahip olabilir. Mac Lennan'ın, üyelerine aynı zamanda birçok kulübe dahil olmayı sağlayan ve bizzat kendisi tarafından anlatılan bu evlenme kulüplerinde yeni bir kulüp halinde evlenme sınıfı bulgulamamış olması doğrusu bir mucizedir. Zaten bu evlenme kulübü pratiği, asla gerçek bir çok-kocalılık değildir; tam tersine, Giraud-Teulon'un göstermiş olduğu gibi, grup halinde evliliğin bir özel biçimidir; erkekler çok-karılı, kadınlar çokkocalı halinde yaşarlar. (sayfa 287)

4. Tek-eşli-aile (La famille monogamique). Daha önce gösterilmiş olduğu gibi, tek-eşli-aile, barbarlığın orta ve yukarı aşamaları arasındaki sınırı oluşturan çağda, iki-başlı aileden doğar; kesin yengisi, başlangıç durumundaki uygarlığın belirtilerinden biridir. Babaları kesinlikle bilinen çocuklar yetiştirmek amacıyla, bu aile, erkek egemenliği üzerine kurulmuştur; babalığın kesinlikle bilinmesi gerekiyordu, çünkü bu çocuklar, dolaysız mirasçılar olarak, bir gün babalarının servetine sahip olacaklardır. Tek eşli aile, iki başlı evlilikten, artık taraflardan ikisinin de istedikleri zaman çözemeyecekleri evlilik bağının daha sağlamlaşmasıyla ayrılır. Genel kural olarak, şimdi yalnız erkek bu bağı çözer ve karısını boşayabilir. Sadakatsizlik hakkı, ayrıca, hiç değilse töre tarafından; şimdiye kadar erkeğin tekelinde bırakılmıştır (Code Napoléon) bu ayrıcalığı açıkça erkeğe veriyor, yeter ki, düşüp kalktığı kadını karısının evine getirmesin[160]); ve bu hak, toplumsal gelişme yükseldiği ölçüde, hep daha çok kulanılır; ama kadın eski cinsel pratiği anımsar da onu daha zorlu bir biçimde cezalandırılır.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Yeni aile biçimini, bütün sertliği içinde, ilkin Yunanlılarda görürüz. Marx'ın yazmış olduğu gibi, mitolojideki tanrıçaların rolü; kadınların daha özgür, daha saygıdeğer bir duruma sahip buldukları daha eski bir çağı betimler; ama kahramanlık çağında kadını erkeğin üstünlüğü ve kölelerin rekabeti dolayısıyla iyice aşağılanmış olarak görüyoruz. Daha iyisi, Odise'de Telemak'un anasını nasıl azarladığı ve nasıl susturduğu okunsun. Homeros'ta, ele geçirilen kadınlar, yenenlerin cinsel keyfine teslim edilirler; herkesin bir sırası vardır, şefler hiyerarşik sıralarına göre, en güzellerini seçerler; bütün İlyada'nın, bu köle kadınlardan biri konusunda, Akhilleus ile Agamemnon arasındaki bir çekişme etrafında döndüğü bilinir. Homeros'un azbuçuk önemli her kahramanı için, bu kahramanın çadırını ve yatağını paylaştığı bir tutsak kadından sözedilir. Galip erkek, bu genç kızları dönüšte ülkesine ve karısının yaşadığı eve götürür. Aiskhylos'ta Agamemnon Kassandra'yı böyle götürür. bu köle (sayfa 288) kadınlardan doğan erkek çocuklar, baba mirasından küçük bir pay alırlar ve özgür insanlar olarak kabul edilirler; böylece, Telamon'un töre-dışı oğlu Teukros; babasının adını taşımak hakkına sahiptir. Yasal kari bütün bunlara katlanmak ama iffetini sıkı sıkıya koruyup, kocaya bağlılıkta kusur etmemek zorundadır. Kahramanlık çağındaki Yunan kadınının, uygarlık çağındakinden daha çok saygı gördüğü doğrudur; ama sonunda, erkek için, kendi meşru mirasçılarının anası, evin en büyük kadın yöneticisi ve içlerinden istediklerini istediği gibi kullanabileceği ve kullandığı kadın kölelerin gözeticisi olmaktan başka bir şey değildir. Tek-eşli-evliliğin yanısıra köleliğin varlığı, ruhları ve vücutlarıyla [efendi -ç.] erkeğe ait genç ve güzel köle kadınların bulunması; işte daha başlangıçta tek-eşliliğe kendi özgül niteliğini, veren şey budur; erkek için değil, yalnızca kadın için tek-eşli olmak. Tek eşlilik, bu niteliği, günümüzde de hâlâ koruyor.

Daha sonraki çağın Yunanlıları için Dorlarla İyonlar arasında bir ayırım yapmak gerekir. Klasik örneğini Isparta'nın oluşturduğu birinciler, birçok bakımdan, bizzat Homeros'un betimlediğinden daha ilkel bir nitelik taşıyan evlilik ilişkile-

rine sahiptirler. Isparta'da, Isparta devlet anlayışına göre değiştirilmiş ve henüz grup halinde evliliğin birçok bulanık anısını taşıyan iki-başlı-evlilik hüküm sürer. Çocuksuz evlilikler bozulur; Kral Anaksandrides (MÖ 650'ye doğru), kısır karısının yanısıra ikinci bir kadın aldı ve iki evli oldu; aynı çağda karılarının ikisi de kısır çıkan Kral Ariston, üçüncü bir kadını aldı; ama buna karşılık, öncekilerden birini boşadı. Öbür yandan; birkaç erkek kardeş bir kadına ortaklaşa sahip olabiliyorlardı, arkadaşının karışından hoşlanan biri, onunla bu kadını paylaşabiliyordu; karısını (Bismarck'a yaraşır bir deyimle) güçlü bir "damızlık"ın yararlanmasına hazır bulundurmak, hatta bu damızlık yurttaş sayılmasa bile, uygun karşılanıyordu. Plutharkos'un, içinde, Ispartalı bir kadının, kendisine öneride bulunan âşığı kocasına gönderdiğini okuduğumuz bir parçası, (Schömann'a göre) törelerde daha da büyük bir özgürlüğün hüküm sürmekte olduğunu gösterir. Bundan ötürü, gerçek bir kandırma, kocasının haberi olmadan kadının ona (sayfa 289) sadakatsizlik göstermesi, görülmemiş bir şeydi. Öbür yandan, evcil kölelik, Isparta'da hiç değilse en iyi çağında, bilinmiyordu; demirbaş köleler, beylik yerlerde, ayrı olarak oturuyorlardı; öyleyse, Ispartalılar için[161] onların karılarını almak eğilimi (tentation) çok önemsizdi. Bütün bu koşulların zorunlu sonucu olarak, Ispartalı kadınlar, öbür Yunan kadınlarından çok daha saygıdeğer bir duruma sahip bulunuyorlardı. Eski Yunanlıların kendilerinden saygı ile sözedip, söyleşilerini kaydetmek zahmetine katlandıkları kadınlar, yalnızca Ispartalı kadınlarla, Atina'nın seçkin hafif meşrep kadınlarıdır (hétaïres).

Atina'nın, kendilerini tipik bir örnek olarak temsil ettiği İyonlar'da ise durum bambaşkadır. Genç kızlar, yalnızca eğirme; dokuma ve dikiş, olsa olsa biraz da okuyup yazma öğrenirlerdi. Deyim yerindeyse, dört duvar arasına kapatılmışlardı ve ancak öbür kadınlarla düşüp kalkarlardı. Harem dairesi (le gynecée) üst katta ve arkaya bakan, evden ayrı bir kısımdı; erkekler, özellikle yabancılar, oraya kolayca giremezdi; erkek konuklar gelince, kadınlar oraya çekilirlerdi. Yanlarında bir

köle kadın (cariye) bulunmadıkça kadınlar sokağa çıkmazlardı; evde, sıkı bir gözetim altında yaşarlardı; Aristophanes, aşıkları korkutmaya yarayan molos'lardan, iri kıyım bekçi köpeklerinden sözeder[162]; ve hiç değilse Asya kentlerin de, kadınları gözetmek için harem ağaları kullanılırdı, ki bunlar daha Herodotos zamanında Sakız adasında ticari ereklerle iğdiş edilir ve Wachsmuth'a göre, yalnızca Barbarlar tarafından satın alınmazlardı. Euripides'te, kadınlar oikourema, "ev eşyası" (sözcük nötr'dür [yani erkek ya da dişi değildir -ç.]) olarak nitelendirilmiştir; ve çocuk doğurmak işi bir yana, kadın, Atinalı erkek için, baş hizmetçiden başka bir şey değildi. Erkek, atletlere özgü beden hareketleri yapar, genel siyaset tartışmalarına katılırdı; kadın bunların dışında tutulurdu. Üstelik, çoğunlukla erkeğin emrinde köle kadınlar bulunurdu, ve Atina'nın en parlak çağında, her şeyden önce devlet tarafından kolaylaştırılan çok yaygın bir fuhuş vardı. İşte, bu fuhuş temeli üzerindedir ki, Isparta kadınlarının karakter bakımından egemen oldukları antikçağ kadın dünyasının (sayfa 290) genel düzeyine, zeka ve sanatsal beğeninin eğitimiyle, o kadar yüksekte egemen olan Yunan kadınlarına özgü nitelikler gelişmiştir. Ama, kadın olmak için, önce hafifmeşrepliğin (hétaïrisme) gerekmesi, Atina ailesinin ocağına incir diker.

Bu Atina ailesi, zaman boyunca, yalnız öbür İyonların değil, gitgide artan ölçüde kıtadaki ve kolonilerdeki bütün Yunanlıların, ev ilişkilerinde kendilerine örnek aldıkları bir tip oldu. Hapisliğe ve gözetime karşın, Yunan kadınları, gene de, kocalarını aldatma fırsatını çoğunlukla buluyorlardı. Karılarına karşı sevgi göstermekten utanan kocalar, hafifmeşrep kadınlarla her türlü aşkdaşlık macerasıyla günlerini gün ediyorlardı; nedir ki, kadınların alçalmasının öcü, erkeklerin de alçalmasıyla alınmış oldu; erkekler, iğrenç oğlancılık pratiğine düşecek ve Ganymedes mitosuyla tanrılarını onurdan düşürerek, bizzat kendi onurlarını da yitirecek kadar alçaldılar.

İlkçağın en uygar ve en geniş gelişmiş halkı içinde inceleyebildiğimiz kadarıyla, tek-eşliliğin başlangıcı böyle oldu. Tek-eşlilik, hiç bir şekilde, bireysel cinsel aşkın meyvesi ol-

madı; evlilikler, geçmişte olduğu gibi, gene büyükler tarafından kararlaştırıldıklarına göre, tek-eşlilikle bireysel cinsel aşkın hiçbir ilişkisi yoktu. Bu doğal koşullar üzerine değil, iktisadi koşullar [yani, özel mülkiyetin, ilkel ve kendiliğinden ortaklaşa mülkiyet üzerindeki yengisi] üzerine kurulmuş ilk aile biçimi oldu. Aile içinde erkeğin egemenliği ve yalnızca ondan olabilecek ve babanın serveti kendilerine kalacak çocukların doğması, -karı-koca evliliğinin (marriage conjugal), Yunanlılar tarafından içtenlikle açıklanmamış gerçek erkekleri işte bunlardı. Bununla birlikte, bu evlilik onlar için bir yük, tanrılara, devlete ve atalarına karşı, yerine getirmeleri gereken bir görevdi. [Atina'da yasa yalnızca evliliği zorunlu hale getirmekle kalmıyor, ayrıca koca tarafından, evlilik görevleri adını verdiği şeyin de asgari ölçüde yerine getirilmesini zorunlu kılıyordu.]

Öyleyse, karı-koca evliliği tarihe asla erkekle kadının karşılıklı uzlaşması olarak girmez ve hele en yüksek evlenme biçimi olarak asla kabul edilemez. Tersine: bir cinsin öbürü tarafından uyruk altına alınması olarak bütün (sayfa 291) tarih-öncesinin o zamana kadar bilmediği, iki cins arasındaki bir çatışmanın açığa vurulması olarak ortaya çıkar. 1846'da, Marx ve benim tarafımdan meydana getirilmiş, yayımlanmamış eski bir el yazmasında şu satırları buluyorum: "İlk işbölümü, erkekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan iş bölümüdür." [9] Ve şimdi ekleyebilirim: Tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması, erkekle kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içindeki gelişmesiyle; ve ilk sınıf baskısı da dışı cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdedir. Karı-koca evliliği, büyük bir tarihsel ilerlemedir; ama aynı zamanda, kölelik ve özel mülkiyetin yanısıra, günümüze kadar uzanan ve bazılarının gönenç ve gelişmesi, bazılarının da acı ve gerilemesiyle elde edildiğine göre, o her ilerlemenin aynı zamanda görece bir gerileme olduğu çağı açar. Karı-koca evliliği, uygarlaşmış toplumun hücre-biçimidir; biz, bu biçim üzerinde, doludizgin gelişen uzlaşmaz karşıtlık ve çelişkilerin içyüzünü inceleyebiliriz.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

İki-başlı-evliliğin yengisiyle olsun, hatta karı-koca evliliğinin yengisiyle olsun, cinsel ilişkilerdeki eski görece özgürlük asla ortadan kalkmadı. "Püenalüen (ortaklaşa) grupların yavaş yavaş ortadan kalkmasıyla en dar sınırlarına çekilmiş bulunan eski evlilik sistemi, gelişmekte bulunan aileye hala bir ortam hizmeti görüyordu ve uygarlığın başlangıç çağına kadar ona bağlı kaldı. Sonunda, bu eski evlilik sistemi, aile üzerine çöken karanlık bir bölge gibi, insanlığa uygarlık dönemi içine kadar yapışıp kalan hetaïrisme'in yeni biçimi içinde kayboldu."

Morgan, hetaïrisme adı altında, erkeklerin, karı-koca evliliği dışında, evli olmayan kadınlarla evlilik-dışı ilişkilerini anlar; bu ilişkiler bilindiği gibi, bütün uygarlık dönemi süresince çok değişik biçimler altında varlıklarını sürdürerek, gitgide açık fuhuş biçimine dönerler. Bu hetaïrisme, doğrudan doğruya grup halinde evlenmeden, kadınların, iffet haklarını elde etmek için, kendilerini vermesinden gelir. Para için kendini vermek, önce bir dinsel eylem oldu; bu iş, Aşk tanrıçasının tapınağında yapılıyor ve para, başlangıçta (sayfa 292) tapınak hazinesine gidiyordu. Ermenistan'daki Anaitis, Korent'teki Afrodit tapınaklarının köleleri[163], tıpkı Hindistan tapınaklarına bağlı ve bayader adı verilen (bu sözcük Portekiz dilindeki bailadeira'nın, "dansöz"ün bozulmuş bir biçimidir) kutsal dansözler gibi, ilk fahişeler oldular. Başlangıçta bütün kadınlar için bir görev olan bu kendini verme, sonraları bütün öbür kadınlar yerine, yalnızca rahibeler tarafından uygulanır oldu. Başka halklarda, hetaïrisme, kızlara evlilikten önce tanınan cinsel özgürlükten çıkar; - öyleyse, bize başka bir yoldan ulaşmış bulunan hetaïrisme, bu durumda da, grup halinde evliliğin ilk kalıntısıdır. Maddi mallardaki eşitsizliğin ortaya çıkmasından sonra, yani barbarlığın yukarı aşamasından itibaren, köle emeğinin yanısıra, ücretlilik de kendiliğinden ortaya çıktı; ve aynı zamanda, bununla zorunlu bir biçimde bağlı olarak; köle kadının kendini verme zorunluluğunun yanısıra, özgür kadınların profesyonel fuhuşu da görüldü. Böylece, grup halinde evliliğin uygarlığa bıraktığı miras, iki yanlıdır; tıpkı

uygarlığın yarattığı her şeyin iki yanlı, ikircil, iki yanı kesen, çelişik olması gibi: burada tek eşlilik, şurada, en aşırı biçimi fuhuş dahil, hetaïrisme. Bu hetaïrisme, tıpkı herhangi bir başka toplumsal kurum gibi, toplumsal bir kurumdur; eski cinsel özgürlüğü korumaya yarar - ama erkekler yararına. Gerçekte yalnızca hoşgörüyü karşılanmakla kalmaz, özellikle yönetici sınıflar tarafından, güle oynaya uygulanır; ama sözle suçlanır. Bununla birlikte, aslında hetaïrisme'in kınanması erkekler için değil; yalnızca kadınlar içindir; böylece, erkeğin kadın üzerindeki kayıtsız şartsız üstünlüğünü, toplumun temel yasası olarak bir kez daha açıklamak için, kadınlar toplum dışına sürülüp atılır.

Ama bundan, bizzat tek-eşlilik içinde, ikinci bir çatışkı (antinomie) doğar. hetaïrisme sayesinde yaşamın tadını çıkaran kocanın yanısıra, yüzüstü bırakılmış karı vardır. Ve çatışkının iki teriminden yalnızca biri varolamaz [ancak ikisi birden varolabilir -ç.]; tıpkı, yarısı yendikten sonra, elde bütün bir elmanın kalamayacağı gibi. Bununla birlikte, kadınlar tarafından gözleri açılıncaya kadar, erkekler; elmanın yarısını yedikten sonra da, onun bütününe sahip olacakları kanısındaydılar gibi görünür. Karı-koca evliliğiyle birlikte, ortaya, o zamana kadar bilinmeyen sürekli iki (sayfa 293) toplumsal tip çıkar: kadının ödevine bağlı aşığı ve aldatılmış koca. Erkekler, kadınlar üzerinde zafer kazanmışlardı; ama mağluplar galipleri [boynuzla -ç] taçlandırma işini, mertçe üzerlerine aldılar. Karı-koca evliliği ve hetaïrisme'in yanısıra, eşaldatma, kaçınılmaz bir toplumsal kurum haline geldi, - yasaklanmış, şiddetle cezalandırılan, ama yok edilmesi olanaksız bir toplumsal kurum. Babalığın gerçekliği, geçmişte olduğu gibi, gene meşru bir kaniya dayanır kaldı; ve çözümlenmez çelişkiyi çözmek için, Code Napoléon şöyle buyurdu: "Madde 213.- Evlilik sırasında gebe kalınan çocuğun babası, kocadır."

Üçbin yıllık karı-koca evliliğinin vardığı yüce sonuç, işte budur.

Öyleyse, karı-koca ailesinde, - tarihsel kökeninin iznini koruduğu ve erkek ile kadın arasındaki çatışmayı, erkeğin salt

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

egemenliği aracıyla kendini gösterdiği biçimde açıkça ortaya çıkardığı durumlarda, - sınıflara bölünmüş toplumun, uygarlığın başlarından beri, çözebilme, ya da üstesinden gelebilme başarısını gösteremeden içinde devinip durduğu karışıklık ve çelişkilerin [aile çapına -ç.] indirgenmiş bir imgesine sahip bulunuyoruz. Anlaşılması kolaydır ki, burada yalnızca, evlilik yaşamının, bütün bu kurumun başlangıçtan gelen nitelik düzenine gerçekten uyduğu, ama bu düzen içinde, kadının erkek egemenliğine karşı başkaldırdığı o karı-koca evliliği durumlarından söz ediyorum. Aslında bütün evliliklerin böyle olmadığını da, hiç kimse, devletler arasında olduğu kadar, evde de üstünlüğünü sağlamakta yeteneksiz kalan ve bunun sonucu, elde tutmaya layık olmadığı egemenliği karısına kaptıran dar-kafalı Alman burjuvasından daha iyi bilemez. Ama buna karşılık, o kendisinin, çoğunlukla başından çok daha can sıkıcı serüvenler geçen talihsiz Fransız yoldaşından daha üstün olduğuna iyice inanır.

Zaten karı-koca ailesi; her yerde ve her zaman, Yunanlılardaki gibi, klasik ve kesin şekline bürünmemiştir. Dünyanın gelecekteki fatihleri olarak, Yunanlılara göre daha az ince de olsa, daha geniş görüşlere sahip bulunan Romalılarda, kadın daha özgürdü ve daha büyük bir saygı görüyordu. Romalı erkek, evlilik sadakatinin, karısı üzerinde sahip (sayfa 294) olduğu ölüm-dirim hakkıyla, yeteri kadar sağlama bağlandığına inanıyordu. Zaten, kadın da, tıpkı kocası gibi, evliliğe istediği zaman son verebilirdi. Ama karı-koca evliliğinin gelişmesindeki en büyük ilerleme, elle tutulur biçimde, Almanların tarihe girişiyle meydana geldi; bu da, kuşkusuz yokluk içinde bulunmaları nedeniyle, o çağda, tek-eşliliğin onlarda iki-başlı evlilikten henüz tamamen kurtulmamış olmasındandır. Bu sonucu, Tacitus tarafından anılmış bulunan üç durumdan çıkarıyoruz: Önce, evliliğin kutsal sayılmış olmasına karşın -"Alman erkekleri bir tek kadınla yetinirler: kadınlar iffetlerini kuşanmış olarak yaşarlar"-, büyükler ve aşiret başkanları için, çok-karılılık gene de yürürlükteydi: içlerinde iki-başlı evliliğin var olduğu, Amerikalılardaki duruma benzer bir durum. İkinci olarak, analık hukukundan babalık hukukuna

geçiş, henüz pek yeni olmalıydı; çünkü ananın erkek kardeşi - analık hukukuna göre en yakın gentilice erkek akraba- babadan daha yakın bir akraba olarak sayılıyordu; ki bu durum aynı zamanda Marx'ın, çoğunlukla söylediği gibi, içlerinde kendi öz ilkel zamanlarımızı anlamayı sağlayan anahtarı bulmuş olduğu Amerikan yerlilerinin görüşüne de uyuyordu. Ve üçüncü olarak, Almanlar arasında kadınlar büyük saygı görüyorlardı ve hatta kamu işleri üzerinde bile etkili oluyorlardı, ki bu tek-eşliliğe özgü erkek üstünlüğü ile çelişki halindedir. Hemen bütün bu noktalar üzerinde, Almanlar, görmüş olduğumuz gibi, aralarında iki-başlı evliliğin de büsbütün yitip gitmemiş olduğu Ispartalılarla uygunluk halinde bulunuyorlar. Bu bakımdan da, Almanlarla, dünyaya yepyeni bir öge giriyordu. Halkların birbiriyle karışması sonucu, zamanla Roma dünyasının yıkıntıları üzerinde kurulan yeni tek-eşlilik, erkek üstünlüğünü daha yumuşak biçimlere büründürdü ve kadınlara, hiç değilse görünüşte, klasik antikçağda asla görmedikleri çok daha saygın ve çok daha özgür bir yer verdi. Böylece, ilk kez olarak, tek-eşlilikten itibaren -duruma göre, tek-eşlilikte, tek-eşliliğin yanısıra, ya da tek-eşliliğe karşı- üzerinde tek-eşliliğe borçlu bulunduğumuz en büyük meşru ilerlemenin: o zamana kadar dünyada bilinmeyen, iki cins arasındaki modern bireysel aşkın gelişebileceği temel, doğmuş oluyordu. (sayfa 295)

Ama bu ilerleme, aslında Cermenlerin hala iki-başlı-aile rejiminde yaşamaları, ve kadının kendi öz aile rejimleri içindeki durumunu, elden geldiğince, tek-eşlilikte de korumaları sonucuydu; yoksa Cermen törelerinin, iki-başlı-evliliğin, tek-eşliliğe özgü, zorlu çelişkiler içinde devinmediği yalınç olgusuna indirgenen o hayranlığa değer ve efsanemsi temizliği sonucu değildi. Tam tersine: özellikle güney-doğuya doğru yaptıkları göçlerde, Karadeniz kıyılarına kadar uzanan steplerdeki göçebeler arasında Cermenlerin ahlâkı adamakıllı bozulmuştu; bu halklardan, binicilikteki becerilerinin yanısıra, Ammianus'un Taifallar ve Prokopios'un Herüller konusundaki kesinlikle tanıklık etmiş oldukları gibi, onların doğaya aykırı kusurlarını da almışlardı.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Ama her ne kadar, bilinen bütün aile biçimleri arasında, yalnızca tek-eşlilik, içinde modern cinsel aşkın geliştirdiği aile biçimi olduysa da, bu asla modern cinsel aşkın, eşlerin karşılıklı aşkı biçimiyle, yalnızca, hatta başlıca tek-eşlilik içinde geliştiği anlamına gelmez. Durmuş-oturmuş ve erkek egemenliği altındaki karı-koca evliliği, özlüğü gereği, bunun böyle olmasına aykırıydı. Bütün tarihsel bakımdan etkin sınıflarda, yani bütün yönetici sınıflarda, evlenme akdi, iki-başlı-aileden beri, ne idi ise o kaldı, büyüklerin düzene koyduğu bir uzlaşma işi. Cinsel aşk tarihsel bakımdan ilk kez olarak bir tutku, (hiç değilse yönetici sınıftan) tüm insanlara özgü bir tutku ve cinsel içgüdünün en yüksek biçimi -ona özgü niteliğini kazandıran da budur- olarak ortaya çıktığı zaman, bu ilk biçim, yani ortaçağın şövalye aşkı, hiç de bir karı-koca aşkı değildir. Tersine. Klasik biçimiyle, ozanlarının göklere çıkardığı Provence'lilerde, bu aşkın gemisi yelkenlerini eş aldatmaya doğru şişirir. Provençale aşk şiirinin çiçeği alba'dır (aubade'lar); Almanlar buna Tagelieder derler. Bu şiirler, görülmeden kaçabilmesi için, tan yerinin ilk ışıkları belirir belirmez kendisini çağırarak erketeci dışarda ortalığı gözetlerken, şövalyenin, sevgilisiyle -bir başkasının karısı- nasıl yattığını, ateşli renklerle anlatır; şiirin en yüksek noktasını da, ayrılık sahnesi oluşturur. Kuzey Fransızları, ve hatta namuslu Almanlar bile, bu şiir türünü, kendisine uygun düşen şövalye aşkı özentileriyle birlikte benimsediler; ve bizim Wolfram von Eschenbach, (sayfa 296) bu dikenli konuda, onun üç uzun kahramanlık şiirinden yeğ tuttuğum, üç nefis Tagelieder bıraktı.

Günümüzde, bir burjuva evlenmesi iki biçimde yapılır. Katolik ülkelerde, eskiden olduğu gibi, burjuva delikanlısına gerekli kadını bulanlar, onun büyükleridir; ve bunun doğal sonucu, tek-eşliliğin kapsadığı çelişkilerin en tam bir şekilde gelişmesidir: erkek tarafında, dört başı mamur hetaïrisme; kadın tarafında, dört başı mamur eşaldatma. Eğer katolik kilisesi boşanmayı yasaklamışsa, bunun tek nedeni, hiç kuşkusuz, ölüme olduğu kadar, eşaldatmaya da bir çarenin bulunmadığını kabul etmiş olmasıdır. Buna karşılık, protestan ülkelerde, burjuva

oğlunun, kendi sınıfının kadınları arasından, azçok özgürlükle seçme hakkına sahip bulunması kuraldandır; öyle ki, evliliğin temelinde bir dereceye kadar aşk bulunabilir, ve protestan iki yüzlülüğüne uygun düştüğünden, evliliğin temelinde her zaman aşkın bulunduğu varsayılır. Burada, erkeğin hetaïrisme'i daha gevşek, kadının eşaldatması daha seyrek bir hal alır. Ne var ki, her türlü evlilik içinde, insanlar evlenmeden önce ne iseler, gene o kaldıklarından, ve protestan ülkelerdeki burjuvalar da çoğunlukla darkafalı olduklarından, bu protestan tek-eşlilik, en iyi durumların ortalamasında, evlilik birliğine, aile mutluluğu adı takılan ağır bir cansıkıntısından başka bir şey getirmez. Bu iki evlilik yönteminin en iyi aynası romandır: katolik biçimi için Fransız romanı; protestan biçimi için Alman romanı. Bu iki roman dan herbirinde, "erkek kendine uygun düşeni bulacak": Alman romanında, delikanlı, genç kıızı; Fransız romanında, koca, boynuzları. Bu ikisinden hangisinin en kötü payı aldığını söylemek de, her zaman kolay değildir. Bu yüzden, Alman romanındaki cansıkıntısı, Fransız burjuvasında, Fransız romanındaki "immoralité"nin (ahlâksızlığın) darkafalı Almanda uyandırdığına eşit bir tiksinti uyandırır. Ama şu son zamanlarda, "Berlin bir dünya başkenti haline geldiğinden" bu yana, Alman romanı da, orada çoktan beri iyice tanınmakta olan hetaïrisme ve eşaldatma bakımından, utançlığı bırakarak, takviye almaya başlamış bulunuyor.

Ama her iki durumda da, evlilik, eşlerin sınıf durumu üzerine kurulmuştur; bu bakımdan her zaman kendi dışlarında kararlaştırılan bir evlilik demektir. Gene her iki durumda (sayfa 297) da, durumun gereklerine göre yapılan bu evlilik, çoğunlukla en pis fuhuş haline dönüşür - bazan her iki tarafın, ama daha çok kadının fuhuş haline; eğer kadın alelade orospudan ayrılıyorsa, bunun tek nedeni, vücudunu, bir ücreti gibi, parça başına kiralamayıp, bir köle gibi, bir seferde tamamen satmasıdır. Fourier'nin sözü, durumun gereklerine göre yapılmış bütün evlenmelere uygun düşer:

"Nasıl dilbiliminde, iki olumsuz sözcükten bir olumlama çıkarsa, tıpkı onun gibi, evlilik ahlâkında da, iki fuhuştan bir iffet çıkar."

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Cinsel aşk, ancak ezilen sınıflar içinde, yani günümüzde, proletarya içinde, kadınla kurulan ilişkilerin gerçek kuralı olabilir ve ancak proletarya içinde durum böyledir; bu ilişkiler toplum tarafından ister onaylansın, ister onaylanmasın. Ama burada, klasik tek-eşliliğin bütün temelleri yıkılmıştır. Proletaryada, tek-eşlilik ve erkek üstünlüğünün, kendisinin korunması ve mirasçılara geçmesi için kurulmuş olduğu hiçbir mülkiyet bulunmaz; öyleyse, bu sınıfta, erkek üstünlüğünü yararlı hale getirmek için hiçbir uyarıcı yoktur. Üstelik, hatta bunu sağlamak için gerekli araçlar bile eksiktir bu üstünlüğü koruyan burjuva hukuku, yalnızca mülk sahipleri ve onların proleterlerle olan ilişkileri için mevcuttur; tuzluya oturur; öyleyse, para yokluğundan, işçinin karısı karşısındaki durumunda hiçbir geçerliliğe sahip değildir. İşçinin, karısı karşısındaki durumunda, koşullara göre, bambaşka kişisel ve toplumsal ilişkiler hüküm sürer. Ve üstelik, büyük sanayi, kadını evden kopararak emek pazarına ve fabrikaya gönderdiği, ve onu çoğunlukla ailenin desteği durumuna getirdiğinden beri, proleterin evinde, erkek üstünlüğünün son kalıntısı da temelini yitirmiş oldu - belki, tek-eşlilikle birlikte töreye girmiş bulunan, kadınlara karşı bir kabalık arttığı hariç. Böylece, Tanrının dünyevi ve uhrevi tüm kayrasına karşın ve hatta eşler arasında en tutkulu aşk ve en kesin bağlılık da olsa, proleter ailesi, artık terimin gerçek anlamında tek-eşli biçiminde bir aile değildir. Bundan ötürü tek-eşliliğin ayrılmaz yoldaşları: hetaïrisme ve eşaldatma, proleter aile içinde ancak ve her zaman çok silik bir rol oynar; kadın, boşanma hakkını gerçekte yeneden elde etmiştir; eğer birbirine dayanamaz bir duruma gelirse, (sayfa 298) ayrılmak yeğ tutulur. Sözün kısası, proletarya evliliği, sözcüğün etimolojik (kaynağa değgin) anlamında tek-eşli biçimindedir, ama tarihsel anlamında, asla tek-eşli biçiminde değildir.

Hukukçularımıza göre, yasalardaki ilerleme, kadınların bütün yakınma nedenlerini, gitgide artan bir ölçüde, ortadan kaldırıyor. Modern uygarlığın yasama sistemleri, ilk olarak, evliliğin geçerli olabilmesi için, eşlerin özgürce onadıkları bir

sözleşme olması gerektiğini, ikinci olarak da, evlilik süresince, eşlerin birbirine karşı aynı hak ve görevlere sahip olmaları gerektiğini kabul etmektedirler. Eğer bu iki koşul, mantıksal bir biçimde gerçekleşmiş olaydı, kadınlar bütün istediklerine sahip olabilirlerdi.

Özgül bir şekilde hukuksal bir nitelik taşıyan bu kanıt-lama, cumhuriyetçi burjuvanın proleter hakkını reddetmek ve onun ağzını kapamak için kullandığı kanıtlamanın ta kendisi-dir. İş sözleşmesi de taraflar arasında özgürce yapılmış sayılır. Ama bu özgürlük, taraflar arasındaki eşitliğin, yasa tarafından kağıt üzerinde kurulmasına dayanır. Sınıf durumları arasındaki ayrılığın taraflardan birine verdiği güç, bu güçlü tarafın öbürü üzerindeki baskısı -iki tarafın gerçek iktisadi durumu-, bütün bunlar yasayı hiç ilgilendirmez ve iş sözleşmesi süresi bo-yunca, biri ya da öbürü açıkça vazgeçmedikçe, iki taraf da aynı haklardan yararlanıyor sayılır. Ama iktisadi koşullar, işçiyi, sözümona hak eşitliğinin hatta son kısıntılarından da vazgeç-meye zorlamış, bu, yasanın umurunda değildir.

Evlenmeye gelince, eşler, kurallara uygun olarak, nikah tutanağını serbestçe imzalar imzalamaz, yasa, hatta en liberali bile, tamamen yerine getirilmiş olur. Gerçek yaşamın oynan-dığı hukuk kulislerinin ardında olup bitenler ve bu özgür ona-manın ne biçimde sağlandığı, yasayı da, hukukçuları da, hiç kaygılandırmaz. Bununla birlikte, karşılaştırmalı hukuka şöyle bir gözetmek, hukukçulara, bu onama özgürlüğünün ne değer taşıdığını gösterebilirdi. Ana-baba servetinden zorunlu bir par-çanın çocuklara yasa tarafından sağlandığı, öyleyse çocukların mirastan yoksun bırakılmadığı ülkelerde -Almanya'da, Fran-sız hukukunun yürürlükte bulunduğu ülkelerde, vb. ...- ço-cuklar, evlenebilmek için, (sayfa 299) ana-babalarının onamasını elde etmek zorundadırlar. Evlenebilmek için ana-baba onamasının yasal bir koşul olmadığı İngiliz hukukuna bağlı ülkelerde ise, ana-babaların tam bir vasiyet özgürlüğü vardır ve çocuklarını, istedikleri gibi mirastan yoksun bırakabilirler. Ama buna karşın, daha doğrusu bu yüzden, açıktır ki, miras kalacak bir şeyleri bulunan sınıflar içinde, evlenme öz-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

gürlüğü, İngiltere ve Amerika'da, Fransa ve Almanya'da olduğundan kıl kadar fazla değildir.

Evlilik içinde, erkekle kadının hukuksal eşitliğinde de durum bundan daha iyi değildir. Kadın-erkek arasında, daha önceki toplumsal durumlardan bize miras kalmış bulunan eşitsizlik, hiçbir zaman, kadının iktisadi baskı altında oluşunun nedeni değil, sonucudur. Çocuklarıyla birlikte birçok evli çifti kapsayan eski komünist ev ekonomisinde, kadınlara bırakılan ev yönetimi, tıpkı erkekler tarafından yiyecek sağlanması gibi, toplumsal zorunluluk taşıyan bir kamu işiydi. Ataerkil aile, ve ondan da çok tek-eşli olan bireysel aileyle birlikte, her şey değişti. Ev yönetimi, kamusal niteliğini yitirdi. Bu iş artık toplumu ilgilendirmiyor: bir özel hizmet haline geldi; toplumsal üretime katılmaktan uzaklaştırılan kadın, bir başhizmetçi oldu. Toplumsal üretim yolunu -ama yalnız proleter kadına- yenden açan, günümüzün büyük sanayidir; ama bu yol, öylesine koşullar içinde açılmıştır ki, kadın, eğer ailenin özel hizmetiyle ilgili görevlerini yerine getirmek isterse, toplumsal üretimin dışında kalır ve bir şey kazanamaz; buna karşılık, eğer toplumsal üretime katılmak ve kendi hesabına kazanmak isterse, ailesel görevlerini yerine getirmekten uzak kalır. Kadın için bütün çalışım kollarında, fabrikadaki gibi, doktorluk ve hukukçulukta da, durum budur. Modern karı-koca ailesi, açık ya da gizli, kadının evsel köleliliği üzerine kurulmuştur; ve modern toplum, salt karı-koca ailelerinden -moleküller gibimeydana gelen bir kütledir. Günümüzde, erkek, çoğunlukla, hiç değilse varlıklı sınıflarda, ailenin dayanağı olmak ve onu beslemek zorundadır; bu durum, ona hiçbir hukuksal ayrıcalıkla desteklenmeyi gereksinmeyen, egemen bir otorite kazandırır. Aile içinde, erkek, burjuvadır; kadın, proletarya rolünü oynar. Ama sanayi dünyasında proletaryayı ezen iktisadi (sayfa 300) baskının özgül niteliği, kendini bütün sertliğiyle, ancak kapitalist sınıfın bütün yasal ayrıcalıkları kaldırıldıktan ve iki sınıf arasında tam bir hukuksal eşitlik kurulduktan sonra gösterir; demokratik cumhuriyet, iki sınıf arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı yoketmez; tersine, bunlar

arasındaki savaşımın, üzerinde yapılacağı alanı ilk hazırlayan odur. Aynı biçimde, erkeğin kadın üzerindeki egemenliğinin özel niteliği, bu iki cins arasında gerçek bir toplumsal eşitlik kurma zorunluluğu ve bunun yolu, bütün bunlar, kendilerini ancak, erkekle kadın tamamen eşit hukuksal haklara sahip oldukları zaman apaçık göstereceklerdir O zaman görülecektir ki kadını kurtuluşunun ilk koşulu bütün kadın cinsinin yeniden toplumsal üretime dönmesidir ve bu koşul karı-koca ailesinin, -toplumun iktisadi birimi olarak ortadan kaldırılmasını gerektirir.

*

Demek ki, kaba çizgilerle, insanlığın gelişmesindeki bellibaşlı üç aşamaya uygun düşen, bellibaşlı üç evlilik biçimi var. Yabanılığa, grup halinde evlilik; barbarlığa, iki-başlı-evlilik; uygarlığa [da -ç.], eşaldatma ve fuhuşla tamamlanan tek-eşlilik [karşılık düşüyor -ç.]. Barbarlığın yukarı aşamasında, iki-başlı-evlilikle tek eşlilik arasında, köle kadınların erkeklere uyrukluğu ve çok-karılılık sıkışverişir.

Bütün açıklamamızın göstermiş olduğu gibi, bu kronolojik ardarda geliş içinde kendini gösteren ilerlemenin bağlı bulunduğu özellik, kadınlar giderek grup halinde evliliğin cinsel özgürlüğünden yoksunlaştırıldıkları halde, erkeklerin bu özgürlüğü yitirmemeleridir. Gerçekte, grup halinde evlilik, günümüze kadar; varlığını erkekler için fiilen sürdürmüştür. Kadın için bir suç olan ve ağır yasal ve toplumsal sonuçlar getiren şey, erkek için yüz ağartıcı bir şey, ya da, en kötü durumda, zevkle taşınan hafif bir ahlâki leke olarak kabul edilir. Ama geleneksel hetaïrisme, çağımızda, kapitalist üretim tarafından değiştirilip, kendini bu üretim biçimine uydurdukça, gitgide daha açık olarak fuhuş haline dönüşür ve gitgide daha ahlâk bozucu bir duruma gelir. Bu durum kadınlardan da çok, asıl erkekler için ahlâk bozucudur. Fuhuş, kadınlar içinde, yalnızca kendini buna kaptıran (sayfa 301) mutsuzları alçaltır; ve bunların sayısı, genellikle sanıldığından çok daha küçüktür. Buna karşılık, o, bütün erkek dünyasının niteliğini değerden düşürmekte, alçaltmaktadır. Böylece, özellikle uzun süren on

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

nişanlılık durumundan dokuzu, evlilikte sadakatsizlik için gerçek bir hazırlık okuludur.

Şimdi, tamamlayıcısının, yani fuhşun olduğu kadar, tek eşliliğin de güncel iktisadi temellerini kökten değiştirecek bir toplumsal devrime gidiyoruz. Tek-eşlilik, önemli servetlerin bir elde -bir erkek elinde- toplanmasından, ve bu servetlerin, başka hiç kimseye değil, bu adamın çocuklarına kalması istediğinden doğdu. Bunun için, erkeğin değil, kadının tek-eşliliği gerekiyordu; öyle ki, kadının bu tek-eşliliği erkeğin açık ya da saklı çok-karılılığına hiç de engel olmuyordu. Ama eli kulağında bulunan toplumsal devrim, vasiyetle bırakılabilecek en önemli sürekli servetlerin: üretim araçlarının hiç olmazsa büyük bölümünü toplumsal mülkiyete dönüştürerek, bütün bu çoluk-çocuk kaygılarını en aza indirecektir. İktisadi nedenlerden doğmuş bulunan tek-eşlilik, bu nedenler ortadan kalkınca yokolacak mı?

Buna, hiç de haksız olmayarak, şu yanıt verilebilir: Yok olması bir yana, tek-eşlilik, asıl bu andan sonra tam anlamıyla gerçekleşecektir. Gerçekten, üretim araçlarının toplumsal mülkiyete dönüşümüyle birlikte, ücretli emek de, proletarya da ortadan kalkacaktır; öyleyse, aynı zamanda, belirli bir sayıda kadın için (bu sayı istatistiklerden hesaplanabilir), para karşılığı kendini satma zorunluluğu da ortadan kalkacak demektir. Fuhuş ortadan kalkınca, tek-eşlilik tehlikeye düşmek bir yana, sonunda bir gerçek haline gelir, - hatta erkekler için bile.

Öyleyse erkeklerin durumu, herhalde, adamakıllı değişmiş olacaktır. Ama kadınların, bütün kadınların durumu da, büyük bir değişikliğe uğrayacaktır. Üretim araçları toplumsal mülkiyete geçtikten sonra, karı-koca ailesi, toplumun iktisadi birimi olmaktan çıkar. Özel ev ekonomisi, toplumsal bir sanayi haline dönüşür. Çocukların bakım ve eğitimi bir kamu işi olur; toplum, meşru ya da gayrimeşru, bütün çocukların bakımını üzerine alır. Kendini sevdiği erkeğe kayıtsız-şartsız vermekten bir genç kızı alıkoyan -ahlâki olduğu kadar da iktisadi-başlıca toplumsal neden, "sonra ne (sayfa 302) olacak?" kaygısı da, aynı biçimde, ortadan kalkar. Bu, cinsel ilişkilerde

yavaş yavaş daha büyük bir özgürlüğün yerleşmesi ve aynı zamanda, bakire kızların onuru ve bakire olmayanların onursuzluğu konusunda uzlaşmazlıktan daha uzak bir kamuoyunun oluşması için, yeterli bir neden değil midir? Son olarak modern dünyada, tek-eşlilik ile fuhşun birbirine karşıt şeyler, ama birbirinden ayrılmaz karşıt şeyler, aynı toplumsal durumun iki kutbu olduklarını görmedik mi? Fuhuş, kendisiyle birlikte tek-eşliliği de uçuruma sürüklemeksizin, ortadan kalkabilir mi?

Burada yeni bir öge işe karışır, tek-eşlilik meydana çıktığı çağda, hiç değilse tohum halinde varolan bir öge: bireysel cinsel aşk.

Bireysel cinsel aşk, ortaçağdan önce sözkonusu edilemezdi. Söylemek gereksizdir ki, kişisel güzellik, içtenlik, benzer beğeniler vb., ayrı cinsten kimseler arasında daima cinsel ilişkiler isteği uyandırmış ve hiç kimse, ilişkilerin en içtenine girdiği kimsenin, şu ya da bu olması konusunda kayıtsız kalmamıştır. Ama bununla, bizim bildiğimiz biçimiyle cinsel aşk arasında dağlar var. Bütün antikçağda, evlilikler büyüklerce kararlaştırılır ve ilgililer de buna sessiz sedasız uyarlar. Antikçağ dünyasının tanımış olduğu karı-koca aşkıysa, öznel bir eğilim değil, nesnel bir ödevdir; evliliğin nedeni değil müttefidir. Deyimin modern anlamıyla aşikhane ilişkiler, antikçağda, ancak resmi toplum dışında kurulurlar. Theokrit ve Moşuş'un aşk sevinçlerini ve aşk acılarını şarkılaştırdıkları çobanlar, Longus'un Daphnis ve Chloé'si, hep, özgür yurttaşın yaşama ortamı olan devlette hiçbir yeri bulunmayan kölelerdir. Ama kölelerin dışında, aşk maceralarına, yalnızca batış halindeki antikçağ dünyasının bir bozulmuş ürünü olarak rastlarız ve bu aşk maceraları da Atina'da, Atina'nın batışı öngününde; Roma'da, imparatorlar zamanında, resmi toplum dışında yaşayan kadınlarla: hetaïre'lerle, yani yabancı ya da kölelikten kurtulmuş (azatlı) kadınlarla yaşanır. Özgür kadın ve erkek yurttaş arasında gerçekten bir aşk macerasına raslanırsa, bu hep eşal-datma zevki için yaşanan bir şeydi. Ve antikçağdaki klasik aşk şairi ihtiyar Anakreon, bizim bugün anladığımız biçimdeki cinsel aşkı öylesine umursamıyordu ki, sevilen (sayfa 303) nesnenin cinsiyeti bile onun için çok az önem taşıyordu.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Bizim anladığımız biçimdeki cinsel aşk, basit cinsel istekten, Yunanlıların Eros'undan adamakıllı ayrılır. Bir yandan, cinsel aşk, sevilen kimsenin de sevmesini gerektirir; bir bakıma, cinsel aşkta kadın erkeğe eşittir; oysa antik Eros'ta, kadının düşüncesi hiç sorulmazdı. Öte yandan, cinsel aşkın, sevişenlere, birbirine sahip olamama ve birbirinden ayrılmayı, ağır yıkımların en büyüğü değilse, büyük bir yıkım gibi gösteren bir yeğinlik ve bir süresi vardır; birbirine sahip olabilmek için, sevişenler her şeyi yapar, hatta ölüme kadar giderler ki bu durum antikçağda, ancak eşaldatma durumunda görülürdü. Son olarak, cinsel ilişkinin değerlendirilmesinde yeni bir ahlâk kuralı uygulanır; yalnızca bu ilişkinin evlilik içi mi, evlilik dışı mı olduğuna bakılmaz; ayrıca şu da aranır: Bu ilişki aşka, karşılıklı aşka dayanıyor mu? Feodal ya da burjuva yaşayışında, bütün öbür ahlâk kurallarına ne kadar kulak asılırsa, bu yeni kurala da o kadar kulak asılacağı meydandadır - herkes bildiğini yapar. Ama bu yeni ahlâk kuralı, öbürlerinden daha kötü bir davranış da görmez. Bu da, tıpkı öbürleri gibi ... teoride, kağıt üstünde kabul edilir. Ve şimdilik bu yeni ahlâk kuralının bütün görüp göreceği de budur.

Antik çağın, cinsel aşka doğru yaptığı atılışlarda durmuş bulunduğu nokta, orta çağın hareket noktasıdır: eş aldatma. Tagelieder'leri (aubade'ları) icat eden şövalye aşkını daha önce anlatmıştık. Evliliği bozmak isteyen bu aşkla, evliliği kurması gereken aşk arasında, açılacak uzun bir yol var; ve şövalyelik bu yolu asla tamamen aşamadı. Hatta uçarı Latinlerden erdemli Almanlara da geçsek, Nibelungen'ler şiirinde görürüz ki, Siegfried'in kendisine aşık olduğu kadar gizlice Siegfried'e aşık olan Kriemhild bile, Gunther, onu, adını söylemediği bir şövalyeye vaadettiğini haber verince, yalnızca şöyle der: "Bana sormanıza hiç gerek yok; siz ne emrederseniz, daima öyle olmak isterim; bana koca olarak verdiğiniz kim ise, Senyör, benim de nişanlanmak istediğim odur." [8]

Her şeyden sonra aşkının da hesaba katılabilmesi, Kriemhild'in aklına bile gelmez. Birbirlerini hiç görmeden, (sayfa 304) Gunther, Brunhild'le, Etzel, Kriemhild'le evlenmek ister;

Gutrun'da[164] da böyle: İrlandalı Sigebant, Norveçli Ute ile; Hetel von Hegelingen, İrlandalı Hilde ile evlenmek ister; sonunda Siegfried von Morland, Hartmut von Ormanien ve Herwig von Zélande, Gutrun ile evlenmek isterler. Ve yalnızca bu son durumda, kadın, tamamen kendi isteğiyle, üçüncü talip için karar verir. Genel olarak, genç prensin nişanlısı, eğer hayattaysalar, prensin büyükleri tarafından, prensin büyükleri hayatta değilse, bu konuda büyük bir söz sahibi olan büyük feodallerin onayıyla, prens tarafından seçilir. Zaten bu iş, başka türlü olamazdı. Tıpkı prens için olduğu gibi, şövalye ya da baron için de, evlenme siyasal bir iştir, yeni ittifaklarla gücünü artırmak için bir olanaktır; bu konuda bireyin yeğlemelerine göre değil, evin çıkarına göre karar vermek gerekir. Bu koşullar içinde, evlenme kararlaştırılırken, son sözü nasıl olur da aşk söyleyebilir?

Ortaçağ kentlerindeki korporasyonlar (loncalar) burjuvası için de durum başka türlü değildi. Korporasyon burjuvasını koruyan ayrıcalıklar, korporasyonların sınırlayıcı tüzükleri, onu, bazan öbür korporasyonlardan; bazan kendi meslektaşlarından, bazan da kalfa ve çıraklarından yasal olarak ayıran yapay sınırlar, kendine uygun bir kan arayabileceği çevreyi adamakıllı daraltıyordu. Ve bu karmakarışık sistem içinde, ona hangi kadının en uygun düştüğünü asla bireysel yeğlemeler değil, aile çıkarı kararlaştırıyordu.

Demek ki, büyük bir çoğunlukla, evlenme ortaçağın sonuna kadar, başlangıçtan beri ne idiye öyle kaldı: asla ilgililerce sonuçlandırılmayan bir iş. Başlangıçta, dünyaya evli gelinirdi - karşı cinsten bütün bir grupla evli. Grup halinde evliliğin daha sonraki biçimlerinde de, benzer koşullar, herhalde vardı; ama grup gitgide daralıyordu. İki-başlı-ailede kural, çocuklarının evlenmelerini, annelerin kendi aralarında konuşup kararlaştırmalarıdır; burada da, genç çiftin gens ve aşiret içindeki durumunu sağlamlaştıracak yeni akrabalık ilişkileri üzerindeki düşünceler, kesin bir biçimde işe karışıyorlar. Ve özel mülkiyetin kolektif mülkiyete üstünlüğü ve mirasın soydan geçmesi dolayısıyla babalık hukuku ve tek-eşliliğin egemen-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

liği başlayınca, evlilik (sayfa 305) de her zamandan çok iktisadi düşüncelere bağlı bir duruma geldi. Satın alma yoluyla evliliğin biçimi ortadan kalkar, ama kendisi durmadan artan bir ölçüde uygulanır; öyle ki, yalnızca kadın değil, erkek de kendi fiyatına gider - kişisel niteliklerine göre değil, servetine göre [belirlenen fiyatına -ç.]. Evlenmenin her şeyin üstündeki nedeni, ilgililerin birbirine karşı duydukları karşılıklı aşk olmalıydı; ama bu, egemen sınıfların yaşayışında hiç görülmemiş bir şey olarak kalmış, olsa olsa yalnızca romanlarda, ya da - hiç hesaba katılmayan ezilmiş sınıflar içinde görülmüştür.

Coğrafi bulgulamalardan sonra, dünya ticareti ve manüfaktür imalatıyla dünyaya egemen olmak için hazırlandığı zaman, kapitalist üretimin bulduğu durum buydu. Bu evlilik biçiminin, kapitalist üretime çok uygun düştüğüne inanılabildi; gerçekten de öyle oldu. Ama -evrensel tarihin hilesine akıl ermez- bu evlenme biçiminde öldürücü bir yara açmak zorunda kalan da kapitalist üretim oldu. Her şeyi metaya dönüştürerek, kapitalist üretim, geçmişe ait bütün geleneksel ilişkileri paramparça etti: soydan geçme törelerin, tarihsel hukukun yerine, alım-satımı, "özgür" sözleşmeyi koydu; işte bu noktada, İngiliz hukukçusu H. S. Maine, önceki çağlara göre bizim bütün ilerlememizin, from status to contract'a, yani soydan soya aktarılan koşullardan, özgürce onanan koşullara geçmemizden ibaret olduğunu söyleyerek, büyük bir bulgulamada bulunduğu inanıyordu; oysa bu, aslında doğru olduğu ölçüde, daha önce Komünist Manifesto'da dile getirilmişti.

Ama bir sözleşme yapmak için, kişiliklerine, eylemlerine ve mallarına özgürce sahip olabilen kimselerin, eşit bir şekilde karşılaşmaları gerekir. İşte, bu "özgür" ve "eşit" bireyleri yaratmak, kapitalist üretimin bellibaşlı eserlerinden biri oldu. Bu iş, önceleri, yarı-bilinçli yarı-bilinçsiz ve dinsel görüşler altında gerçekleştirildiyse de, lüterci ve kalvenci Reformdan sonra, insanın ancak tam bir özgürlük içinde yaptığı işlerden tamamen sorumlu bulunduğu ve insanı ahlâk-dışı bir eyleme zorlayan bütün baskılara karşı koymanın, ahlâki bir görev ol-

duğu ilkesi yerleşmiştir. Ama bu ilke, evlenme akdinde o zamana kadar yürürlükte bulunan (sayfa 306) pratikle nasıl uzlaştırılabilirdi? Burjuva anlayışına göre, evlilik bir sözleşmeydi, hukuksal bir işti; ve hatta, iki insanın bedenini ve ruhunu yaşam boyunca birbirine bağladığına göre, bütün hukuksal işlerin en önemlisiydi. Evet artık bu hukuksal iş, biçim bakımından özgürce sonuçlandırılıyordu: İlgililer "evet" demedikçe, bu iş tamamlanamazdı. Ama bu "evet" in nasıl sağlandığı ve evliliğin gerçek yapıcılarının neler olduğu da çok iyi biliniyordu. Bununla birlikte, eğer bütün öbür sözleşmeler için gerçek karar özgürlüğü isteniyorduydu, neden bu sözleşme için istenmesindi? Bir çift meydana getirecek olan iki genç kişi, kendilerine, kendi beden ve organlarına, özgürce sahip olmak hakkında yoksun muydular? Cinsel aşk; şövalyelik tarafından moda haline getirilmemiş miydi, ve eşaldatıcı şövalye aşkı karşısında, karı-koca aşkı, cinsel aşkın gerçek burjuva biçimi değil miydi? Ama eğer, karı-kocanın görevi birbirini sevmekse, aynı biçimde aşkların görevi de birbiriyle evlenmek ve başka hiç kimseye evlenmemek değil midir? Birbirini sevenlerin hakkı, ana-baba hakkından, akrabalık ya da herhangi öbür geleneksel evlilik aracısı ya da simsarı hakkından üstün değil miydi? Kutsal kitapları kendi başına yorumlama özgürlüğü, kiliseye ve dine elini kolunu sallaya salaya girdikten sonra, genç kuşağın bedeni, ruhu, serveti, mutluluğu ve mutsuzluğu üzerinde egemen olmak isteyen eski kuşağın çekilmez kendini beğenmişliği karşısında nasıl durulabilirdi?

Bu sorular, toplumun bütün eski ilişkilerini gevşeten ve bütün geleneksel kavramları sarsan bir çağda, zorunlu olarak ortaya çıkmak durumundaydılar. Birdenbire, dünya, eskisinden hemen hemen on kez daha büyük bir duruma gelmişti; bir yarıkürenin dörtte-biri yerine, şimdi Batı Avrupalıların gözleri önünde, öbür yedi çeyreğine de sahip olmak istedikleri bütün bir dünya küresi uzanıyordu. Ülkeleri ayıran eski dar engellerle birlikte, ortaçağ düşüncesinin bin yıllık, günü geçmiş engelleri de yıkılıyordu. İnsanın gözü ve kafası önünde, sonsuz derecede geniş bir ufuk açılıyordu. Hindistan'ın zenginlikleri,

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Meksika ve Potosi'nin altın ve gümüş madenleri tarafından çekilen genç adam için, namusluluk ününün, kuşaktan kuşağa geçen onurlu lonca (sayfa 307) ayrıcalığının ne önemi olabilirdi? Bu çağ, burjuvazinin gezici şövalyelik çağı oldu. Onun da romantizmi ve aşıkane cezbeleri vardı; ama burjuva bir temel üzerinde, ve son tahlilde, gene burjuva ereklerle.

Ve işte böylece, yükselmekte olan burjuvazi, özellikle kurulu düzenin her yerden çok sarsılmış bulunduğu protestan ülkelerin yükselmekte olan burjuvazisi, evlenme konusunda da, sözleşme yapanlar arasındaki özgürlüğü giderek kabul etti ve bunu, yukarda anlatılan biçimde, uyguladı. Evlenme, gene sınıf evlenmesi olarak kaldı; ama, ilgililere, kendi sınıfları içinde, belirli bir seçme özgürlüğü tanındı. Ve karşılıklı bir cinsel aşka ve çiftlerin gerçekten özgürce bir anlaşmasına dayanmayan bütün evliliklerin ahlâksızca bir şey olduğu, kağıt üzerinde, şiirlerde olduğu gibi ahlâk teorisinde de, sarsılmaz bir kural haline geldi. Uzun sözün kısası, aşk evliliği [bir -ç.] insan hakkı [olarak -ç.] ilan edildi; ve yalnızca droit de l'homme[7] olarak değil, ayrıca istisnai bir biçimde, droit de la femme[7] olarak.

Ama bu insan hakkı, bir noktada, bütün öbür sözüm ona İnsan Haklarından ayrılıyordu. Bu İnsan Hakları, pratikte, egemen sınıfa, burjuvaziye özgü bir hak olarak kalıyor, ezilen sınıf, proletarya için hiç de söz konusu olmuyorken, tarihin hilesi, burada kendini bir kez daha gösteriyor. Egemen sınıf, bilinen iktisadi etkilerin egemenliği altındadır; bunun sonucu, ezilen sınıf içinde bu gerçekten özgür evlilikler, görmüş bulunduğumuz gibi, kural olduğu halde, egemen sınıf içinde istisnai bir durum gösterir.

Demek ki evlilik akdinde özgürlüğün tam ve genel bir biçimde gerçekleşmesi için, kapitalist üretim ile bu üretimin kurduğu mülkiyet koşullarının ortadan kaldırılmasının, bugün bile eşlerin seçimi üzerinde o kadar büyük bir etkisi bulunan bütün ikincil iktisadi düşünceleri bir yana attırması gerekir. O zaman, karşılıklı aşktan başka hiçbir neden kalmayacaktır.

Ama, cinsel aşk, özü gereği tekелci olduğundan, -bu (sayfa 308) tekелciliğın, günümüzde, yalnızca kadında tamamen gerçekleşmesine karşın-, cinsel aşk üzerine kurulu evlilik de, özü gereği, karı-koca evliliğidir. Bachofen'in, grup halinde evlilikten karı-koca evliliğine doğru gerçekleşen ilerlemeyi, özünde kadınların eseri olarak kabul etmekte ne kadar haklı olduğunu görmüştük; yalnızca, iki-başlı evliliğın tek-eşlilik yararına bırakılması; erkeklerin hesabına kaydedilmelidir. Ve tarihte, bunun etkisi, özellikle kadınların durumunu daha da kötüleştirmek ve erkeklerin sadakatsizliğini kolaylaştırmak olmuştur. Şimdi, erkeğın bu adet hükmündeki sadakatsizliğine, kadınların (kendi varlıkları ve daha da çok çocuklarının geleceği kaygısıyla) katlanma nedeni olan iktisadi koşullar ortadan kaldırılınsın, böylece kadının elde edeceği eşitlik, daha önceki bütün deneylere göre, erkeklerin, kadınların çok-kocalı olacaklarından daha çok tek-eşli olmaları sonucunu verecektir.

Ama tek-eşliliğın kesinlikle yitirecek olduğu şey, doğusunu borçlu bulunduğu mülkiyet koşullarından kendisine geçen belirleyici niteliklerin tümüdür; ve bu nitelikler, bir yandan erkeğın üstünlüğü, bir yandan da, evliliğın bozulmazlığıdır. Evlilik içinde erkeğın üstünlüğü; onun iktisadi üstünlüğünün yalnız bir sonucudur ve bununla birlikte kaybolacaktır. Evliliğın bozulmazlığı ise, kısmen tek-eşliliğın içinde kurulduğu iktisadi durumun, kısmen de, bu iktisadi durumla tek-eşlilik arasındaki bağlantının henüz açıkça anlaşılmayarak dinsel bir reformasyona uğradığı bir çağ geleneğinin sonucudur. Bu bozulmazlık, bugün bir yönünden yaralanmış bulunuyor. Eğer yalnızca aşk üzerine kurulu evlilik ahlâki ise, yalnızca aşkın devam ettiği evlilik ahlâki demektir. Ama bireysel cinsel aşk nöbetinin süresi, kişiden kişiye çok değişir; özellikle erkekler de; ve aşkın tamamen tükenmesi, ya da yeni bir aşk tutkusıyla yitirilmesi, boşanmayı, toplum için olduğu gibi, iki taraf için de iyi bir iş haline getirir. Yalnızca, insanların, bir boşanma davasının yararsız çamurları içinde çabalamasından sakınılacaktır.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Öyleyse, süpürülmesi yakın görünen kapitalist üretimden sonra, cinsel ilişkilerin düzenlenme biçimi üzerine bugünden düşünülebilecek şey, özellikle olumsuz bir nitelik (sayfa 309) taşır, ve öz bakımından, ortadan kalkacak olanla yetinir. Ama bu işe hangi yeni öğeler katılacak? Bu, yeni bir kuşak yetişince belli olacak: yaşamlarında, bir kadını asla parayla ya da başka bir toplumsal güç aracıyla satın almamış olacak yeni bir erkekler kuşağı; kendini gerçek aşktan başka hiçbir nedenle bir erkeğe vermeyecek, ya da bunun iktisadi sonuçlarından korkarak kendini sevdiği kimseye vermekten vazgeçmeyecek olan yeni bir kadınlar kuşağı. İşte bu insanlar dünyaya geldiği zaman, bugün onların nasıl davranmaları gerektiği üzerine düşünülen şeylere hiç kulak asmayacaklar; kendi pratiklerini ve herkesin davranışını yargılayacakları kamuoyunu kendileri yaratacaklardır - bir nokta, işte bu kadar.

Şimdi gene, bir hayli uzaklaşmış bulunduğumuz Morgan'a dönelim. Uygarlık dönemi boyunca gelişen toplumsal kurumların tarihsel irdelenmesi, onun kitabının çerçevesini aşar. Bu yüzden, bu dönem boyunca tek-eşliliğin geleceği üzerinde pek az durur. Nedir ki, o da, bu ereğe erişilmiş olduğuna inanmakla birlikte, tek-eşli ailenin gelişimi içinde, iki cins arasındaki tam bir hak eşitliğine doğru bir ilerleme görür. Ama, der ki:

"Eğer ailenin ardarda dört biçimden geçmiş ve şimdi bir beşinci biçime bürünmüş olduğu olgusu kabul edilirse, ortaya bu [son -ç.] biçimin, gelecek için sürekli olup olamayacağını bilmek sorunu çıkar. Buna verilmesi olanaklı tek yanıt, tıpkı şimdiye kadar olduğu gibi, toplum geliştikçe, aile biçiminin de gelişmek, toplum değiştiği ölçüde, aile biçiminin de değişmek zorunda bulunduğudur. Aile biçimi, toplumsal sistemin ürünüdür ve onun kültür durumunu yansıtacaktır. Tek-eşli aile uygarlığın başlangıcından bu yana, hele modern zamanlarda çok belirli bir iyileşme gösterdiğine göre, en azından, onun; iki cins arasındaki eşitliğe ulaşılanaya kadar, yeni olgunlaşmalara yetenekli olduğu düşünülebilir. Eğer uzak bir gelecekte, tek-eşli aile, toplumun gereksinmelerini karşılayamaz bir duruma

gelirse, onun yerini alacak olan ailenin nasıl bir öz taşıyacağını şimdiden söylemek olanaksızdır." (sayfa 310)

III

İROKUA GENSİ

Şimdi, Morgan'ın, en azından, akrabalık sistemlerinden hareket ederek ailenin ilkel biçimlerini bulması kadar önemli bir başka bulgularına geliyoruz. Morgan, Amerikan yerlilerinin bir aşireti içinde, hayvan adlarıyla belirlenen kandaş grupların, öz bakımından, Yunanlıların genea, Romalıların gentes'iyile aynı şey olduklarını; greko-romen biçimin daha sonraki türev biçim olduğu halde, Amerikan biçimin asıl (originelle) biçim olduğunu; gens, kabile (phratric) ve aşiret (tribü) biçimindeki bütün ilkel zamanlar Yunan ve Roma toplumsal örgütlenmesinin, Amerikan yerlilerinin toplumsal örgütlenmesi içinde tam bir paralellığe sahip olduğunu; gensin (şimdiye kadar elimizde bulunan kaynaklara göre), uygarlığa girene, hatta daha da sonrasına kadar, bütün barbarlarda ortak bir kurum bulunduğunu tanıtlamış bulunuyor. Ve bu tanıt, en eski Yunan ve Roma tarihinin, en güç bölümlerini aydınlığa çıkarmış, ve devletin kurulmasından önce, ilkel zamanlardaki toplumsal rejimin temel çizgilerine kuşku duyulmaz açıklamalar getirmiştir. Öğrenildikten sonra o kadar yalın görünmesine karşın, Morgan, bunu ancak yakın zamanlarda buldu, 1871'de yayımlanmış bulunan bir önceki yapıtında açıklanması, o zamandan beri [bir zaman için], genellikle kendilerine güvenle dolu İngiliz tarih-öncesi-bilimcilerinin sesini-solusunu kesen gizemleri henüz meydana çıkaramamıştı.

Morgan'ın, bu kandaşlar grubunu adlandırmak için genel bir biçimde kullandığı Latince gens sözcüğü, tıpkı buna karşılık düşen Yunanca genos sözcüğü gibi, gan (kurala göre, k'nın Aryen g yerine geçtiği Almancada, kan) olarak Aryen kökünden gelir ki, [gan ya da kan -ç.] meydana getirmek, doğurmak demektir. Gens, genos, Sanskritçede canas, Got dilinde (yukarıda geçen kural uyarınca) kuni, Norveç ve Anglo-Sakson dillerinde kyn, İngilizcede kin, eski Almancada künne, hep,

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

soy-sop demektir. Ama Latincede gens, Yunancada genos [sözcükleri -ç.] özel olarak, (sayfa 311) ortak bir dölden (burada aşiretin ortak bir atasından) gelmekle övünen ve bazı toplumsal ve dinsel kurumlar tarafından özel bir topluluk halinde birleştirilmiş, ama kökeni ve içyüzü şimdikiye kadar bütün tarihçilerimiz için karanlıkta kalmış kandaş gruplar için kullanılıyorlardı.

Daha önce, ortaklaşa (punaluenne) aile dolayısıyla, ilkel biçimi içinde, bir gensin bilemişinin ne olduğunu görmüştük. Gens, ortaklaşa aile tarafından ve bu ailede zorunlu olarak ege-men bulunan fikirlere göre, kimliği iyice belirlenen aynı nineden [dişi ata -ç.], yani gensin kurucusundan geldikleri kabul edilen kimselerden bileşir. Bu aile biçimi içinde babalık durumu belirsiz olduğundan, yalnızca dişi soy zinciri hesaba katılır. Erkekler, kendi kız kardeşleriyle değil, yalnızca bir başka soydan kadınlarla evlenmek hakkına sahip oldukları için, bu yabancı kadınlardan doğan çocuklar, analık hukuku gereğince, gensin dışında kalacaklardır. Bunun sonucu, yalnızca her kuşaktaki kızlardan gelen çocuklar grup içinde kalacaklar; erkeklerden gelen çocuklarsa, analarının genslerine geçeceklerdir. Şimdi, bu kandaş grup, aynı aşiret içinde, benzer gruplar karşısında özel bir grup olarak kurulur kurulmaz ne olacak? Bu ilkel gensin klasik biçimi olarak, Morgan, irokualardaki, ve özellikle [İrokuaların -ç.] Senekalar aşiretindeki gensi ele alıyor. Bu aşiret içinde, hayvan adları taşıyan sekiz gens var: 1. Kurt; 2. Ayı; 3. Kaplumbağa; 4. Kunduz; 5. Geyik; 6. Çulluk; 7. Balıkçıl; 8. Şahin: Her gens içinde, şu töreler hüküm sürer:

1° Her gens, kendi saşem (barış zamanında şef) ve şefini (askeri komutan) seçer. Saşem'in gens içinden seçilmiş olması gerekirdi ve buradaki görevleri soydan geçmeyi (héréditaire); şu anlamda ki, görevin boşalması halinde, hemen yeni bir saşem seçilmeliydi; askeri komutan, gensin dışından da seçilebilirdi ve bir zaman için hiç olmasa da olurdu. Bir önceki saşemin oğlu asla saşem seçilmezdi; çünkü, irokualarda analık hukuku hüküm sürdüğünden, oğul bir başka gense aitti; ama

şaşemin erkek kardeşi ya da kız kardeşinin oğlu seçilebilirdi ve çoğunlukla da bunlar seçiliyordu. Kadın-erkek, herkes, bu seçime katılıyorlardı. Ama seçimin öbür yedi gens tarafından onaylanmış olması gerekirdi;(sayfa 312) seçilen, işte ancak o zaman bütün İrokualar Federasyonunun ortak konseyi tarafından törenle başkanlık makamına oturtulurdu. Bu olgunun bütün önemini, ilerde göreceğiz. Şaşem'in gens içindeki gücü ataerkil bir nitelikte tamamen tinsel bir nitelikteydi; hiçbir zorlama aracına sahip değildi. Şaşem, ayrıca, ve görevi gereği, Senekalar Aşiret Konseyinin ve bütün İrokualar Federal Konseyinin üyesiydi. Askeri şefin [komutanın -ç.] yalnızca savaş seferlerinde sözü geçerdi.

2° Gens, istediği zaman, şaşemi ve askeri şefi görevinden alır. Bu iş de, erkeklerle kadınların bütünü tarafından kararlaştırılır. Görevden alınan büyükler, artık öbür insanlar gibi, basit savaşılar haline gelirler. Bundan başka, aşiret konseyi, hatta gensin isteğine karşıt olarak, aynı biçimde, şaşemleri gör-evinden alabilir.

3° Hiçbir üye, gens içinden evlenme hakkına sahip değildir. Gensin temel kuralı, onu bileşik tutan bağ, budur; bu kural, kapsadığı bireyleri bir gens haline getiren tek olgu olan çok olumlu kandaş akrabalığın olumsuz ifadesidir. Bu basit olgunun bulgulanmasıyla, Morgan, ilk olarak, gensin içyüzünü ortaya koymuştur. Gensin o zamana kadar ne derece az anlaşılmiş olduğunu, içlerinde gentilice düzeni oluşturan, çeşitli grupların, anlaşılıp ayırılmaksızın, aşiret, klan, tuhm, vb. adları ile birbirine karıştırıldıkları, ve zaman zaman bu topluluklardan şunun ya da bunun içinde evlenmenin sözümlü ona yasak olduğu savının ileri sürüldüğü yabancılar ve barbarlar üzerindeki eski anlatılar açıkça gösterir. Mac Lennan'ın işleri bir hükümdar buyruğuyla düzene koymak için bir başka Napoleon gibi işe karıştığı içinden çıkılmaz karışıklık işte böyle yaratılmış oldu: [ona göre -ç.] bütün aşiretler, içinde evliliğin yasak olduğu (exogames) aşiretlerle, yasak olmadığı (endogames) aşiretler biçiminde; ikiye ayrılırlar. Ve bu işi böylece onarılmaz bir biçimde çıkmaza soktukten sonra, Mac Lennan bu

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

iki saçma sınıftan hangisinin, dış-evlenen olanın mı yoksa iç-evlenen olanın mı daha eski olduğunu bulmak için derin çalışmalara koyulabilmiştir. Kandaş akrabalık üzerine kurulu gensin bulgulanması ve bundan, gens üyelerinin birbiriyle evlenmelerinin olanaksız olduğu sonucunun çıkması, (sayfa 313) bu deliliğe bir son vermiştir. - İrokuaları incelediğimiz aşamada, gens içinde evlenme yasağının sıkı sıkıya korunduğunu söylemek gereksizdir.

4° Ölülerin malı, öbür gens üyelerinin malı oluyordu; bu mal, gens içinde kalmalıydı. Bir İrokuanın bırakabileceği şey çok önemsiz olduğundan, miras en yakın gentilice akrabalar arasında paylaşılıyordu: eğer ölen erkekse, ana tarafından erkek ve kız kardeşleri ile, anasının erkek kardeşleri arasında; eğer ölen kadınsa, erkek kardeşleri hariç, çocukları ve kız kardeşleri arasında. Aynı nedenle, karıyla koca birbirinin mirasçısı olamazlardı; tıpkı çocukların, babalarının mirasçısı olamayacakları gibi.

5° Gens üyeleri karşılıklı yardım ve korumayla, özellikle, yabancılar tarafından yapılan bir sataşmanın öcünü birlikte almakla yükümlüydüler. Her birey, kişisel güvenliği bakımından gense güvenirdi, ve gens tarafından da korunurdu; ona saldıran, bütün gense saldırıyor demektir. İşte, İrokualar tarafından kayıtsız-şartsız kabul edilmiş olan kan davası (vendetta) ödevi, gens içindeki bu kan bağları sonucuydu. Eğer, yabancı biri, gens üyelerinden birini öldürürse, ölenin bütün gensi bu cinayetin öcünü almakla yükümlüydü. Önce bir uzlaşma kapısı aranırdı; katilin gensi toplanır ve öldürülenin gens konseyine; çoğunlukla üzüntülerini bildirip değerli armağanlar sunarak, işi düzeltme önerilerinde bulunurdu. Eğer bunlar kabul olursaydı, sorun kalmazdı. Böyle olmazsa, saldırıya uğrayan gens, katili izleyip öldürmekle yükümlü bir ya da birkaç öç-alıcı tayin ediyordu. Bunlar, görevlerini yaptığı zaman, öldürülen adamın [katilin -ç.] gensinin yakınmaya hiçbir hakkı yoktu; sorun bitiyordu.

6° Gensin belirli adları ya da ad dizileri vardır ki, bütün aşiret içinde bu adları kullanma hakkı yalnızca ona aittir; öyle

ki, her kişinin adı aynı zamanda onun hangi gense ait olduğunu gösterir. Gense ait bir ad, gense ait hakları içerir.

7° Gens, yabancıları üyeliğe kabul edebilir, ve bundan ötürü, onları bütün aşiretin malı yapabilir. Öldürülmeyen savaş tutsakları, böylece, bir gensin üyeliğine kabul edilmekle, Senekalar aşiretinin üyesi durumuna geliyor ve bunun (sayfa 314) sonucu, gens ve aşiretin bütün haklarına sahip oluyorlardı. Üyeliğe kabul, yabancıyı erkek ya da kız kardeş olarak kabul eden erkek, ya da evlat olarak kabul eden icadın bazı gens üyelerinin önerisi ile oluyordu; kabulün onaylanması için gens içinde gösterişli bir kabul töreni yapılması zorunluydu. Çoğunlukla, yalıtık kalmış, sayısı olağanüstü azalmış gensler, böylece, bir başka gensin üyelerini, bu gensin izniyle, yığın halinde üyeliğe kabul ederek güçleniyorlardı. İrokualarda gens içindeki gösterişli kabul töreni, aşiret konseyinin genel oturumu biçiminde yapılıyor, bu da, kabul törenini, gerçek bir dinsel ayin durumuna getiriyordu.

8° Amerikan yerlilerinin gensleri içinde özgül dinsel ayinlerin varlığını kanıtlamak güçtür; ama yerlilerin, dinsel ayinleri, azçok genslere bağlanır. İrokualardaki yıllık altı dinsel bayramda, her gensin şaşem ve askeri şefleri, görevleri nedeniyle, "iman koruyucuları" arasında sayılırlar ve dinsel görevleri vardır.

9° Gens genel bir mezarlığa sahiptir. Bu şimdi yok olmuştur. New-York eyaletindeki İrokualar, beyazlar arasında gömülmüşlerdir; ama eskiden vardı. İrokuaların yakın akrabası Tuskaroralar gibi, öbür yerlilerde hala vardır: hıristiyan oldukları halde, Tuskaroraların mezarlığında her gens için belirli bir dizi vardır; öyle ki; burada anneyle çocuklar aynı dizi içinde gömülürler, baba ayrı gömülür. İrokualarda da, ölünün gömülmesine bütün gens katılır, mezarla, cenaze söyleviyle, vb. ilgilenir.

10° Gensin bir konseyi, kadın-erkek, herkesin oy hakkına sahip bulunduğu, bütün ergin gens üyelerinden kurulu demokratik bir meclisi vardır. Şaşemleri ve askeri şefleri bu konsey seçer, bu konsey görevden alırdı; öbür "iman koruyucuları"

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

için de durum aynıydı. Bir gens üyesinin öldürülmesi dolayısıyla, kefarete başışı (wergeld, kan helâli) ya da davasını konsey kararlaştırır, yabancıları gens üyeliğine o kabul ederdi. Sözün kısası, konsey, gens içinde en yüce güçtü.

Amerikan yerlilerindeki tipik bir gensin ayırıcı nitelikleri işte bunlardır.

"Bütün üyeleri, karşılıklı özgürlüklerini korumakla yükümlü kişisel haklarda eşit, özgür insanlardır, - ne şaşemler, (sayfa 315) ne de askeri şefler herhangi bir üstünlük savında bulunabilirler; hepsi birden, kan bağlarıyla birleşmiş, kardeşçe bir topluluk oluştururlar. Hiçbir zaman formüle edilmiş olmakla birlikte, özgürlük, eşitlik, kardeşlik gensin temel ilkelerydi; gens ise, bütün bir toplumsal sistem birimi, örgütlenmiş Amerikan yerlileri toplumunun temeliydi. Bu durum, Amerikan yerlilerinde herkesçe görülen gemlenmez bağımsızlık ruhunu ve kişisel -davranıştaki ağırbaşlılığı açıklar."

Amerika'nın bulgulanması çağında, bütün Kuzey Amerika yerlileri, analık hukukuna göre [kurulmuş -ç.] gensler halinde örgütlenmişlerdi. Yalnızca, Dakota'dakiler gibi birkaç aşirette, gensler yokolmuş. Ojibvalar'la Omahalar'daki öbür birkaç aşiret içinde de gensler babalık hukukuna göre örgütlenmişlerdi.

Beş ya da altıdan çok gens kapsayan birçok aşiretin içinde, bu genslerden üç, dört ya da daha çoğunun özel bir grup halinde toplandıklarını görüyoruz ki, Morgan, yerli adı olduğu gibi çevirerek, buna, Yunanca karşılığına göre, fratri (kardeşlik, kabile) adını veriyor. Böylece, Senekalar'da iki kabile var: birincisi dört (1'den 4'e kadar), ikincisi dört (5'den 8'e kadar) gensi kapsıyor. Daha ileri götürülmüş bir irdeleme, bu kabilelerin her zaman ilkel gensleri, aşiretin başlangıcındaki ilk bölünmeleri temsil ettiğini gösterir; çünkü gens içinde evlenmek yasak olduğuna göre, her aşiretin, özerk bir biçimde varlığını sürdürürebilmek için zorunlu olarak, en azından iki gensi içinde barındırması gerekiyordu. Aşiret büyüdükçe, her gens yeniden iki ya da daha çok parçaya bölünüyor ve bütün

bu parçaları (kız-gensleri) kapsayan ilk gens, varlığını kabile olarak sürdürürken, her parça özel bir gens olarak ortaya çıkıyordu. Senekalarda ve öbür yerlilerin çoğunda, kabilelerden birindeki bütün gensler, kendi aralarında kızkardeş-genslerdir. Oysa öbür kabilenin gensleri, onların kuzin-gensleri olurlar - görmüş olduğumuz gibi, bu terimlerin, Amerikan akrabalık sistemi içinde, çok gerçek ve çok belirli bir anlamı vardır. Başlangıçta hiçbir Seneka, kendi kabilesi içinde evlenme hakkına sahip değildi; ama bu töre, çok uzun bir zamandan beri yürürlükten kalktı ve gense özgü kaldı. Senekalardaki (sayfa 316) geleneğe göre, Ayı ve Geyik, öbürlerinin kendisinden çıktıkları ilk iki genstir. Bu yeni örgütlenme kökleştikten sonra, onu gereksinmelere göre değiştiriyorlardı; bir kabilenin gensleri güçsüzleşecek olsa denkleştirmek için, bazan öbür kabilelerin gensleri, tüm olarak, onların yerine geçiriliyordu. Bu yüzden, çeşitli aşiretlerde, kabileler içinde çeşitli biçimlerde gruplandırılmış aynı adı taşıyan gensler buluyoruz.

İrokualarda kabilenin görevleri, kısmen toplumsal, kısmen dinseldir. 1° Kabileler, birbirleriyle top oynarlar; her kabile en iyi oyuncularını çıkarır, öbürleri oyunu seyrederek; her kabilenin ayrı bir yeri vardır ve seyirciler, kendi aralarında, kendi oyuncularının yengisi üzerine bahse girerler. 2° Aşiret konseyinde, her kabilenin şaşem ve askeri şefleri birlikte otururlar, iki grup karşı karşıya gelir, ve her konuşucu her kabilenin temsilcilerine, özel bir organ olarak söz yöneltir. 3° Aşiret içinde bir cinayet işlendiği ve ölenle öldürenin aynı kabileye ait olmadığı bir durumda, saldırıya uğrayan gens, çoğunlukla kendi kızkardeş-genslerine başvururdu; bunlar, bir kabile konseyi toplar ve işi çözmek bakımından aynı biçimde bir konsey toplaması için bir ortak topluluk olarak öbür kabileye başvururlardı. Burada da kabile, gene ilkel gens olarak görünür ve tek başına ve daha güçsüz bulunan gensten, kendi kızından daha büyük bir başarı olanağına sahip bulunurdu. 4° Önemli kişilerin ölümü durumunda, ölenin kabilesi yas tutarken, karşı kabile, gömme ve cenaze töreninin düzenlenmesini üzerine alırdı. Bir şaşem ölür ölmez, karşı kabile, İrokualar Federal

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Konseyi'ne, görevin boşaldığını haber verirdi. 5° Kabile Konseyi, bir saşemin seçimi sırasında işe karışır. [Seçiminin -ç.) kızkardeş-gensler tarafından onaylanması doğal bir şey olarak düşünülüyordu; ama öbür kabilenin gensleri buna karşı çıkabilirlerdi. Bu durumda, karşı çıkan kabilenin konseyi toplandı; muhalefette direnirse, seçim sonuçsuz kalırdı. 6° Eskiden, İrokuaların Beyazlar tarafından medecine- lodges olarak adlandırılan özel dinsel gizemleri vardı. Senekalarda bu gizemler, dine yeni girecekler için töreye uygun olarak düzenlenen bir giriş ayiniyle, iki dinsel dernek tarafından ululanırdı, her iki kabileden birine; bu derneklerden biri bağlıydı. 7° Eğer, fetih çağında Tlaxskala'nın[165] dört (sayfa 317) mahallesinde oturan dört linages (soy) dört kabile idiye -ki, bu hemen hemen kesindir-, bu durum, tıpkı Yunanlılarda ve Cermenlerdeki benzer öbür topluluklarda olduğu gibi, kabilelerin aynı zamanda askeri birlikler olduklarını da gösterir; bu dört linages'dan herbiri, kendi üniforması kendi bayrağı ve kendi şeflerinin komutası altında, özel bir birlik olarak savaşa giderdi.

Tıpkı birkaç gensin bir kabile oluşturması gibi, klasik biçimi içinde, birkaç kabile de bir aşiret oluşturuyordu, bazı durumlarda, adamakıllı güçten düşmüş aşiretlerde, aracı halka, kabile görülmez. Öyleyse, Amerika'da yerli bir aşireti belirleyen nedir?

1° Kendine özgü bir toprak ve özel bir ad. Her aşiret, asıl oturduğu yer dışında; avcılık ve balıkçılık için önemli bir toprağa da sahipti. Bu toprağın ötesinde, en yakın aşiretin toprağına kadar giden yansız (neutre) geniş bir alan uzanıyordu ki, bu alan, akraba dilleri konuşan aşiretler arasında daha dar, başka başka dilleri konuşan aşiretler arasında daha genişti. Bu yansız alan, Cermenlerde Grenzwald (sınır-orman), Sezar'ın Süevlerinin ülkeleri çevresinde yarattıkları çöl, Danimarkalılarla Almanlar arasında îsarnholt, (Danimarka dilinde, jarnved, limes danicus), Cermenlerle Slavlar arasında Sachsenwald ve branibor'dur (Slavcada; koruyucu orman, Brandenburg adı buradan gelir). Böylece, pek de belirli olmayan bir biçime sınırlandırılmış bu toprak, aşiretin ortak ülke-

siydi; bu, komşu aşiretlerce de böyle bilinir ve ülkenin sahibi bulunan aşiret tarafından bütün saldırılara karşı savunulurdu. Sınırların belirsizliği, çoğu zaman ancak nüfus önemli bir şekilde artarsa pratikte can sıkıcı bir durum alıyordu. - Aşiret adları, çoğunlukla isteye isteye seçilmiş olmaktan çok, rastlantı sonucu alınmış gibi görünür; zamanla, bir aşiretin komşu aşiretler tarafından, kendisi için kullanıldığından başka bir adla adlandırıldığı sık sık görülmüştür; tıpkı Almanların, tarihte taşıdıkları ilk kolektif adı, Cermenler adın, Keltlerden almış oldukları gibi.

2° Yalnız o aşirete özgü bir lehçe (dialecte). Gerçekte, aşiret ve lehçe düşümedir [yani aynı zamanda oluşan iki şeydir -ç.]; Amerika'da, bölünmeler sonucu yeni aşiret ve (sayfa 318) yeni lehçelerin oluşması, daha yakın zamanlara kadar görülüyordu ve kuşkusuz, bu oluş henüz tamamen durmamıştır. Güçten düşmüş iki aşiret kaynaştığı zaman, istisnai bir biçimde, aynı aşiret içinde birbirine çok yakın iki lehçenin konuşulduğu olur. Amerikan aşiretlerinin ortalama nüfusu, 2.000 üyenin altında kalır; bununla birlikte, Birleşik Devletler'de, aynı lehçeyi konuşan yerlilerin en kalabalığı Şerukilerin sayısı 26.000'dir.

3° Gensler tarafından seçilmiş şaşem ve askeri şeflere gösterişli bir biçimde yetkilerini verme hakkı.

4° Şaşem ve askeri şefleri hatta kendi genslerinin isteğine karşı, görevden alma hakkı. Şaşem ve askeri şeflerin aşiret konseyi üyesi olmaları, aşiretin onlar üzerindeki bu haklarını kendiliğinden açıklar. Bir aşiretler federasyonu kurulduğu ve bütün aşiretlerin bir federal konseyde temsil edildiği her yerde, yukarda adı geçen haklar, bu federal konseye geçiyordu.

5° Ortak dinsel düşüncelerde (mitoloji) ve dinsel ayinlerde bir pay. "Kendi barbar tarzlarında, yerliler dindar bir halktı." [166] Mitolojileri, henüz eleştirici bir inceleme konusu olmamıştır; dinsel düşüncelerinin cisimleşmelerini insan biçiminde tasarlıyorlardı -her türlü ruh-, ama, bu yerlilerin o zaman buldukları barbarlığın aşağı aşamasında, henüz put (idole) denilen plastik simgeler bilinmiyordu. Bu, doğanın, ve

çok tanrıcılığa doğru evrimlenen ögelerin egemen olduğu bir dindir. Bu çeşitli aşiretlerin özellikle dans ve oyunlar halinde iyice belirlenmiş bazı ayin biçimleriyle [kutlanan -ç.] düzenli bayramları vardı; dans, bütün dinsel törenlerin temel ögesi idi; her aşiret kendi bayramlarını ayrıca kutlardı.

6° Genel işler için bir aşiret konseyi. Bu konsey çeşitli genslerin her zaman görevden alınabilmeleri olanaklı olduğuna göre, gerçek temsilcileri durumunda bulunan bütün şaşem ve askeri şeflerinden kuruluydu; oturumlarını, söz alma ve düşüncesini duyurma hakkına sahip olan öbür aşiret üeleriyle çevrili olarak, açıkça yapardı; karar konseyindi. Kural olarak, oturumda hazır bulunan bütün erkekler, istedikleri zaman konuşurlardı; kadınlar da görüşlerini istedikleri bir erkek konuşmacı aracılığıyla açıklayabilirlerdi. (sayfa 319) İro-kualarda, bazı kararlar için Cermenlerin mark topluluklarında da olduğu gibi, kesin kararın oybirliğiyle alınması gerekirdi. Aşiret konseyine, özellikle, yabancı aşiretlerle olan ilişkileri bir düzene koyma işi düşerdi; elçiler kabul eder, elçiler gönderirdi; savaş açar, barış yapardı. Savaş çıkarsa, genel olarak gönüllüler savaşırdı. Aslında, aralarında kesin bir barış anlaşması yapılmamışsa, her aşiret bütün öbür aşiretlerle savaş durumunda kabul edilirdi. Çoğunlukla, bir türden düşmanlara karşı düzenlenen savaş seferleri, ünlü savaşçılar tarafından bireysel olarak düzenlenirdi; bunlar bir savaş dansına başlardı; bu dansa katılanlar, böylece sefere katıldıklarını belirtmiş olurlardı. Müfreze (colonne) hemen kurulur ve yürüyüşe geçerdi. Aynı şekilde, saldırıya uğrayan aşiret topraklarının savunması, çoğu zaman, gönüllülerin askere alınmasıyla sağlanırdı. Bu müfrezelerin gidiş ve gelişleri, daima halk şenliklerine neden olurdu. Bu tür savaş seferleri için aşiret konseyinin izni zorunlu değildi ve bunun için konseyden ne izin istenir, ne de alınırdı. Bu, Tacitus'un anlatmış bulunduğu biçimde silahlı Cermen bilelikleri (suites armées) tarafından yapılan özel seferlere tamamen benzer; şu ayrımla ki, Cermenlerde bilelikler (suites, °maiyetler) daha sürekli bir niteliğe sahiptir, barış zamanlarında örgütlenmiş ve savaş durumunda çevresinde öbür

gönüllülerin toplandığı sağlam bir çekirdek oluştururlar. Bu savaşçı müfrezeler ender durumlarda kalabalık olurlardı; yerlilerin en önemli savaş seferleri, hatta uzun aralıklı olanları bile, çok küçük askeri güçlerle yapılırlardı. Bu birliklerden birkaç, büyük bir girişim için biraraya geldikleri zaman, herbiri yalnızca kendi şefinin sözünü dinlerdi; sefer planının birliği, iyi-kötü, bu şeflerden kurulu bir konsey tarafından sağlanırdı. Ammianus Marcellinus'da anlatılmış olduğu gibi, Almanlar, 4.yüzyılda, Yukarı-Ren üzerinde, işte bu biçimde savaşıyorlardı.

7° Bazı aşiretlerde, bir büyük şef [Oberhäuptling] buluyoruz, ama bunların yetkileri çok azdır. Büyük şef, çabuk davranılması gereken durumlarda, konsey toplanıp kesin karar alabilene kadar, geçici önlemler alması gereken saşemlerden biridir. Bu, gelişmenin hemen başlangıç aşamasında, bir görevliyi yürütme gücüyle donatmak için (sayfa 320) başvuru olan bir girişimdir ki, gelişmenin gidişi içinde, hemen hep kısır kalmıştır; daha sonra göreceğimiz gibi, bu görevli, eğer her zaman değilse, çoğu durumda büyük askeri başkomutandan [oberster Heerführer] çıkacaktır.

Amerika yerlilerinin büyük çoğunluğu, aşiret biçiminde toplanmanın ötesine geçemedi. Bu yerlilerin, nüfusu küçük, biri öbüründen geniş sınır bölgeleriyle ayrılmış, sürekli savaşlarla güçten düşmüş aşiretleri, az sayıda insanla geniş bir toprağı tutuyorlardı. Şurada burada geçici bir tehlike karşısında, evlenmeler dolayısıyla akrabalaşmış aşiretler arasında birlikler kuruluyor ve bu birlikler, tehlikenin dağılmasıyla birlikte, dağılıyorlardı. Ama, bazı bölgelerde, oldum olası akraba bulunan aşiretler, dağıldıktan sonra, sürekli federasyonlar biçiminde yeniden biraraya gelerek, ulusların meydana gelmesine doğru ilk adımı atıyorlardı. Birleşik Devletler'de, bu tür bir federasyonun en gelişmiş biçimini, İrokualarda buluyoruz. İrokualar, büyük bir olasılıkla Dakotalar büyük ailesinin bir dalını oluşturmakta buldukları Missisipi'nin batısındaki topraklarını bırakarak, uzun dolaşmalardan sonra, bugünkü New-York eyaleti içine yerleştiler ve beş aşirete ayrıldılar:

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Senekalar, Kayugalar, Onondagalar, Oneidalar ve Mohavklar. Balık, av eti ve ilkel bir bahçıvanlıkla yaşıyor, hemen her zaman kazık bölmelerle çevrilmiş köylerde barınıyorlardı. Nüfusları hiçbir zaman 20.000'i geçmeyerek, beş aşiret içinde belirli bir sayıda gensler halinde, aynı dilin birbirine çok yakın lehçelerini konuşuyorlar, beş aşiret arasında paylaşılmış aynı toprak parçası üzerinde yaşıyorlardı. Bu toprak, yeni fethedilmiş olduğundan, yenmiş aşiretlerin, ezilmiş halka karşı kendiliğinden yaratılmış birliği, doğal olarak varlığını sürdürüyordu; bu birlik, en gecinden 15. yüzyılın başına doğru, bir "sonsuz konfederasyon" kurana kadar, gelişti; bu konfederasyon da, yeni güçlerinin bilincine vararak, hemen saldırgan bir nitelik kazandı. Gücünün en yüksek noktasına vardığı zaman, 1675'e doğru, oturanlarını kısmen kovup, kısmen haraca bağladığı çevredeki geniş toprakları fethetmiş bulunuyordu. İrokualar konfederasyonu, yerlilerin, barbarlığın aşağı aşamasını aşmamış durumda buldukları zaman (öyleyse, Meksika, Yeni-Meksika, ve Peru yerlileri (sayfa 321) hariç), erişmiş buldukları en ileri toplumsal örgütlenmeyi gösterir. Konfederasyonun temel kuralları nelerdi, şimdi onu görelim:

1° Eşitlik ve aşiretin bütün içişlerinde tam bir bağımsızlık temeli üzerinde, beş kandaş aşiretin sonsuz konfederasyonu. Bu kandaşlık, konfederasyonun gerçek temelini oluşturuyordu. Beş aşiretin üçü, ana-aşiretler adını taşıyordu, ve tıpkı kız-aşiretler adını taşıyan öbür iki aşiret gibi, bunlar da kendi aralarında kız kardeşti. Üç gens -en eskiler- hala yaşıyor ve beş aşiret içinde de temsil ediliyorlardı; üç başka gens, üç aşiret içinde temsil ediliyorlardı; bu genslerden her birindeki üyeler, beş aşiretin bütünü içinde, birbirinin kardeşiydi. Basit lehçe değişiklikleri bulunan ortak dil, ortak kökenin kanıtı ve belirtisiydi.

2° Konfederasyon organı, sınıf ve saygınlık bakımından. Hepsi de birbirine eşit elli şaşemden kurulu bir federal konseydi; konfederasyonun bütün işlerini, tam yetkiyle bu konsey kararlaştırırdı

3° Konfederasyonun. kuruluşu sırasında bu elli şaşem, salt konfederasyon erkekleri bakımından yaratılmış yeni görevlerin sahipleri olarak, aşiret ve gensler arasında dağıtılmışlardı. Bunlar, görevin her yeni açılışında, ilgili gensler tarafından yeniden seçilirler ve gene onlar tarafından görevden alınabilirlerdi; ama onlara görev ve yetki vermek hakkı, federal konseye aitti.

4° Bu federal şaşemler, aynı zamanda kendi aşiretlerinde de şaşemdiler ve aşiret konseyinde yerleri ve oyları vardı.

5° Federal konseyin bütün kararlarının oybirliğiyle alınması gerekirdi.

6° Oy, aşiret tarafından verilirdi; öyle ki; geçerli bir karar alınabilmesi için, her aşiret ve her aşiret içinde bütün konsey üyelerinin, onaylarını bildirmeleri gerekirdi.

7° Beş aşiret konseyinden herbiri, federal konseyi toplanmaya çağırabilirdi, ama federal konsey kendi kendini toplanmaya çağıramazdı.

8° Oturumlar, toplanmış bulunan halkın önünde yapılırdı; her İrokualı erkek, oturumlarda söz alabilirdi; karar, yalnızca konseye aitti. (sayfa 322)

9° Konfederasyonun başına kimse konmamıştı; konfederasyonu yürütme gücüne sahip başkanı yoktu.

10° Buna karşılık konfederasyonun aynı yetkilere ve aynı güce sahip iki yüksek savaş şefi vardı. (İspartalılarda iki "kral", Roma'da iki konsül.)

İşte, İrokuaların dört yüz yıldan çok bir zamandan beri içinde yaşadıkları ve hala yaşamakta buldukları kamu düzeni budur. Bunu, Morgan'a dayanarak ayrıntılı bir biçimde anlattım; çünkü burada, henüz devlet nedir bilmeyen bir toplumun örgütlenmesini irdeleme olanağına sahip bulunuyoruz. Devlet, kendisini oluşturan yurttaşlar topluluğundan ayrı, özel bir kamu gücünün varlığını gerektirir; ve Cermen mark'ının yapılışını, bu yapı daha sonra devletin ana temelini sağlamaya aday olduğu halde, doğru bir içgüdüyle, devletten öz bakımından ayrı, özü gereği salt toplumsal bir kuruluş olarak kabul eden Maurer, sonuç olarak, bütün yazılarında, ilkel mark, köy,

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

derebeylik toprakları (seigneuries) ve kent kuruluşlarından yola çıkarak ve onların yanısıra, kamu gücünün yavaş yavaş nasıl oluştuğunu irdeler. Aynı kökten gelen bir halkın, geniş bir kıta üzerine yavaş yavaş nasıl yayıldığını; aşiretlerin, bölünerek, nasıl halklar, değişmez aşiret grupları haline geldiklerini; dillerin bunlar arasında, yalnızca anlaşılmaz bir hale gelene kadar değil, aslında aralarındaki ilkel birliğin hemen hemen bütün izleri silinecek ölçüde nasıl değiştiklerini; ayrıca, aşiretler arasında, çeşitli genslerin nasıl birçok parçalara ayrıldığını, ana-genslerin, kabile olarak nasıl sürüp gittiklerini ve bu en eski gens adlarının, birbirinden çok uzak ve uzun süreden beri ayrılmış bulunan aşiretler içinde nasıl süregeldiklerini -yerli aşiretlerin çoğunda, Kurt ve Ayı, hala gentilice adlardır-, Kuzey Amerikan yerlileri arasında görürüz. Ve yukarıda anlatılan yapı genel olarak bütün bu aşiretlere uygun düşer - yalnızca şu ayrımla ki, bu aşiretlerden çoğu, akraba aşiretler arasındaki konfederasyona kadar gelişmemiştir.

Ama, bir kez gens toplumsal birim olarak ortaya çıkınca, bütün gensler, kabileler ve aşiret yapısının, ne derecede bu birimden itibaren hemen hemen kaçınılmaz bir zorunlulukla geliştiğini de görürüz - kaçınılmaz, çünkü bu (sayfa 323) doğal bir gelişmedir. Bu gruplardan her üçü de, herbiri bir bütün oluşturan ve kendi işlerini kendi gören, ama gene de herbiri öbürünü tamamlayan farklı derecelerde kandaşlık gruplarıdır. Ve onlara düşen işlerin çerçevesi, aşağı aşamaya ait bulunan barbarın bütün kamu işlerini kapsamına alır. Öyleyse, halk içinde toplumsal birim olarak gensi bulduğumuz her yerde, aynı zamanda, anlatmış bulunduğumuza benzer bir aşiret örgütünü arayabiliriz; ve Yunanlılarla Romalılarda olduğu gibi, yeterli kaynaklara sahip bulunduğumuz zaman, yalnızca bu örgütü bulmakla kalmayacak, ayrıca şuna da inanacağız ki, kaynaklara sahip bulunmadığımız yerde, Amerikan toplumsal yapılaşmasıyla karşılaştırma, kuşku ve en güç açmazları çözmede bize yardımcı olur.

Ve bütün saflığı ve yalınlığıyla, bu gentilice örgütlenme, ne hayranlığa değer bir yapılaşmadır! Askersiz, jandarmasız,

polissiz, soylular sınıfı yok, ne kral, ne hükümet, ne vali, ne yargıç, hapissiz, davasız, her şey düzenli bir biçimde gider. Bütün kavgalar, bütün çekişmeler, ilgili kimselerin topluluğu, [yani -ç.] gens ya da aşiret, ya da kendi aralarında çeşitli gensler tarafından bir sonuca bağlanır, - aslında bizim ölüm cezamızın, uygarlığın bütün üstünlük ve bütün sakıncalarıyla, uygarca biçiminden başka bir şey olmadığı kan davası (vendetta) tehdidi, yalnızca son ve ender uygulanan bir çare olarak işe karışır. Kamusal işlerin günümüzdekilerden çok daha büyük sayıda olmalarına karşın -ev ekonomisi, bir dizi aile içinde ortaklaşa ve komünist [bir nitelikte -ç.]'dir; toprak, aşiretin mülkiyetindedir: yalnızca küçük bahçeler, geçici olarak evleklere bırakılmıştır- gene de bizim geniş ve karmaşık yönetim aygıtımıza hiçbir gereksinme duyulmamıştır. Her şeyi ilgililer kararlaştırır ve çoğu durumda, yüzlerce yıllık bir töre, her şeyi önceden düzenler. Yoksul ve gereksinenler bulunmaz -komünist ev ekonomisi ve gens, yaşlılar, hastalar, savaş sakatları karşısındaki görevlerini bilir. Herkes eşit ve özgürdür, - kadınlar dahil. Henüz genel olarak yabancı aşiretlerin köleleştirilmesi için olduğu gibi, köleler için de yer yoktur. İrokualar, 1651'e doğru Erieleri, "tarafsız ulus"u[167] yendikleri zaman, onlara eşit haklarla konfederasyona (sayfa 324) girmeleri önerisinde bulundular; ancak yenilenler bu öneriyi kabul etmedikleri zamandır ki, topraklarından kovuldular. Ve böylesine bir toplum, ne [yaman-ç.] erkekler, ne [yaman-ç.] kadınlar yetiştirir; buna, bozulmamış yerlileri tanımış bulunan bütün Beyazlar, bu barbarların kişisel onur, doğruluk, karakter gücü ve yiğitliği için duydukları hayranlıkla tanıklık ederler.

Bu yiğitliğe gelince, bunun en yeni örneklerini Afrika'da gördük. Birkaç yıl önce Zulular, birkaç ay önce de Nubiyenler -gentilice kurumların henüz ölmemiş bulunduğu iki aşiret-, hiçbir Avrupa ordusunun yapamayacağı şeyi yaptılar.[168] Ateşli silahlardan yoksun, yalnızca kargı ve mızraklarla, -meydan savaşında dünya birincisi olarak tanınan- Britanya piyadesinin çabuk atışlı tüfeklerinin kurşun yağmuru altında, silahların arasındaki büyük farka karşın ve askeri hizmet nedir,

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

talim nasıl yapılır bilmedikleri halde, İngiliz süngülerinin ucuna kadar ilerlediler ve onları birkaç kere sarstılar, hatta püs-kürttüler. Nelere katlanıp neler yapabileceklerine, bir Kafir'ın, yirmidört saatte, bir attan daha çok yolalabildiğinden yakı-narak, bizzat İngilizler tanıklık ediyorlar; bir İngiliz ressamı, [bu adamlarda -ç.] en küçük kasın bile kabarık, bir kamçı kayışı gibi sert ve gergin olduğunu söylüyor.

İşte, çeşitli sınıflar halinde bölünme olmadan önce, in-sanların ve insan toplumunun durumu buydu. Eğer onların du-rumunu, günümüzdeki uygar insanlardan büyük bir çoğunluğun durumuyla karşılaştırsak, bugünün proleter ya da küçük köylüsüyle, gensin eski özgür üyesi arasındaki far-kın büyük olduğunu görürüz.

Bu, işin, bir yanı. Ama unutmamalım ki, bu örgütlenme yıkılmaya adaydı. Aşiretten öteye geçmedi; daha sonra görü-leceği, ve daha önce, İrokualar tarafından yapılan uyruklaş-tırma girişimlerinde görülmüş olduğu gibi, aşiretler konfederasyonu, bunlardaki gerilemenin başlangıcını oluşturu-r. Aşiretin dışında olan şey, hukukun da dışındaydı. Kesin bir barış antlaşması olmadığı yerde, iki aşiret arasında savaş hüküm sürerdi; savaş, insanları öbür hayvanlardan ayırdeden bir yırtıcılıkla yürütülürdü; ama zamanla, yarar sağladığı için, bu yırtıcılık hafifletildi. Amerika'da (sayfa 325) görmüş oldu-ğumuz gibi, en yüksek gelişme noktasına varmış gentilice ku-ruluştta, tamamen başlangıç durumunda (embryonnaire) bir üretim, ve bunun sonucu, geniş bir toprak üzerinde son derece seyrek bir nüfus bulunuyordu; bu kuruluş içinde, insan, önünde yabancı olarak dikilen ve anlayamadığı dış dünyaya, çocuksu dinsel tasarımlarında yansıyan, hemen hemen tam bir kulluk durumundaydı. Aşiret, insan için bir sınır olarak kalı-yordu: yabancı karşısında olduğu kadar, kendisine karşı da: aşiret, gens ve kurumları, kutsal ve dokunulmazdı; bireyin duygu, düşünce ve eylemlerini tamamen egemenlikleri altında bulunduran, doğa tarafından verilmiş üstün bir güç oluşturu-yorlardı. Bu çağın insanları bize ne kadar gösterişli görünü-yorlarsa, birbirlerine karşı o kadar alçakgönüllü idiler; Marx'ın

dediği gibi, henüz ilkel topluluğa göbekbağı ile bağlıydılar. Bu ilkel topluluğun gücünün kırılması gerekiyordu - ve kırıldı. Ama, bu ilkel topluluğun gücü, bize daha ilk anda bir alçalma, eski gentilice toplumun yürek temizliği ve ahlak yüksekliğinden bir ilk (originelle) düşüş olarak görünen etkiler tarafından kırıldı. Yeni uygar toplumu, sınıflı toplumu başlatan şeyler, - açgözlülük, zevk, düşkünlüğü, cimrilik, ortak mülkiyetin ben-cil yağması gibi- en aşağılık çıkarlardır; eski sınıfsız toplumu kemiren ve yıkılmasını sağlayan şeyler, -hırsızlık, zor, kalleslik, ihanet gibi- en utandırıcı araçlardır. Ve bizzat, yeni toplum, varlığının ikibinbeşyüz yıllık süresince, küçük bir azınlığın, büyük bir sömürülenler ve ezilenler çoğunluğu zararına gelişmesinden başka hiçbir şey olmadı ve bugün, her zamandan da çok, böyledir.

VI

ROMA'DA GENS VE DEVLET

Roma'nın kuruluşu üzerindeki efsaneden, ilk yerleşmenin bir aşiret biçiminde toplanmış belirli bir sayıda (efsaneye göre yüz) Latin gensin eseri olduğu çıkıyor; söylentiye göre bunlara, çok geçmeden, gene yüz gensten meydana gelmiş sabellique [eski İtalyan halkından -ç.] bir aşiret, ve son olarak, çeşitli öğelerden bileşik ve bu da yüz gensi kapsayan bir üçüncü aşiret katılmıştır. Bütün bu öykü, gens dışında, burada aşağı yukarı ilkel hiçbir şey bulunmadığını gösteriyor; ve gensin kendi de, çoğu durumda, asıl eski ülkesinde varlığını sürdürmekte devam eden bir ana-gensin uzantısından başka bir şey değildi. Bu aşiretler, alınlarında, yapay bileşimlerinin damgasını taşıyorlar; ama çoğu zaman, akraba öğelerden ve eski, yapay olmayan, organik aşiret örneğine göre yapılmışlardır; bununla birlikte, üç aşiretten herbirinin çekirdeğinde, eski bir gerçek aşiretin bulunmuş olması da olasılık dışı değildir. Aracı halka, kabile, on gensten meydana geliyor ve küri (curie) adını taşıyordu; öyleyse bunların sayısı otuzdu.

Roma gensinin, Yunan gensiyle aynı kurum olduğu bilinir; Yunan gensi, Amerikan kızıl derililerinin bize ilkel biç-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

mini sundukları bu toplumsal birimin daha gelişmiş bir biçimiydi; bu Roma gensi için de söylenebilir. Öyleyse, burayı daha kısa anlatabiliriz.

Roma gensi, hiç olmazsa kentin ilk zamanlarında, şu kuruşu sahipti:

1° Gens üyeleri için, birbirine mirasçı olma hakkı; servet, gens içinde kalıyordu. Yunan gensinde olduğu kadar, Roma gensinde de daha başlangıçta, babalık hukuku egemen olduğundan, kadın soyundan gelenler mirastan yoksun bırakılırdı. Bildiğimiz en eski yazılı Roma yasası olan Oniki Levha Yasasına[170] göre, miras, önce, doğal mirasçı olarak çocuklara kalırdı; çocuklar yoksa, agna'lar (erkek tarafından akrabalar) ve, onlar da yoksa gens üyeleri mirasçı olurlardı. Bütün durumlarda servet gens içinde kalıyordu. Burada, gentilige törenin, servet artışı ve tek-eşliliği haklı gösteren yeni yasal önlemler tarafından, yavaş yavaş (sayfa 348) sarsıldığını görüyoruz; başlangıçta, bütün gens üyeleri için eşit olan miras hakkı, pratikte önce agna'lar ve son olarak da çocuklar ve çocuklardan gelen erkek soyuyla sınırlandırılmıştır (ve yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, erkenden); bu durum, Oniki Levhada, kendini, elbette, ters olarak gösteriyordu.

2° Ortak bir mezarlığa sahip olma, Regillum'dan Roma'ya göçtüğü zaman, soylu Claudius gensi, kent içinde kendisine ayrılmış bulunan toprak payını ve ortak mezarlığı almıştı. Augustus zamanında bile, Tötoburg Ormanında öldürülmüş olan Varus'un Roma'ya getirilen başı, gentilitius tumulus'de[18] görmülmüştü. Demek ki, (Kinktilia) gensinin hala kendi özel mezarlığı vardı.

3° Ortak dinsel törenler. Şenlikler, sakra'lar, gentilitia'lar[19] herkesçe bilinir.

4° Gens içinde evlenmeme yükümü. Öyle görünür ki, Roma'da bu yüküm asla yazılı yasa durumuna gelmemiştir; ama töre varlığını sürdürdü. Adları bize kadar ulaşmış çok sayıda Romalı çift arasında, erkekle kadının aynı gentilige ada sahip buldukları bir tek çift yoktur. Miras hukuku da bu kuralın bir kanıtıdır. Kadın, evlenmekle yasal akrabalık (agnatiques) hak-

larını yitirir, gensinden çıkar; kendisi de, çocukları da babasının ya da babasının erkek kardeşlerinin mirasçısı olamazlar, yoksa, baba tarafından gensin miras payı yitirilmiş olurdu. Bu durum; ancak kadın, kendi gensinin hiçbir üyesiyle evlenemediği zaman bir anlam taşır.

5° Ortak bir toprak mülkiyeti. Bu mülkiyet, ilkel zamanlarda, aşiret topraklarının paylaşılmasına başlanmasından itibaren, hep vardı. Latin aşiretlerinde, toprağın kısmen aşiret mülkiyetinde kısmen gens mülkiyetinde, kısmen de, o sıralarda karı-koca ailesi kurmaları mümkün bulunmayan evlekler (Haushaltungen) mülkiyetinde olduğunu görüyoruz. Bireyler arasında, kişi başına bir hektar (iki jugera) dolaylarında olmak üzere, ilk toprak bölünmesini Romülüs'ün yaptığı söylenir. Bununla birlikte, çok daha sonraları, devlet toprakları bir yana, bütün cumhuriyet (sayfa 349) tarihinin yöresinde döndüğü genslerin elinde toprak bulunduğunu da görüyoruz.

6° Gens üyeleri için karşılıklı yardım ve koruma görevi. Yazılı tarih, bize kırıntılardan başka bir şey göstermiyor; Roma devleti, daha başından itibaren öylesine bir üstünlükle ortaya çıktı ki, haksızlıklara karşı koruma hakkı, hemen devletin haksızlıklarına karşı koruma hakkı biçimine girdi. Appius Claudius tutuklandığı zaman, bütün gensi, hatta kişisel düşmanı olan gens üyeleri bile, onun yasını tuttu. Roma ile Kartaca arasındaki ikinci savaş sırasında,[171] gensler; tutsak edilen üyelerini parayla kurtarmak için, aralarında birleştiler; Senato bunu yapmalarını yasakladı.

7° Gentilice adı taşıma hakkı. Bu hak, imparatorlar çağına kadar varlığını sürdürdü; azatlıların, gentilice haklara sahip olmaksızın, eski efendilerinin gentilice adını almalarına izin verildi.

8° Yabancıları gens üyeliğine kabul etme hakkı. Bu iş, bir aileye kabul biçiminde yapılıyordu (Amerika yerlilerinde olduğu gibi), bu da, yabancıların gens üyeliğine kabulü sonucunu veriyordu.

9° Şefi seçme ve görevden alma hakkında hiçbir yerde sözedilmemiştir. Ama, Roma'nın ilk zamanlarında, kralınkinden

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

başlamak üzere bütün resmi görevler seçim ya da onaylamayla verildiği, ve kürilerin [kabilelerin -ç.] rahipleri bile, aynı biçimde, bunlar tarafından seçildiği için, gens şefleri (principes) için de, hatta bunların bir tek ve aynı aileden seçilmeleri geniş ölçüde kural haline gelmiş de bulunsa, işin başka türlü olmadığını varsayabiliriz.

Bir Roma gensinin ayırıcı nitelikleri bunlardı. Daha önce tamamlanmış babalık hukukuna-geçiş bir yana, bu nitelikler, bir İrokua gensindeki hak ve görevlerin sadık bir imgesidir; burada da, "İrokualı açıkça kendini gösterir."

Günümüzde, hâlâ, hatta en ünlü tarihçilerimizde bile Roma gens rejimi üzerinde hüküm süren karışıklık, hakkında yalnızca bir örnek vereceğiz. Mommsen'in, Cumhuriyet ve Augustus çağlarında Romalıların özel adları üzerindeki incelemesinde (Römische Forschungen, Berlin, 1864, c. I) şunlar okunur:

"Ailenin bütün erkek üyelerinden başka, elbette köleler (sayfa 350) dışta kalmak üzere, ama yanaşıklar (familiers) ve korunuklar (clients) dahil, kadınlar da soyun adını (nom patronymique) taşırlardı. ... Aşiret [Stamm] [Mommsen burada gensi böyle deyimliyor] ... -gerçek, olası, hatta saymaca- ortak bir soy-zincirinden gelen, şenlikler, mezarlar ve ortak miraslarla birleşmiş bir topluluktur ve kişisel bakımdan özgür olan herkes, yani kadınlar da, ona üye olmak hak ve görevine sahiptir. Ama ortaya bir güçlük çıkaran şey, evli kadınların taşıyacağı soyun adını belirlemektir. Kadının, yalnızca kendi soyundan biriyle evlenme hakkına sahip olduğu sürece, bu güçlüğüne ortaya çıkmadığı doğrudur; ve kadınların, uzun bir süre boyunca, kendi soylarının dışında evlenmekte büyük güçlüklerle karşılaştıkları tanıtlanmış bulunuyor; aynı biçimde, bu hakkın, gentis enuptio'nun[20] daha 6.yüzyılda ödün niteliğiyle kişisel bir ayrıcalık olarak verilmekte olduğu da tanıtlanmıştır... Ama bu "dışardan" evlenmeler ortaya çıkınca, ilk zamanlarda, kadın, evlenmekle, kocasının aşiretine göçmek zorunda kaldı. Şurası çok kesindir: eski dinsel evlilikte, kadın, kendi topluluğunu bırakarak, tamamen kocasının ait olduğu

yasal ve dinsel topluluğa geçer. Evli kadının, kendi gens üyeleri karşısında, aktif ve pasif miras hakkını yitirdiği ve buna karşılık, kocası, çocukları ve onların gens üyeleriyle miras ortaklığı durumuna girdiği, kimsenin bilgisi dışında değildir. Kadın, kocası tarafından böylece kabul edildiği ve ailesi içine girdiğine göre, onun soyuna nasıl yabancı kalabilir?" (s. 9-11).

Demek ki, Mommsen, bir gense ait bulunan kadınların, başlangıçta, yalnızca kendi gensleri içinde evlenebildiklerini ileri sürüyor; öyleyse, Roma gensi dış-evlenen değil, iç-evlendendir. Öbür halklar üzerine bütün bildiklerimizle çelişki durumunda bulunan bu kanı, eğer tamamen değilse, her şeyden çok, Titus Livius'un çok tartışmalı bir tek parçasına dayanır (Kitap xxxix, bölüm XIX); bu parçaya göre, Senato, Romanın kuruluşundan sonra 568 yılında, yani MÖ 186'da, şöyle bir karar vermişti: "...uti Fecenia Hispallae datio, deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset quasi ei vir testamento dedisset; utique ei ingenuo nubere liceret, neu (sayfa 351) quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaeve esset", yani Fecenia Hispalla, sanki [ölen] kocası kendisine vasiyetle bu hakkı vermiş gibi, kendi servetinden yararlanmak, onu kullanmak, gens dışından evlenmek ve kendine bir vasi seçmek hakkına sahip olabilirdi; evleneceği kişiye kötülük ve utanç yüklemeksizin, özgür durumda bulunan bir erkekle evlenebilirdi.

Hiç kuşku yok ki, burada bir azatlı [cariye -ç.] olan Fecenia'ya gens dışında evlenme hakkı veriliyor. Ve gene kuşku yok ki, koca, vasiyetnameyle, karısına, dul kaldıktan sonra, gens dışında evlenme hakkını verebilirdi. Ama hangi gens dışında?

Eğer kadın, Mommsen'in varsaydığı gibi, kendi gensinin içinde evlenme zorunda olsaydı, evlendikten sonra da bu gens içinde kalırdı. Ama, önce tanıtlanması gereken şey, gensteki bu iç-evlenme savıdır. İkinci olarak, eğer kadın gens içinde evlenme zorunda idiyse, elbette, erkek de aynı şeyi yapma zorundaydı; yoksa, kadın bulamazdı. Bunu söylemek, erkeğin kendi hesabına sahip olmadığı bir hakkı, vasiyetnameyle ka-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

rısına verebildiğini söylemektir; [böylece -ç.] hukuksal bir anlamsızlığa varırız. Mommsen de bunu anlar, ve bu yüzden şu varsayımı öne sürer:

"Soy dışından evlenmek için, hukuksal bakımdan yalnızca kadını otoritesi altında bulunduran kocanın onaması değil, bütün gens üyelerinin de onaması gerekliydi." (s. 10, not.)

İlk olarak, bu, çok gözüpek bir varsayımdır, ve ikinci olarak, sözü geçen parçanın apaçık metniyle çelişme durumundadır; Senato, kocanın yerine, bu hakkı Fecenia'ya veriyor; bizzat kocasının verebileceğinden ne az, ne de çok olarak; ama ona verdiği şey, başka hiçbir sınırlamaya bağlı bulunmayan mutlak bir haktır. Öyle ki, kadın bu hakkı kullanırsa, yeni kocası da bundan kötülük görmeyecektir; hatta Senato, mevcut ve gelecekteki konsül ve yargıçlara, bundan Fecenia için hiçbir haksızlık çıkmamasına gözkulak olmalarını buyurur. Öyleyse, Mommsen'in varsayımı, hiç de kabul edilebilir gibi görünmüyor.

Öbür varsayım: kadın bir başka gensten bir erkekle evleniyor, ama kendi gensinin içinde kalıyordu. Öyleyse, (sayfa 352) sözü geçen parçaya göre, kocası, kadının kendi öz gensi dışından evlenmesine izin verme hakkına sahip bulunuyordu. Başka bir deyişle, erkek, yabancıları bulunduğu bir gensin işlerini düzenlemekle ilgili önlemler alma hakkına sahip oluyordu. Bu öylesine saçma bir şeydir ki, üzerinde bir söz bile söylemeye değmez.

Öyleyse bir tek varsayım kalıyor: kadın ilk olarak bir başka gensten biriyle evleniyordu, ve bunun sonucu, Mommsen'in de aslında bu türlü durumlar için kabul ettiği gibi, kocanın gensine geçiyordu. O zaman, bütün olaylar zinciri hemen açıklanır: Evlenmekle eski gensinden kopmuş ve kocasının gentilice grubu içine kabul edilmiş bulunan kadın, yeni gensi içinde bambaşka bir duruma sahiptir. Gensin üyesi olmuştur, ama, hiçbir kan ilişkisi olmaksızın, kabul edililişinin niteliği, onu her şeyden önce, evlenmekle içine girmiş bulunduğu genste içerden evlenme yasağından kurtarır; bundan başka, kadın, gensin evlenme birliğine kabul edilmiştir;

kocasının ölümü üzerine, onun, yani bir gens üyesinin serveti kadına kalır. Öyleyse, bu servetin gens içinde kalmasını istemek, ve kanı, başka kimseyle değil, ilk kocasının bir gentilice akrabasıyla evlenmeye zorlamak çok doğaldır. Eğer bir ayrıklama yapmak gerekirse, kadını bununla yetkili kılmak için, ona bu serveti bırakmış olan kişiden, yani ilk kocasından daha yetenekli kim olabilir? İlk kocası, kadına mallarının bir bölümünü vasiyetle bıraktığı ve aynı zamanda evlenmekle ya da evlenme sonucu, servetin bu bölümünü yabancı bir gense geçirmesine yetki verdiği anda, bu servet henüz kendisine aittir, demek ki, adam, mallarına tam anlamıyla sahiptir. Kadının kendisine, ve kocasının gensiyle olan ilişkilerine gelince, onu, özgür bir istenç eylemiyle -evlenmekle- bu gens içine sokan, kocadır. Öyleyse, kadının ikinci bir evlenmeyle bu gensi bırakmasına izin vermek için yetkili kişinin de o olması, doğal görünür. Kısacası, Roma gensinin iç-evlenme üzerindeki eşsiz düşünüyü bıraktığımız ve onu, Morgan'la birlikte, oldum olası dış-evlenme olarak kabul ettiğimiz andan itibaren, olup bitenler iyice görülebilir ve her şey kendiliğinden anlaşılır.

Son bir varsayım daha kalıyor ki, bu da, kuşkusuz çok (sayfa 353) sayıda savunucu bulmuştur: [buna göre -ç.] Titus Livius'un parçası, yalnızca şu anlama geliyordu:

"Azatlı (libertae) kızlar, özel izin olmaksızın, gens dışından (e gente enubere) evlenemezler, ya da capitis deminutio minima[21] gereğince, aynı zamanda gentilice topluluğun liberta'sından çıkma sonucunu verebilecek eylemlerden herhangi birine girişemezlerdi." (Lange, Römische Altertümer, Berlin 1856, c. I, s. 195, bizim Titus Livius'tan aldığımız parçayla ilgili olarak, burada Huschke'ye başvuruluyor.)

Eğer bu varsayım doğruysa, sözü geçen parça, özgür Romalı kadınların durumu üzerine hiçbir şey kanıtlamıyor demektir, ve onlar için bir gens içinden evlenme yükümlülüğü artık sözkonusu edilemez.

Enuptio gentis deyiimi yalnızca bu parçada ortaya çıkar ve bütün Roma yazınında bir daha görünmez; enubere (dışardan evlenmek) sözcüğüne, gene Titus Livius'ta, yalnızca üç

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

kez raslanır, ve o zaman, [bu sözcük, kullanıldığı yerlerde -ç.], gense uygulanmaz. Romalı kadınların yalnızca gens içinden evlenebilecekleri fantezist fikri, varlığını yalnızca bu parçaya borçludur. Ama bu fikir ayakta duramaz. Çünkü iki şeyden biri: bu parça, ya azatlı kadınlar için geçerli bazı kısıntılarla ilgilidir, ve o zaman özgür durumda bulunan kadınlar (ingenuae) için hiçbir şey göstermez; ya da aynı biçimde özgür kadınlarla da ilgilidir, ve o zaman, tam tersine, genel kural olarak kadının, kendi gensinin dışından evlendiğini, ama evlenmekle, kocasının gensine geçtiğini gösterir; öyleyse bu parça, Momm- sen'e karşı ve Morgan'dan yana tanıklık eder.]

Roma'nın kuruluşundan üçyüz yıl kadar sonra bile, genti-lice bağlar öylesine güçlüydü ki, soylu (patricienne) bir gens, Fabienler gensi, Senatonun onayıyla, komşu Veies kentine karşı bir sefere girişebildi. Söylentiye göre, üçyüzaltı Fabien savaşa gitmiş ve hepsi de bir pusuda öldürülmüş; ölmeyen bir tek kişi, bir erkek çocuğu, gensin varlığını sürdürmüştür.

Söylemiş olduğumuz gibi, on gens, burada küri (curie) diye adlandırılan ve Yunan kabilesinden (fratrisinden) daha önemli kamusal görevlere sahip bulunan bir kabile (sayfa 354) oluşturuyordu. Her kürinin kendi dinsel pratikleri, tapınakları ve rahipleri vardı; bu rahipler, toplu durumda, Romalı rahipler topluluklarından birini oluşturuyorlardı. On küri, bir aşiret meydana getiriyordu, ki başlangıçta; bu aşiret, kuşkusuz öbür Latin aşiretleri gibi, seçilmiş bir şefe -ordu komutanı ve büyük rahip- sahipti. Üç aşiretin tümü, Roma halkını, populus romanus'u oluşturuyordu.

Demek ki, hiç kimse, eğer bir gensin, dolayısıyla, bir küri ve bir aşiretin üyesi değilse, Roma halkından olamazdı. Bu halkın ilk kuruluşu şöyle oldu: Kamu işleri; önce Senato tarafından yönetildi -Niebuhr bunu ilk olarak çok iyi gördü- bu Senato, üçyüz gens şefinden meydana geliyordu; bu şefler, gensin en eskisi olduklarından, baba, patre diye adlandırılıyorlardı ve işte bunun içindir ki, bunların topluluğuna Senato (Eskiler, senex, Yaşlılar Konseyi) adı verildi. Her aşiret için hep aynı aileden bir üyenin [şef -ç.] seçilmesi töresi, burada

da, aşiretin ilk soylularını doğurdu; bu ailelere patrisyenler deniliyordu ve bunlar, Senatoya girme ve bütün öbür resmi görevleri elde tutma hakkının yalnızca kendilerine ait olduğunu ileri sürüyorlardı. Halkın, zamanla gerçek bir hak haline dönüşen bu sava boyun eğmesi olgusu, sözde Romülüs'ün; ilk senatörlerle onlardan gelen kuşaklara soyluluk (patriciat) ve onun ayrıcalıklarını verdiği efsanesiyle dile getirilmiştir. Senato, Atina bulê'si gibi, birçok işte karar verme, ve en önemli işlerde, özellikle yeni yasalar için, ilk inceleme ve tartışmaları yapma hakkına sahipti. Yeni yasalar, küriler meclisi denilen halk meclisi tarafından oylanırdı. Halk, küriler, ve herhalde her küri içinde gensler bakımından kümelenmiş olarak toplanıyordu; kesin karar sırasında, otuz küriden herbiri bir oya sahipti. Küriler meclisi, bütün yasaları kabul ya da reddediyor, rex (sözde-kral) dahil, bütün yüksek görevlileri seçiyor, savaş açıyor (ama barışı Senato yapıyordu), ve bir Roma yurttaşına karşı ölüm cezası verilmesinin sözkonusu olduğu bütün durumlarda, ilgililerin başvurması üzerine, yüksek mahkeme olarak karar veriyordu. - Son olarak, Senato ve halk meclisinin yanısıra, tamamen Yunan bazileus'una karşılık düşen ve asla Mommsen'in betimlemesi gibi hemen hemen mutlak bir kral olmayan rex vardı.[22] O da, askeri (sayfa 355) şef, büyük rahip ve bazı mahkemelerin başkanıydı. Ordu başkanlığının düzence gücünden, ya da yargılama yapan bir mahkeme başkanlığı gücünden herhangi bir yetki ya da güç almadıkça, rex, yurttaşların yaşamı, özgürlüğü ve mülkiyeti üzerinde hiçbir sivil yetki ve güce sahip değildi. Rex'in görevi soydan geçme değildi; tersine, büyük bir olasılıkla kendinden önceki rex'in önerisi üzerine, önce küriler meclisi tarafından seçiliyor, sonra da, ikinci bir meclis içinde, törenle makamına oturtuluyordu. Kibirli Tarquinius'un (Tarquin le Superbe'in) başına gelenlerin gösterdiği gibi, rex'in görevden alınması da mümkündü.

Kahramanlar çağındaki Yunanlılar gibi, sözde "kral"lar çağında yaşayan Romalılar da, gensler, kabileler ve aşiretlerden çıkmış ve onlar üzerine dayanan bir askeri demokrasi biçiminde yaşıyorlardı. Küri ve aşiretlerin kısmen yapay

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

kuruluşlar olması boşunaydı; onlar, içinden çıkmış oldukları ve kendilerini hala her yandan kuşatmakta bulunan toplumun, gerçek ve kendiliğinden ilk örnekleri üzerine kurulmuşlardı. Hatta, kendiliğinden ortaya çıkan patrisyen soyluluk daha şimdiden ilerlemiş de olsa, reges'ler, yetkilerini yavaş yavaş genişletmeye girişmiş de bulunsalar, bu durum, kuruluşun kökensel temel niteliğini değiştirmez, ve önemli olan da, yalnızca bu niteliktir.

Bu arada, Roma kentinin ve fetihle büyütülmüş Roma topraklarının nüfusu, kısmen iç göçlerle, kısmen çoğunluğu Latin olmak üzere, boyun eğmiş bölgeler halklarıyla, durmadan çoğalıyordu. Devletin bütün bu yeni uyrukları (korunuklar sorununu bir yana bırakacağız), eski gens üyeleri, küri ve aşiretlerin dışındaydılar, öyleyse populus Romanus'tan, yani asıl Roma halkından değildiler. Bunlar kişisel bakımdan özgürdüler, toprak sahibi olabilirdiler, vergilerini ödemek ve askeri görevlerini yerine getirmek (sayfa 356) zorundaydılar. Ama hiçbir resmi görevde bulunamazlardı; ne küriler meclisine katılabiliyorlardı, ne de devlet tarafından alınmış toprakların dağıtımına. Bütün kamu haklarından yoksun plebi, bunlar oluştururlardı. Durmadan artan sayıları, askeri formasyon ve donatımlarıyla, plebler, bundan böyle dıştaki bütün gelişmeye sıkı sıkıya kapalı eski populus karşısında, korkutucu bir güç durumuna geldiler. Henüz pek o kadar gelişmemiş bulunan ticari ve sınai zenginlik, özellikle pleblerin elinde toplanırken, toprak mülkiyetinin populus'la pleb arasında oldukça eşit bir biçimde üleştirilmiş görünmesi olgusu da buna ekleniyordu.

Roma'nın tamamen efsanemsi, ilkel tarihi saran büyük karanlık içinde (sonraları köken sorunlarıyla uğraşmış ve anlayış biçimleri hukuksal olan tarihçilerin, pragmatico-rationaliste yorum ve anlatı denemeleriyle iyiden iyiye artmış bulunan karanlık), eski gentilice örgütlenmeye son veren devrimin tarihi, oluşumu ve koşulları üzerine kesin hiçbir şey söylemek olanaklı değildir. Yalnızca, pleb ile populus arasındaki çatışmaların buna yolaçtığı, kesinlikle ileri sürülebilir.

Rex Servius Tullius'a maledilen yeni kuruluş (anayasa), Yunan örneklerinden, özellikle Solon'dan esinlenerek, populus ve plebi, ayırım gözetmeksizin, askeri görevlerini yapıp yapmadıklarına göre içine alan ya da almayan yeni bir halk meclisi yarattı. Silah taşımak zorundaki bütün erkekler, servetlerine göre, altı sınıfa bölündü. Beş sınıftan herbirinin içindeki en az mülkiyet: birinci için, 100.000 as; ikinci için, 75.000; üçüncü için, 50.000; dördüncü için, 25.000; beşinci için, 11.000 as'tı; Dureau de la Malle'a göre, bu [sırasıyla -ç.] aşağı yukarı 14.000, 10.500, 7000, 3.600 ve 1.570 mark'a karşılık düşüyordu. Altıncı sınıf, proleterler sınıfı, askeri görevler ve vergiden bağışık, en az serveti olan kimselerden oluşuyordu. Yüz kişilik birlikler (centuries) meclisi (comitia centuriata) [biçimindeki -ç.] yeni halk meclisinde, herbirinde yüzkişi bulunan birlikler içinde, yurttaşlar askeri bir düzenle, bölük bölük sıralanıyorlardı; ve her yüz kişilik birliğin bir oyu vardı. Böylece, birinci sınıf 80, ikinci sınıf 22 üçüncü sınıf 20, dördüncü sınıf 22, beşinci sınıf 30, altıncı sınıf da biçim bakımından, bir birlik veriyordu. (sayfa 357) Buna, en zengin yurttaşlar tarafından oluşturulmuş bulunan şövalyeler, 18 birlikte katılıyorlardı; hepsinin toplamı, 193. Oy çoğunluğu: 97. Ama, şövalyelerle birinci sınıf, birlikte 98 oya, yani çoğunluğa sahiptiler; eğer anlaşılırlarsa, öbürlerine hiçbir şey danışılmadan, geçerli karar alınmış olurdu.

Eski küriler meclisinin bütün siyasal hakları (adı var kendi yok birkaçı bir yana) bu yeni birlikler meclisine geçti; bu birlikleri oluşturan küriler ve gensler, bundan ötürü, Atina'da olduğu gibi, basit, özel ve dinsel dernekler durumuna düştüler, ve bu biçimde, küriler meclisi kısa zamanda kesinlikle ortadan kalkarken, onlar daha uzun süre yaşamakta devam ettiler. Aynı biçimde, eski üç gentilice aşireti devletin dışında bırakmak için, herbiri kentin bir mahallesinde oturan ve kendilerine birçok siyasal haklar verilen dört yerel aşiret kuruldu.

Demek ki, Roma'da da, daha sözde "krallık" kaldırılmadan önceleri kişisel kan bağları üzerine dayalı eski toplumsal düzen ortadan kalktı, ve onun yerine, toprak üzerindeki dağı-

lim ve servet ayrımları üzerine dayalı yeni bir gerçek devlet kuruluşu geçti. Burada, askeri hizmetle yükümlü yurttaşlar, yalnızca köleler karşısında değil, ayrıca, "proleter" denilen, askeri hizmet dışında bırakılmış silahtan yoksun insanlar karşısında da, kamu gücünü oluşturuyorlardı.

Son rex'in, gerçek bir krallık gücünü gaspeden Kibirli Tarquinius'un atılması ve rex yerine aynı yetkilere sahip (İrokualarda olduğu gibi) iki askeri şef (iki konsül) getirilmesiyle, yeni kuruluş yalnızca daha da yetkinleştirilmiş oldu; Roma Cumhuriyetinin tüm tarihi: kamu görevlerine girmek ve devlet topraklarından pay almak için patrisyenler ile plebler arasındaki savaşlar, patrisyen soyluların, büyük toprak ve para sahiplerinin, yavaş yavaş, askeri hizmet tarafından yıkıma uğratılmış köylülerin tüm topraklarını ele geçiren, böylece oluşturulmuş geniş yurtlukları köleler eliyle ektirip biçtiren, İtalya'yı nüfussuzlaştıran, ve bunu yaparak, kapıları yalnızca imparatorluğa değil, ama onun ardıllarına da, Cermen barbarlarına da açan yeni sınıfı içindeki sanal yokoluşu, işte bu kuruluş sınırları içinde oluşacaktır. (sayfa 358)

VII

KELTLERDE VE CERMENLERDE GENS

Yer yokluğundan ötürü, günümüzde bile, birbirinden çok farklı yabancı ve barbar halklarda çok saf bir biçim altında sürüp giden gentilice kurumların ayrıntısına girmekten, ya da, Asya'daki uygarlaşmış halkların eski tarihleri içinde bu kurumların izlerini aramaktan vazgeçeceği [Biri ya da öbürü, her yanda bulunur. Birkaç örnekle yetiniyoruz: Gens bugünkü gibi bilinmezden önce, onu ters anlamakta herkesten çok başarı göstermiş olan kişi, Mac Lennan, Kalmuklar, Çerkezler, Samoyedler,[23] ve üç Hint halkı olan Varaliler, Magarlar ve Munnipurilerde ana çizgileri ile gensin varlığını göstermiş ve onu doğru bir biçimde betimlemiştir. Yakın zamanlarda, M. Kovalevski, Pşavlar, Şevsürler, Svanetler ve öbür Kafkas aşiretleri içinde gensi bulguladı ve anlattı.] Biz yalnızca, Keltler ve Cermenlerde gens[in varlığı] üzerine bazı bilgiler vereceğiz.

Bize kadar ulaşmış en eski Kelt yasaları, gensin hâlâ dipdiri olduğunu gösteriyor; gens, İrlanda'da, İngilizler tarafından zorla yıkıldıktan sonra, günümüzde, hiç değilse içgüdüsel bir biçimde, halk bilincinde gene de yaşamaktadır; İskoçya'da, son yüzyılın [18. yüzyıl, -ç.] ortalarına doğru henüz dipdiriydi, ve orada da, ancak İngiliz silahları, İngiliz yasaları, İngiliz mahkemeleri önünde yenik düştü.

İngiliz fethinden [172] birkaç yüzyıl önce, en geç 11. yüzyılda, yazıyla saptanmış bulunan en eski Gal yasaları da eskiden genel nitelikçi bir törenin ayrıksın kalıntılarından başka bir şey olmasa bile, köylülerin, toplu durumda, tarlalarında ortaklaşa çalıştıklarına hâlâ tanıklık ederler; her ailenin üzerinde kendi hesabına çalıştığı beş akr toprağı vardı; bunun yanısıra, büyük bir toprak, ortaklaşa ekiliyor ve bunun ürünü de paylaşılıyordu. Hatta Gal yasaları üzerinde yeni bir irdeleme (yararlandığım notlar 1869 tarihini taşıyor, [173] ama yeni bir irdeleme için zamanım yok) dolaysız bir kanıt sağlayamasa bile, İrlanda ile İskoçya arasındaki benzerlik, bu köy topluluklarının gensleri ya da genslerin bölümlerini temsil ettiklerinden kuşkuya yer (sayfa 359) bırakmaz. Ama Gal belgelerini, ve onlarla birlikte İrlanda belgelerinin doğrudan doğruya tanıtladıkları şey şudur ki, 11. yüzyılda Keltlerde, tek eşlilik asla iki başlı evlenmenin yerini almamıştır. Galler ülkesinde, bir evlilik, ancak yedi yıl sonunda bozulmaz, daha doğrusu feshedilmez duruma geliyordu. Yedi yıldan yalnızca üç gece de eksik olsa, eşler ayrılabilirlerdi. O zaman, paylaşmaya geçilirdi: kadın payları ayırır, erkek de kendi payını seçerdi. Eşyalar, çok gülünç bazı kurallara göre paylaşılırdı. Evliliği erkek bozarsa kadına çeyizini geri vermek, üstelik buna bir şeyler de eklemek zorundaydı; kadın bozarsa, payı [erkekten -ç.] daha küçük olurdu. Erkek, çocukların ikisini, kadın, birini, [erkeğin götürdüğü -ç.] iki çocuk arasında olanı [ortancayı -ç.] alırdı. Eğer kadın, ayrıldıktan sonra bir başka kocaya varır, ve ilk kocası onu geri almaya gelirse, yeni evlilik yatağına ayak atmış bile olsa, eski kocasıyla gitmek zorundaydı. Ama, erkekle kadın yedi yıl birlikte yaşamışlarsa,

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

hatta önceden resmen evlenmemişlerse bile, karı-koca olurlardı. Kızların evlenmeden önce iffetli yaşamaları, ne sıkı sızıya gözetilen, ne de şart koşulan bir şeydi; bu konuyu düzenleyen önlemler çok hafif niteliktedir ve burjuva ahlakına hiç uymaz. Eğer kadın kocasını aldatırsa, koca onu dövme hakkına sahipti (yalnızca dövmesine izin verilen üç durumdan birinde; bunlar dışında karısını döverse, koca, cezaya çarptırılırdı), ama, bundan sonra, başka hiçbir gönül onarımı (tarziye) isteyemezdi; çünkü, "bir suç için, ya kefaret, ya da oç alma istenebilirdi, ama ikisi birden istenemezdi".[174]

Kadın, birçok nedenlerle, ayrılma sırasında haklarından hiç bir şey yitirmeksizin, boşanmayı isteyebilirdi: kocanın ağzının kokması yeterdi. İlk gece hakkı (gobr merch, ortaçağsal marcheta, Fransızcadaki marquette adı buradan gelir) için aşiret başkanı ya da krala ödenmesi gereken fidye, yasada (code) büyük bir rol oynar. Kadınlar, halk meclisinde oy hakkına sahiptiler. Ekleyelim ki, İrlanda'da da benzer koşulların varlığı tanıtılmıştır; orada da belirli süreli evlilikler olağan işlerdendi ve ayrılma durumunda, kadına, uyulması zorunlu çıkarlar ve hatta ev hizmetleri için bir zarar ödentisi sağlanıyordu; orada da, öbür kadınların (sayfa 360) yanısıra bir "birinci kadın" ortaya çıkıyor ve miras paylaşımı sırasında; meşru ve meşru-olmayan, çocuklar arasında hiçbir ayırım yapılmıyordu, - böylece, Kuzey Amerika'daki evlenme biçiminin yanında daha sert görüldüğü, ama, Sezar çağında henüz grup halinde evlilik durumunda bulunan bir halk içinde, 11. yüzyılda hiç de şaşırtıcı olmayan bir ikibaşlı-evlilik görüntüsüne sahip bulunuyoruz.

İrlanda gensi (sept, aşiret clainne, klan denir), yalnızca eski hukuk kitaplarınca değil, ayrıca klan topraklarını İngiltere kralının yurtluğu durumuna dönüştürmek için gönderilen 17. yüzyıl İngiliz hukukçuları tarafından da doğrulanmış ve betimlenmiştir. Şefler daha önce kendi özel mülkleri yapmamış oldukları ölçüde, şu son zamana kadar, toprak, klan ya da gensin ortak mülkiyetindeydi. Bir gens üyesi öldüğü, yani bir ev ekonomisi ortadan kalktığı zaman, şef (İngiliz hukukçuları

buna caput cognationis diyorlardı), bütün toprakları, geri kalan ev ekonomileri arasında yeniden paylaşıyordu. Bu paylaşma, ana çizgileri ile, Almanya'da geçerli olan kurallara göre yapılıyordu. Şimdi bile, birkaç köy toprağı -kırk-elli yıl önce, bunların sayısı pek çoktu- rundale denilen durumda bulunuyor. Köylüler -eskiden gensin ortak malı olan ve İngiliz fatihlerince çalınan toprağın bireysel kiracıları-, herbiri ayrı ayrı kendi paylarının kirasını öderler, ama bütün tarla ve çayır paylarını birleştirerek, bunları, toprakların durumu ve niteliğın göre Moselle kıyılarında denildiğı gibi Gewanne halinde bölerler ve herkese, her "Gewann" içindeki payını verirler; bataklık ve otlakları ortaklaşa kullanırlardı. Daha elli yıl önce, zaman zaman, bazan her yıl, yeni bir paylaşma yapılırdı. Bir rundale köyünün toprak haritası, tamamen, Moselle, ya da Hochwald'daki bir Alman Gehöferschaft'ının görünümünü taşır. Gens aynı şekilde, "bölüntüler" (factions) içinde de yaşamaya devam eder. İrlanda köylüleri, çoğunlukla, görünüşte tamamen gülünç ya da saçma ayrımlara dayanan, İngilizler için tamamen anlaşılmaz kalan ve bir bölüntünün (faction) öbürüne karşı hır çıkarmaktan başka erek taşımadığı sanısını veren karşıt bölüklere (partis) ayrılırlar. Bunlar, parçalanmış genslerden arta kalan ve başka kuruluşlar içinde kendini gösteren yapay yeniden-dirilişlerdir ki, soydan geçme (sayfa 361) gentilice içgüdünün dayanıklılığını, kendi tarzlarında, ortaya koyarlar. Zaten, bazı bölgelerde, gens üyeleri, hâlâ kendi eski toprakları üzerinde az çok toplu durumda bulunmaktadırlar; işte bundan ötürüdür ki, 1830'a doğru, Monaghan kontluğunda yaşayanların büyük çoğunluğu yalnızca dört soyadı altında toplanıyorlardı; yani dört gens ya da dört klandan geliyorlardı.[24]

İskoçya'da, gentilice, düzenin yıkılışı, 1745 ayaklanmasının[176] bastırılmasıyla başlar. İskoç klanını, özellikle bu gentilice düzenin hangi zinciri temsil eder, bu henüz tanıtılması gereken bir şeydir; ama böyle bir zincirin varlığından kuşku duyulamaz. Walter Scott'un romanlarında, bu Kuzey İskoç klanının gözümüzün önünde yaşadığını görüyoruz. Bu

klan üzerine Morgan şöyle der:

"Örgütlenmesi ve zihniyetiyle gensin yetkin bir örneği, gentilice yaşamın gens üyeleri üzerindeki etki gücünün çarpıcı bir örneği. ... Kavga ve kan davalarında, toprağın klanlar tarafından paylaşılmasında, toprağı ortaklaşa işletmelerinde, klan üyelerinin, şeflerine ve birbirlerine karşı bağlılıklarında, gentilice toplumun her yerde yinelenen çizgilerini buluyoruz. ... Soyzinciri, babalık hukukuna göre hesaplanıyordu, öyle ki, kadınların çocukları kendi babalarının klanlarına geçtikleri halde, kocaları kendi klanlarında kalıyorlardı." [177]

Ama, Bed'in dediğine bakılırsa, Piktler'in kral ailesinde, kadın soyundan miras düzeni yürürlükteydi ki, bu olgu, eskiden İskoçya'da analık hukukunun hüküm sürdüğünü kanıtlar. Hatta Galler'de olduğu gibi Skotlar'dan da evvel (sayfa 362) zamandaki ortak kocaların son temsilcisi bulunan klan şefi ya da kralın, eğer bu hak parayla satın alınmamışsa, bütün nişanlı kızlar üzerinde meşru olarak kullanabildikleri ilk gece hakkı içinde, iki-başlı-ailenin bir kalıntısı, ortaçağa kadar varlığını sürdürmüştür.

*

Kuşkusuz, Cermenler, büyük akınlara (kavimler göçüne) kadar, gensler biçimindeki örgütlenmişlerdi: Tuna, Ren, Vin-tüs ve Kuzey Denizi arasında bulunan toprakları, ancak milattan az önceleri işgal etmiş olabilirler. Simbrler'le Tötonlar henüz tam göç halinde bulunuyorlardı ve Süevler, ancak Sezar çağında sabit yerlere yerleştiler. Süevlerden söz ederken, Sezar açıkça onların gensler ve akrabalıklar (gentibus cognationibusque) bakımından yerleşmiş olduklarını söyler; ve Julia gensinden bir Romalının ağzında, bu gentibus sözcüğünün, hiç bir kanıtla değiştirilemeyecek kesin bir anlamı vardır. Bütün Cermenler için durum aynıdır; hatta fethedilen Roma illerinin kolonizasyonu, gene gensler bakımından yapılmışa benzer. Alman halk hukuku, halkın, Tuna'nın güneyinde, fethedilen topraklar üzerinde, soylar (genealogiae) [178] bakımından yerleştiğine tanıklık eder. Genealogia sözcüğü, tamamen, daha

sonra mark ya da Dorfgenossenschaft[25] deyimlerinin kullanıldığı anlamda kullanılmıştır. Kovalevski, son zamanlarda, bu genealogiae'lerin, toprağın aralarında paylaşıldığı, ve ancak, daha sonra gelişerek, köy topluluklarını oluşturan büyük ev toplulukları oldukları düşüncesini yaydı. Öyleyse, Burgondlarla Lombardlarda -yani gotik bir halk topluluğuyla, herminoniyen ya da Yukarı-Alman bir halk topluluğunda-, tamamen değilse bile, aşağı yukarı, Alman yasasında genealogia denilen şeyi belirleyen fara terimi için de durum aynıdır. Burada, aslında gens karşısında mı, yoksa ev ortaklığı karşısında mı bulunduğumuzu daha yakından incelemek doğru olur.

Dilbilimle ilgili yapıtlar, bütün Cermenler arasında gensi belirtmek için [kullanılan -ç.] ortak bir deyim olup olmadığı, varsa bu deyim ne olduğu konusunda, bizi yeteri (sayfa 363) kadar aydınlatmıyor. Kaynak bakımından (étymologique-ment), Yunanca genos (Latince gens) terimi, gotik kuni, Orta-Yukarı-Almanca künne sözcüklerine karşılık düşer ve bu anlamda kullanılmıştır. Analık hukuku zamanlarının belirtisi [olarak -ç.] kadın anlamına gelen sözcük, aynı kökten türer; Yunanca, fynê; Slavca, zena; gotik, qvino; eski Norveç dilinde, kona, kuna. -Lombardlarla Burgondlarda, daha önce işaret etmiş olduğumuz gibi, Grimm'in varsayıli (hypothétique, farazi) bir kökten, fisan'dan (meydana getirmek, doğurmak) türettiği fara sözcüğünü buluyoruz. Ben, göç halinde bulunan, birbirine akraba buldukları apaçık genslerden meydana gelen kolonun kalımlı bir grubunu adlandırmak ve önce doğuya, sonra batıya doğru yüzyıllarca süren göçler sırasında, aynı kökenden gelen bütün bir topluluğu yavaş yavaş bu adlandırma kapsamına sokmak için, daha açık bir türem (dérivation) olan faran'a (fahren, çekip gitmek) başvurmayı yeğlerim-. Bir de, gotik sibya, Anglo-Sakson sib, eski Yukarı-Almanca sippia, sippa, Sippe[26] sözcüğü var. Eski Norveç dilinde, yalnızca çoğul sifjar, akrabalar bulunur; tekil, ancak tanrıça adı, Sif olarak vardır. Sif olarak vardır. - Son olarak, Hildebrand Hadubrand'a: "Bu halkın erkekleri arasında baban hangisi, ya da sen hangi ailedensin?" (eddo huêlîhhes cnuos-

les du sîs) diye sorduğu zaman, Hildebrand Türküsü'nde[179] başka bir deyim daha ortaya çıkar.

Eğer gensi anlatmak için ortak bir cermenik sözcük var idiyse, bu herhalde, gotik kuni'den başkası olamazdı; bu var-sayımdan yana tanıklık eden şey, yalnızca akraba dillerdeki karşılık deyimle bu deyimden özdeşliği değil, bundan başka başlangıçta gens ya da aşiret şefi anlamına gelen kuning (König, kral) teriminin bu kuni sözcüğünden türemesi olgusudur. Sibja, Sippe (büyük ataerki aile), tutulması gereken bir sözcüğe benzemiyor; çünkü eski Norveç dilinde, sifjar yalnızca kandaşları belirlemekle kalmaz, ayrıca evlenmeyle kurulan akrabalıkları da anlatır, öyleyse, en azından iki gens üyelerini kapsar; bunun sonucu, sif sözcüğü, gensi belirleyen deyim olarak kullanılmış olamaz.

Tıpkı Meksikalılar ve Yunanlılarda olduğu gibi, savaş düzeni, Cermentlerde de, süvari bölükleri için olduğu kadar, (sayfa 364) piyade kolları için de, gentilice gruplar tarafından meydana getirilmişti; eğer Tacite: "aileler ve akrabalar tarafından" diyorsa, bu belirsiz deyim, gensin, onun zamanında Roma'da yaşayan bir birlik olmaktan çoktan beri çıkmış bulunması olgusuyla açıklanır.

Tacite'te durumu aydınlatan bir parça var; burada şöyle der: annenin erkek kardeşi, yeğenini kendi oğlu gibi bilir; ve hatta bazıları, dayı ile yeğen arasındaki kan bağı, babayla oğul arasındaki kan bağından daha kutsal ve daha sıkı sayarlar; öyle ki, birini bağlamak için rehineler istendiği zaman, kız kardeşinin oğlu, onun kendi öz oğlundan daha sağlam bir güvence olarak kabul edilir. Burada, analık hukukuna göre örgütlenmiş, öyleyse ilkel gensin henüz yaşamakta olan bir ögesini görüyoruz ve bu öge, özellikle Cermentleri belirleyen bir özelliktir.[27] Eğer böyle bir gensin bir erkek üyesi, kendi öz oğlunu, bir andına karşılık rehin olarak verir, bu oğul, babasının andını bozmasının kurbanı olarak ölürse, baba, bundan dolayı yalnızca kendine karşı sorumludur. Ama, eğer kurban edilen, bir kız kardeş oğlu [yeğen -ç.] olsaydı, bu en kutsal gentilice hukuka karşı bir saldırı meydana getirirdi: en

yakın gentilice akraba, çocuk ya da genç adamı başka herkes-ten önce korumakla yükümlü bulunan kimse, onun ölümüne yol açıyordu; ya çocuğu rehin olarak vermemeliydi, ya da verdiği sözü tutmalıydı. Cermenlerde gentilice örgütlenmenin başka bir tek izine sahip olmasaydı bile, bu parça gene de yer-terdi.

Völuspâ'dan, yani tanrıların çöküşü ve dünyanın sonu üzerine eski bir İskandinav şarkısından bir parça sekiz yüzyıl kadar sonrasına ait olduğu için, daha da aydınlatıcıdır. Bang ve Bugge tarafından kanıtlanmış olduğu gibi, içine (sayfa 365) hıristiyanlığa ilişkin öğeler de karışmış bulunan bu "kadın-peygamber vizyonu"nda, büyük yıkımdan önceki genel ahlak bozukluğu ve çürüme anlatılırken, şöyle deniyor:

Broedhr munu berjask munu systrungar
ok at bönum verdask sifjum spilla

"Erkek kardeşler savaşacaklar ve birbirlerinin katilleri olacaklar, kız kardeş çocukları aile topluluklarını paramparça edecekler."

Systrungar, "annenin kız kardeşinin oğlu" demektir; ve bunların, kandaş akrabalıklarını yadsımları, ozana, kardeş katillüğinden de ağır bir suç gibi görünür. Ağırlaşma, ana tarafından akrabalığı belirten systrungar sözcüğü ile anlatılmıştır; eğer onun yerinde syskina- börn, kız ve erkek kardeş çocukları, ya da syskina- synir, kız ve erkek kardeş oğulları olsaydı, metnin ikinci satırı; birinciye göre bir güçlenme meydana getirmez, tersine onu güçsüzlendirirdi. Demek ki; hatta Völuspâ'nın yaratıldığı Vikingler çağında bile, analık hukukunun anısı İskandinavya'da henüz silinmemiştir.

Öte yandan, Tacite zamanında, [hiç değilse Tacite'in yakından tanıdığı) Cermenler arasında, babalık hukuku, analık hukukunun yerini almıştı; miras babadan çocuklara geçiyordu; çocuk yoksa, miras, erkek kardeşlere, dayı ve amcalara gidiyordu. Dayının mirasa kabulü, yukarda sözü edilen törenin korunmasıyla ilişkilidir, ve aynı zamanda, babalık hukukunun bu çağda, Cermenler arasında ne kadar yeni olduğunu kanıtlar. Ortaçağa kadar analık hukukunun izlerine rastlanır. Ortaçağda

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

bile, özellikle serfler arasında, babalığa pek de güvenilmezdi; bundan ötürü, bir senyör, kaçmış bulunan bir serfi bir kentten geri istediği zaman, örneğin Augsburg, Bale ve Kaiserslautern'de geri istenen adamın serf olduğunun, hepsi de ana tarafından, en yakın altı kandaş akrabası tarafından yeminle doğrulanması gerekiyordu. (Maurer, Stadteverfassung, I, s. 381.)

Analık hukukunun yakın zamanlarda kaybolmuş bulunan bir başka kalıntısı da, Cermenlerin kadınlara karşı gösterdikleri, Romalılar için hemen hemen anlaşılmaz bir şey olan; saygıdır. Cermenlerle yapılan andlaşmalarda, soylu aile kızları en güvenilir rehinelere olarak kabul ediliyorlardı: kadın ve kızlarının tutsaklık ve köleliğe düşebilecekleri fikri, (sayfa 366) Cermenler için tüyler ürpertici bir şeydir ve savaşta onların cesaretini her şeyden çok bu kamçılar; onlar kadında kutsal ve peygamberce bir şey görürler; en önemli işlerde bile kadının sözüne kulak verirler; Velléda, Lippe kıyılarının bu brükterzs rahibesi, Cermen ve Belçikalıların başında bulunan Claudis'in Goller'deki Roma egemenliğini temelden sarstığı bütün Batav ayaklanmasının yönetici ruhu olmuştur.[180] Evde, kadının otoritesi söz götürmez gibidir: bütün işler, aslında, onun, yaşlıların ve çocukların sırtındadır; erkek, avcılık yapar, içer ya da tembellik eder. Böyle söyler Tacite; ama toprağı kimin ektiğini söylemediğine ve kölelerin angarya (corvée) yapmayıp, haraç (redevance) ödediklerini açıkça belirttiğine göre, ergin erkekler topluluğunun, toprağın ekimi için biraz çalışmış olmaları gerekir.

Evlilik biçimi, daha önce de söylediğimiz gibi, az çok tek-eşliliğe yönelen iki-başlı-evlilikti. Büyük kişiler için çok-karılılığa izin olduğuna göre, bu henüz tam bir tek-eşlilik değildi. Genellikle, (Keltler'dekinin tersine) genç kızların iffetine çok önem veriliyordu. Tacite, Cermenler arasında evlilik bağının bozulmazlığından da, özel bir coşkunlukla söz eder. Boşanma nedeni olarak yalnızca kadının eşaldatmasını gösterir. Ama anlattıklarında bazı eksiklikler vardır ve erdem aynasını, kasıtlı bir biçimde, ahlaki bozulmuş Romalıların yüzüne tutar. Kesin

olan bir şey var: Eğer Cermenler, kendi ormanlarında, gerçekten birer erdem örneği idiyseler, onları öbür ortalama Avrupalılarla aynı düzeye indirmek için, dış dünyayla çok hafif bir buluşukluk yetmiştir; Roma dünyasında, törelerindeki sıkı çileciliğın (austérité) son izleri, Cermen dilinden çok daha çabuk kayboldu. Bu konuda daha çok Gregoire de Tours'u okumak gerekir. Cermenyanın balta girmemiş ormanlarında, Roma'daki gibi, incelmış cinsel zevklerin hüküm süremeyeceği ortadadır; öyleyse, bu alanda da, hiçbir yerde bütün bir halk içinde asla hüküm sürmemiş olan cinsel perhizi kendilerine maletmeksizin, Cermenlerin Roma dünyasından hayli üstün durumda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Babanın ya da akrabaların, düşmanlıklarını olduğu kadar; dostluklarını da miras olarak alma zorunluluğu, kaynağını gentilice örgütlenmeden alır; wergeld, [yani -ç.] (sayfa 367) öldürme ve yaralama olaylarında kan davasının yerini tutan para cezasında da, durum aynıdır. Bir kuşak öncesine kadar, özgül bir Cermen kurumu olarak bilinen bir wergeld, bugün, gentilice düzenden çıkmış kan davasının yumuşamış ve çok genelleşmiş bir biçimi olarak; yüzlerce halk arasında görölmektedir. Bu kurumu, tıpkı konukseverlik zorunluluğu gibi, başka kurumlarla birlikte, Amerika yerlileri arasında da buluyoruz: Tacite'in (Germanie, bölüm 21) konukseverliğın yerine getirilme biçimi hakkında yaptığı betimleme, Morgan'ın kendi yerlileri hakkında yaptığı betimlemeye hemen hemen ve ayrıntılarına kadar, tamamen uyuyor.

Tacite'in Cermenlerinin, ekilebilir toprakları [toprağın ortaklaşa ekimine son verecek biçimde -ç.] kesin olarak paylaşıp paylaşmadıkları ve bu sorunla ilgili parçaların yorumlanması üzerine yapılan ateşli ve bitmez tükenmez tartışmalar, şimdi geçmişe ait bulunuyor. Hemen hemen bütün halklarda geçerli olmak üzere, Sezar'ın Süevler için tanıklık ettiği gibi, gensin ve daha sonra komünist aile birliklerinin toprağı ortaklaşa ettikleri ve toprağın, devirli yeniden-dağıtımla (redistribution périodique) karı-koca ailelerine verilmesinin bundan sonra ortaya çıktığı saptandıktan, ayrıca, toprağın bu yeni devirli bölüşümünün, Almanya'nın bazı köşelerinde gü-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

nümüze kadar sürdürüldüğü kanıtlandıktan sonra, artık bu tartışmayı sürdürmenin hiçbir yararı yoktur. Eğer Cermenler, Sezar'ın açıkça Süevlere malettiği toprakların ortaklaşa ekiminden (Sezar, Süevlerde bölüşülmüş, ya da özel tarlaların asla bulunmadığını yazar), Sezar'ı Tacite'den ayıran yüzelli yıl içinde, toprakların yıllık yeniden-dağıtımıyla, bireysel ekime geçmişlerse, bu, gerçekten önemli bir ilerlemedir. Bu kadar kısa bir zaman süresi içinde ve hiçbir yabancı karışması olmaksızın, bu aşamadan [toprağın ortaklaşa ekimi aşamasından -ç.] toprağın tam özel mülkiyetine geçiş, düpedüz olanaksızdır. Öyleyse, yalnızca Tacite'ten onun kuru terimlerle söylediklerini okuyorum: "Her yıl, sürülmüş toprakları değiştirler (ya da yeniden paylaşırlar) ve bunlardan başka epeyce ortak toprak kalır." Bu, bu çağdaki Cermenlerin gentilice örgütlenmesine tamamen uygun düşen tarım ve topraktan yararlanma aşamasıdır. (sayfa 368)

Yukardaki paragrafı (alinéa), bundan önceki baskılarda olduğu gibi, hiçbir değişiklik yapmadan bırakıyorum. Bu arada, sorunun biçimi değişti. Kovalevski, (bkz. daha yukarda, s. 283-284) analık hukukuna göre düzenlenmiş komünist aileyle modern karı-koca ailesi arasında aracı bir aşama olarak, ataerkil ev topluluğunun, eğer genel değilse, çok yaygın varlığını tanıtladığından bu yana, artık Maurer ve Waitz'in tartışmalarında yapmış oldukları gibi, toprağın ortak mülkiyette mi, yoksa özel mülkiyette mi olduğu değil, ama ortak mülkiyet biçiminin ne olduğu araştırılıyor. Hiç kuşkusuz, Süevlerde, Sezar zamanında, yalnızca ortak mülkiyet değil, ayrıca toprağın topluluk hesabına ortaklaşa ekimi de vardı. İktisadi birimin gens mi, ev topluluğu mu ya da bu ikisi arasında bulunan komünist bir akrabalık grubu mu olduğu, veya toprağın durumuna göre, her üç grubun da aynı zamanda yanyana mı var oldukları sorunu üzerinde daha uzun zaman tartışılacaktır. Ama, Kovalevski, Tacite tarafından anlatılan durumun, mark ya da köy topluluğunun değil, ev topluluğunun varlığına dayandığını ileri sürer; [Kovalevski'ye göre, -ç.] köy topluluğu, ancak çok daha sonra, nüfus artışı sonucu, ev topluluğundan çıkmıştır.

Buna göre, [öyle anlaşılıyor ki -ç.] Cermenlerin; Romalılar zamanında işgal ettikleri topraklar üzerindeki yerleşme biçimleri, tıpkı daha sonra Romalılardan aldıkları topraklar üzerinde de olduğu gibi, köylerden değil, büyük aile topluluklarından oluşuyordu; bu büyük aile toplulukları, birçok kuşak kapsıyor, üye sayılarına uygun düşen belirli genişlikte bir toprağı işlemek için alıyor ve çevredeki işlenmemiş topraklardan, komşularıyla birlikte, ortak mark olarak yararlanıyorlardı. Öyleyse, Tacite'in işlenmiş topraktaki değişiklikler üzerindeki parçasını, tarım-bilimsel anlamda değerlendirmek gerekiyordu; topluluk her yıl bir başka toprak alanını işliyor ve geçen yılın işlenmiş toprağını, ya dinlendirmek, ya da büsbütün işlemekten vazgeçmek üzere, olduğu gibi bırakıyordu. Nüfus yoğunluğu az olduğundan, toprak mülkiyeti üzerindeki bütün çatışmaları gereksiz kılmaya yetecek kadar ekilmemiş toprak her zaman (sayfa 369) bulunuyordu. Yüzyıllar sonra, ev toplulukları üyelerinin sayısı, o çağın üretim koşulları içinde, artık ortaklaşa çalışmayı olanaksız kılacak kadar arttığı zaman, ve ancak o zaman, ev toplulukları dağılmış olmalıydı; o zamana kadar ortak mülkiyette bulunan tarlalar ve çayırlar, o zaman, önce geçici, sonra sürekli olarak kurulan bireysel ev ekonomileri arasında, bilindiği şekilde üleştiriliyordu; ama ormanlar, çayırlar ve sular, ortak mülkiyette kalıyordu.

Rusya için, olayların bu oluşumu, tarih tarafından eksiksiz biçimde tanımlanmışa benzer. Almanya ve ondan sonra öbür Cermen ülkelerle ilgili olarak, bu varsayımın, birçok bakımdan, şimdiye kadar kabul edilen ve köy topluluklarını Tacite çağına kadar çıkararak varsayımına göre, belgeleri daha iyi açıkladığı ve güçlükleri daha kolay çözümlendiği yadsınamaz. Örneğin Codex Laureshamensis[181] gibi en eski belgeler, bütün olarak, ev topluluğu aracılığıyla, mark ve köy topluluğu aracılığıyla olduğundan çok daha iyi bir biçimde açıklanırlar. Ama öbür yandan, bu varsayım, ortaya çözümlenmesi gereken yeni güçlükler ve başka sorunlar çıkarır. Bunları ancak yeni araştırmalar çözümlenebilecektir. Bununla birlikte, ev topluluğu aracı

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

aşamasının, Almanya, İskandinavya ve İngiltere için hayli doğru görüldüğünü de yadsıyamam.

Cermenler, Sezar'da sabit konutlara daha yeni yerleşmiş, yada yerleşmek üzere oldukları halde, Tacite zamanında, arkalarında tam yüzyıllık bir yerleşik yaşam bulunuyordu; buna göre, yaşamak için zorunlu şeylerin üretimindeki ilerleme apaçıktır. Üstüste yığılmış ağaç gövdelerinden yapıma evlerde oturuyorlar; giysileri hâlâ ormanın ilkel izini taşıyor: kaba yünden palto, hayvan postları, kadınlar ve büyükler için keten gömlek. Besinleri, süt, et, yabanıl meyveler, ve Plinius'un eklediğine göre, yulaf çorbasından ibarettir (yulaf çorbası, bugün de, İrlanda ve İskoçya'da ulusal bir kelt yemeğidir). Servetleri, hayvan sürülerine dayanır; ama hayvanların ırkları kötüdür; sığırlar küçük, cılız, boynuzsuz; atlar, güçsüz, küçük midillilerdir. Para, yalnızca Roma parasıydı, enderdi ve çok az kullanılırdı. Ne altını işlerlerdi, ne de gümüşü, bunlara pek önem vermezlerdi; demir az bulunuyordu ve öyle anlaşılıyor ki, hiç olmazsa (sayfa 370) Ren ve Tuna aşiretlerinde, demir kendi topraklarından çıkarılmıyor; ancak ithal ediliyordu. [En eski Cermen ve İskandinav harfleri -ç.] rün'ler, (Grek ya da Latin harflerinin taklidi) yalnızca gizli yazı olarak biliniyor ve yalnızca dinsel büyü için kullanılıyorlardı. İnsan kurban etme töresi hâlâ uygulanıyordu. Kısaca, barbarlığın orta aşamasından yukarı aşamasına daha yeni geçmiş bir halk karşısında bulunuyoruz. Ama Roma sanayi ürünlerinin kolayca ithali, Romalılara komşu bulunan aşiretlerin bağımsız bir metalürji ve dokuma sanayi kurmalarını engellediği halde, kuzey-doğuda, Baltık Denizi kıyısında bu sanayi kurulmuş olmasından kuşku duyulmaz. Slesving bataklıklarında bulunmuş olan silah parçaları -2. yüzyıl sonuna ait Roma paralarıyla, uzun demir, kılıç örme zırh, gümüş miğfer, vb.- ve büyük akınlarla yayılmış bulunan Cermen yapısı maden eşyalar, hatta Roma asıllı örneklerden esinlenmiş oldukları zaman bile, çok özel bir tip gösterir, az görülmuş bir yetkinlik taşırlar. Uygarlaşmış Roma İmparatorluğu'na doğru göç, bu yerli sanayie, İngiltere dışında, her yerde son verdi. Örneğin tunç kopçalar, bu sanayi her

yerde ne kadar benzer bir biçimde doğup gelişmiş olduğunu gösterir; Burgonya'da, Romanya'da, Azak Denizi kıyılarında bulunmuş tunç kopçalar, İngiliz ve İsveç kopçalarıyla aynı atelyeden çıkmış olabilirlerdi; oysa bunların Cermen yapısı olduklarından kuşku yok.

Kuruluş da, barbarlığın yukarı aşamasına uygun düşer. Tacite'e göre, her yerde, önemsiz işlerde karar veren, önemli işleri halk meclisinin kararına sunan şefler konseyi vardı; halk meclisi, barbarlığın aşağı aşamasında, hiç değilse tanımakla bulunduğumuz Amerikalılarda, yalnızca gens için sözkonusuydu; aşiret ya da aşiretler konfederasyonu için sözkonusu değildi. Şefler, tıpkı İrokualarda olduğu gibi, askeri komutanlardan, henüz çok belli bir şekilde ayrılırlar. Birinciler, kısmen, aşiret üyelerinin kendilerine sundukları davar, buğday vb. gibi onursal armağanlarla yaşarlar; tıpkı Amerika'da olduğu gibi, hemen daima aynı aile içinden seçilirler; babalık hukukuna geçiş, Yunan ve Roma'da olduğu gibi, giderek seçimden kalıtıma dönüşümü, ve her gens içinde bir soylu ailenin kuruluşunu (sayfa 371) kolaylaştırır. Aşiret soyluluğu denilen bu eski soyluluk, çoğu zaman, büyük akınlar sırasında ya da hemen, bunlardan sonra yok olmuştur. Askeri komutanlar, kökenlerine bakılmaksızın, yalnızca yetenekleri üzerine seçiliyordu. Güçleri azdı ve örneğe göre davranmak zorundaydılar. Tacite, ordu içindeki asıl düzence gücünü açıkça rahiplere maleder. Gerçek güç, halk meclisine ait bulunuyordu. Kral ya da aşiret şefi, başkanlık eder; halk karar verir - hayır: mırıltılarla; evet: alkışlar ve silah gürültüleriyle [dile getirilir -ç.]. Bu, aynı zamanda bir adalet meclisidir; şikayet, halk meclisinde ortaya konur, yargı orada yapılır, ölüm kararları orada verilir, zaten ölüm cezaları, yalnızca alçaklık, halka ihanet ve doğaya aykırı ahlaksızlıklar için öngörülmüştür. Genslerde ve onların bölümlerinde de, bütün ilkel Cermen yargı kurullarında olduğu gibi, görevi yalnızca oturumları yönetmek ve sorular sormak olabilen şefin başkanlığında, topluluk yargılar; Cermenlerde yargılayan, her yerde ve her zaman, topluluktur.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Sezar zamanından beri, aşiretler konfederasyonları kurulmuştu; daha o zamandan, bunlardan birkaçının içinde, krallar vardı; yüksek askeri şef (başkomutan), tıpkı Yunanlılar ve Romalılarda olduğu gibi, daha o zamandan zorbalığa hevesleniyor ve bazan da bunu elde ediyordu. Bu başarılı gasplar, hiçbir biçimde mutlak hükümdar değildiler; ama gene de, gentilice örgütlenmenin engellerini ortadan kaldırmaya başlıyorlardı. Azatlı köleler, hiçbir gensten sayılmadıkları için, genel olarak aşağı bir durumda buldukları halde, gözde köleler, yeni kralın yanında, çoğunlukla iyi bir duruma, zenginlik ve üne erişiyorlardı. Roma İmparatorluğu'nun, geniş ülkelerin kralları durumuna gelen askeri şefler tarafından fethinden sonra da aynı şey oldu. Franklarda, kralın köle ve azatlıları, önce sarayda, sonra da devlet içinde, büyük bir rol oynadılar; yeni soylular sınıfı, büyük ölçüde, bunlardan çıktı.

Bir kurum, krallığın doğuşunu kolaylaştırdı: askeri bilelikler. Amerikalı kızıldirililerde, gentilice örgütlenme yanında, kendi hesaplarına savaş yapan özel birliklerin nasıl meydana geldiklerini daha önce görmüştük. Bu özel birlikler, Cermenlerde, sürekli örgütler durumuna gelmişlerdi. (sayfa 372) Belirli bir ün kazanan askeri şef, çevresine, gözü ganimette olan bir genç kalabalığı topluyordu; bu gençler, ona, kişisel bağlılıkla bağlanıyorlardı; şefin de onlara karşı bağlandığı gibi. Şef, onların gereksinmelerini sağlıyor, armağanlar veriyor ve hiyerarşik bakımdan örgütleniyordu; böylece, bir muhafız kıtası ve küçük seferler için bir savaş birliği, daha büyük seferler için tam bir subay topluluğu meydana getiriyorlardı. Bu askeri bilelikler, ne kadar güçsüz olurlarsa olsunlar (ve daha sonra, örneğin Odoakr'ın yanında, İtalya'da, ne kadar güçsüz görünürlerse görünsünler) gene de, eski halk özgürlüğü bakımından bir yıkım tohumu oluşturuyorlardı ve bunu, büyük akınlardan önce de, sonra da, çok güzel tanıtladılar. Çünkü, bir yandan, krallık iktidarının doğuşunu kolaylaştırdılar; ama bunun yanı sıra Tacite'in daha o zamandan belirttiği gibi, bunların dağılmaması, ancak sürekli savaşlar ve çapul seferleriyle sürdürülebilirdi. Çapul, bir erek haline geldi. Birlik şefinin ora-

larda yapacak hiçbir işi kalmayınca, adamlarıyla birlikte, savaş olan, ganimet olasılığı bulunan başka yerlere gidiyordu. Roma bayrağı altında, kalabalık bir biçimde bizzat Cermenlere karşı çarpışan yardımcı Cermen birlikleri, kısmen bu türlü bilelikler tarafından meydana getirilmişti. Almanların utanç ve bahtsızlık konusu olan landsknecht'ler[28] sistemi, burada daha şimdiden, ilk taslağı içinde bulunuyordu. Roma İmparatorluğu'nun fethinden sonra kralların bu bilelik adamları, köle ve Romalı saray hizmetkarlarıyla birlikte, gelecekteki soylular sınıfının başlıca öğelerinden ikincisini oluşturdular.

Genel olarak, halklar halinde toplanmış federe Cermen aşiretlerinin örgütlenişi, kahramanlık çağı Yunanlılarında ve krallar dönemi denilen çağın Romalılarında görülen örgütlenmenin aynıdır: Halk meclisi, gentilice şefler konseyi, daha o zamandan gerçek bir kral olmaya özenen askeri komutan. Bu, gentilice düzenin meydana getirebildiği en yetkin örgütlenme, barbarlığın yukarı aşamasının örnek kuruluşuydu. Toplum, bu örgütlenme için yeterli olan sınırları aşınca, gentilice düzenin sonu geldi, gentilice düzen yıkıldı. Onun yerini devlet aldı. (sayfa 373)

VIII

CERMENLERDE DEVLETİN OLUŞMASI

Tacite'e göre, Cermenler çok kalabalık bir halktı. Sezar, ayrı ayrı Cermen halklarının sayıları üzerinde yaklaşık bir fikir edinmemizi sağlar: Ren'in sol kıyısında görünen Usipiler ve Tencteruslar için, kadın ve çocuklar dahil, 180.000 kişi rakamını verir. Böyle ayrı bir halk için 100.000[29] dolaylarında da olsa, bu, örneğin, en parlak çağlarında 20.000 kişi bile olmadıkları halde, büyük göllerden Ohio ve Potomac'a kadar bütün ülkeyi korkutan bütün İrokuaların sayısından çok daha yüksek bir rakamdır. Böyle bir halk, eğer Ren kıyılarında yerleşmiş ve en iyi bilinenlerini elimizdeki verilere göre biraraya toplamak istersek, harita üzerinde ortalama olarak, bir Prusya ili kadar, yani 10.000 kilometrekare ya da 182 coğrafi milkare kadar yer tutar. Romalıların Germania Magna'sı,[30] Vistül'e

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

kadar, yuvarlak hesap beşyüzbin kilometrekareyi kapsar. Her ayrı halk için ortalama yüzbin kişiyle, Germania Magna için toplam rakam, beş milyon insanı bulur; bu rakam, bir barbar halklar topluluğu için çok yüksek, bizim bugünkü koşullarımız için çok düşüktür: kilometrekareye 10 kişi, ya da coğrafi milcare başına beşyüzelli kişi. Ama bu rakam, o çağda yaşayan bütün Cermenleri kapsamaktan uzaktır. Karpatlar boyunca, Tuna ağzına kadar, Gotik asıllı Cermen halkların, Bastarn, Pösin ve daha başkalarının bulunduğunu biliyoruz; bunlar o kadar kalabalıktılar ki, Plinius, Cermenlerin başlıca gruplarından beşincisini bu halklardan meydana getirir ve bu halklar, Milattan sonra 180 yılından itibaren Makedonya Kralı Perseus'un hizmetine girerek, daha Ogüst'ün ilk hükümdarlık yıllarında, Edirne bölgesine kadar dayandılar. Eğer bunları yalnızca bir milyon kabul edersek, bu, doğruya yakın bir rakam olarak, miladi çağımızın başlarında, en azından altı (sayfa 374) milyon Cermen verir.

Cermanya'da yerleştikten sonra, nüfus, artan bir hızla çoğalmış olmalıdır; daha önce sözü edilen sınai ilerleme, tek başına, bunu tanımlayabilir. Burada bulunmuş olan Roma paralarına göre, Slesvig bataklıklarındaki arkeolojik buluntular üçüncü yüzyıla aittir. Demek ki, daha bu çağda, Baltık kıyılarında, gelişmiş bir metalürji sanayii ile gelişmiş bir dokuma sanayii, Roma İmparatorluğu'yla etkin bir ticaret ve en zengin kişiler arasında belirli bir lüks hüküm sürüyordu - bütün bunlar, hayli yoğun bir nüfusun göstergeleridir. Ama gene bu çağda, bütün Ren, tahkim edilmiş Roma sınırı ve Tuna hattı üzerinde, Kuzey Denizi'nden Karadeniz'e kadar, Cermenlerin genel saldırısı başlar - bu, nüfustaki sürekli artış ve yayılma gücünün dolaysız bir kanıtıdır. Savaşım üçyüz yıl sürdü; bu süre boyunca, gotik halkların başlıca kümesi (İskandinav Gotlarıyla Burgonlar hariç), büyük saldırı hattının sol kanadını meydana getirerek, Güney-Doğu yönünden ilerledi: Yukarı-Tuna boyunca ilerleyen Yukarı-Almanlar (Herminonlar), merkezde bulunuyorlardı; ve Ren boyunca ilerleyen sağ kanat, şimdi Franklar denen İstovenler tarafından meydana getiril-

miş; Bretonya'nın fethi Enjevonlara düştü. Beşinci yüzyılın sonunda, zayıflamış, kansız ve güçsüz düşmüş Roma İmparatorluğu'nun kapıları, Cermen istilacılara ardına kadar açıldı.

Daha önce, eski Yunan ve Roma uygarlığının beşiği başındaydık. Şimdi tabutu başında bulunuyoruz. Akdeniz havzasındaki bütün ülkeler, yüzyıllarca, Roma dünya hegemonyasının eşitleştirici rendesi altında kalmıştı. Yunancanın hiçbir direnç gösteremediği her yerde, bütün ulusal diller, yerlerini, bozulmuş bir Latinceye bırakmışlardı; artık hiçbir ulusal ayırım kalmamıştı, Gollüler, İberyalılar, Ligüryalılar, Noricumlar yoktu; hepsi Romalı olmuşlardı. Roma yönetimi ve Roma hukuku, her yerde eski kandaş bağları ve aynı zamanda, özerk yerel ve ulusal etkinliğin son kalıntılarını da yoketmişti. Yeni bir nitelik olan Roma dünyasına ilişkin, hiçbir ödünleme sağlamıyordu: bu bir milliyeti değil, yalnızca milliyet yokluğunu dile getiriyordu. Her yandan, yeni uluslarla ilgili öğeler vardı; çeşitli illerdeki Latince (sayfa 375) lehçeler, gitgide birbirlerinden ayrılıyorlardı; eskiden İtalya'yı, Gol'ü, İspanya'yı ve Afrika'yı bağımsız ülkeler haline getiren doğal sınırlar gene vardı ve kendilerini her zaman duyuruyorlardı. Ama hiçbir yerde, bu öğelerle yeni uluslar meydana getirmeye yetenekli bir güç yoktu. Hiçbir yerde, bir gelişme yeteneğinden, bir direnme gücünden, hele hele yaratıcı bir güçten bir iz kalmamıştı. Geniş toprakların büyük insan yığını birleştiren yalnızca bir tek bağ vardı: Roma devleti, ve bu, zamanla onun en kötü düşmanı, en kötü baskıcısı olmuştu. Taşra illeri Roma'yı yıkmışlardı; Roma da, artık evrensel imparatorluğun, hatta İstanbul, Trev, Milano'da oturan imparator ve imparatorcukların bile merkezi olmayan, öbürleri gibi bir taşra kenti olmuştu - ayrıcalıklı, ama artık egemen değil. Roma devleti, dev gibi, karmaşık, yalnızca ve yalnızca uyrukları ezeerek para sızdırmaya özgü bir makine durumuna gelmişti. Vergiler, angaryalar, her türlü yükümlülük, nüfus kitlesini durmadan daha derinleşen bir sefalet içine gömüyorlardı; baskı, valilerin, vergi toplayıcıların, askerlerin iyicilikleriyle dayanılmaz bir duruma gelecek kadar ileri götürülmüştü. İşte

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Roma devletiyle onun dünya hegemonyasının vardığı yer: Roma devleti, varolma hakkını, içerde düzenin korunması, dışarda da Barbarlara karşı [yurttaşları -ç.] koruma üzerine dayandırıyor. Ama, onun düzeni, en kötü düzensizlikten de daha kötüydü ve kendilerine karşı yurttaşları tarafından korumak iddiasında bulunduğu Barbarlar, yurttaşlar tarafından kuratıcı olarak bekleniyorlardı.

Toplumsal durum, daha az umutsuz değildi. Cumhuriyetin son zamanlarından itibaren, Romalılar egemenliğinin ereği, fethedilmiş bulunan illerin iligine kadar sömürülmesiydi; imparatorluk, bu sömürüyü ortadan kaldırmamış, tersine, onu düzen altına almıştı. İmparatorluk çaptan düştükçe, vergi ve yükümlülükler daha da artıyor, memurlar daha da utanmazca soyup soğana çeviriyorlardı. Ticaret ve sanayi hiçbir zaman halklar egemeni Romalıların işi olmamıştı; onlar yalnızca tefecilikte, kendilerinden önce ve sonra olan her şeyi geçmişlerdi. Gerçekte ticaretten kalmış bulunan şey de memurların yiyicilikleriyle yok oldu; her şeye karşın arta kalan şey, Doğuda, İmparatorluğun Yunanlılara (sayfa 376) ait kısmında bulunuyordu ki, bu konumuzun dışındadır. Genel yoksullaşma, ticarete, küçük sanayide, sanatta gerileme, nüfusun azalması, kentlerin gerilemesi, tarımın daha aşağı bir düzeye düşüşü - Roma dünya hegemonyasının vardığı sonuç bu oldu.

Bütün eski dünyada başlıca üretim dalı olan tarım, yeniden ve her zamandan daha çok, eski durumuna gelmişti. İtalya'da, cumhuriyetin sonundan beri, hemen hemen bütün ülkeyi kaplayan uçsuz bucaksız yurtluklar (latifundia) iki şekilde işletilmişti: ya nüfusun yerini, bakımı az sayıda köleden başka bir şey gerektirmeyen koyunların ve sığırların almış bulunduğu otlaklar biçiminde; ya da, bir sürü kölenin, mülk sahibinin lüksü içinde olduğu kadar, kent pazarlarına satmak üzere de geniş ölçüde bahçivanlık yaptığı villa'lar biçiminde. Büyük otlaklar korunmuş, hatta genişletilmişlerdi; villa alanları ve onların bahçivanlık ürünleri, mülk sahiplerinin yoksullaşması ve kentlerin çökmesi yüzünden, bozulmuşlardı. Kölelerin emeği üzerine kurulu latifundia'lar işletmesi, artık karlı (ren-

table) olmuyordu; ama, o çağda, bu, büyük ölçüde tarımın olanaklı tek biçimiydi. Küçük tarım, yeniden tek karlı biçim durumuna gelmişti. Villa'lar, birbiri ardına, küçük parçalara bölündüler ve [her parça -ç.] belirli bir para ödeyen, soydan geçme kiracılara, ya da kiracıdan çok toprak sahibinin işine bakan vekilleri olan, ve çalışmaları karşılığı yıllık ürünün altında, hatta yalnızca dokuzda birini alan partiarii'lere[31] verildi. Ama, çoğu durumda, bu küçük toprak parçaları karşılığında her yıl değişmez bir para ödeyen kolonlara bırakıldılar; bu kolonlar, üzerinde çalıştıkları toprağa bağlıydılar ve onunla birlikte satılabilirlerdi; doğrusunu söylemek gerekirse, köle değildiler, ama özgür de değil; özgür kadınlarla evlenemezlerdi; ve bunların kendi aralarında kurdukları birlikler, tamamen geçerli evlilikler gibi değil, kölelerinki gibi, basit bir nikahsız karı-kocalık (contubernium) olarak kabul ediliyordu. Bunlar, ortaçağ serflerinin habercileri oldular.

Antik kölecilik, ömrünü tamamlamıştı. Artık, kırdan, (sayfa 377) büyük tarımda olsun; kent yapımelerinde olsun, kölecilik, zahmete değer bir ilişki olmaktan çıkmıştı - bunun ürünleri için pazar kalmamıştı. Çünkü, imparatorluğun parlak çağlardaki dev gibi üretimin indirgenmiş bulunduğu küçük tarım ve küçük el zanaatlarında, çok sayıda köle için yer yoktu. Toplumda, artık yalnızca ev hizmetlerinde ve zenginlerin lüksü için çalışan kölelere yer kalmıştı. Ama can çekişen kölecilik, henüz bütün üretici çalışmayı, özgür Romalıları yaraşmaz bir köle çalışması olarak göstermeye yeterliydi - ve şimdi, herkes özgürdü. Bunun sonucu, bir yandan, artık bir yük durumuna geldikleri için azat edilmiş bulunan kölelerin sayısında bir artış, bir yandan da, kopuk takımı (verlumpt) içine düşmüş kolonlarla özgür kişilerin sayısında bir artış oldu (yukarda sözü geçen köleci Amerika devletlerindeki poor whites'lar gibi). Hıristiyanlık, antik köleciliğin giderek ortadan kalkmasında, tamamen masumdur. Roma İmparatorluğu'nda, hıristiyanlık, yüzyıllarca kölecilikle içli dışlı yaşadı ve daha sonra hıristiyanların kendilerini vermiş buldukları köle ticaretini asla engellemedi; ne kuzeydeki Almanların, ne Akdenizdeki Ve-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

nediklilerin köle ticaretini, ne de daha sonraki zenci köle alış-verişini.[32] Kölecilik karlı olmaktan çıkmıştı, onun için ortadan kalktı. Ama can çekişen kölecilik, ağılu iğnesini bıraktı: özgür insanların üretici çalışmayı horgörmesi, Roma dünyasının içine girmiş bulunduğu çıkmaz, işte buydu. Kölecilik, iktisadi bakımdan olanaksızdı; özgür insanların çalışması, ahlak bakımından yasaklanmıştı. Biri [kölecilik -ç.], artık toplumsal üretimin temeli olmaktan çıkmıştı; öbürü [özgür insanların çalışması -ç.], henüz toplumsal üretimin temeli olamıyordu. Bu durumu düzeltebilmek için, tam bir devrimden başka hiçbir çıkar yol yoktu.

Durum, taşra illerinde daha iyi değildi. Üzerinde en çok bilgiye sahip bulunduğumuz yer, Gol'dür. Orada, kolonların yanısıra, henüz özgür köylüler de vardı. Bunlar, kendilerini, memurların, yargıçların ve tefecilerin (sayfa 378) yolsuzluklarına karşı korumak için; çoğunlukla güçlü bir adamın koruması altına giriyorlardı; ve bunu yalnızca tek tek kişiler değil, bütün halinde topluluklar da (komünler) yapıyorlardı; öyle ki, dördüncü yüzyılda, imparatorlar, bu konuda ardarda birçok yasaklama yasaları yayınladılar. Ama, koruma arayanlara, bu korumanın ne yararı olabilirdi? Patron (koruyucu, hamı), koruma isteyenlere, topraklarının mülkiyetini kendine devretmeleri koşulunu dayatıyor, bu koşulla, onlara, yaşamları boyunca topraktan yararlanma hakkını sağlıyordu - kutsal kilisenin unutmadığı, 9. ve 10. yüzyıllarda, Allahın melekutunu ve kendi öz yurtluklarını büyötmek için sık sık öykündüğü dümen. Ama bu çağda, 475 yılına doğru, Marsilya piskoposu Salvianus, böylesine bir hırsızlığa karşı, öfke ve tiksintiyle, gürlere; ve Romalı memurlarla büyük toprak sahiplerinin yaptıkları baskı yüzünden, birçok "Romalı"nın, Barbarlar tarafından işgal edilen bölgelere sığındıklarını ve oralarda yerleşmiş bulunan Roma yurttaşlarının, tekrar Roma egemenliğine düşmekten korktukları kadar hiçbir şeyden korkmadıklarını anlatır. Bu çağda ana-babalar, sefalet yüzünden, çoğunlukla kendi çocuklarını köle olarak satıyorlardı; bu töreye karşı yayınlanmış bulunan bir yasa, bunu tanıtlar.

Romalıları kendi öz devletlerinden kurtarmış olmak için, Cermer Barbarları, onların bütün topraklarının üçte-ikisini aldılar ve bu toprakları kendi aralarında paylaştılar. Paylaşma, gentilice örgütlenmeye göre yapıldı; fatihlerin sayısı görece az olduğundan, geniş alanlar, ya bütün halkın, ya da tek tek aşiret ve genslerin mülkü olarak, bölümsüz (indivis) kaldı. Her gens içinde, eşit parçalar halinde bölünmüş tarla ve çayırlar, çeşitli ev ekonomileri arasında kura ile dağıtıldılar; bu sıralarda devirli-yeniden-dağıtımların yapılip yapılmadığını bilmiyoruz; herhalde, Roma illerinde bu töre çabucak ortadan kalktı ve çeşitli paylar, başkasına satılabilen özel mülk, alleu (tumar) haline geldiler. Ormanlar ve otlaklar, herkesin kullanımını için bölümsüz kaldılar; bu kullanım ve paylaşılmış toprakların işlenme biçimi, eski töreye göre ve topluluğun kararıyla düzenlendi. Gens köyünde ne kadar uzun bir zamandan beri yerleşmişse, Cermenlerle Romalılar giderek o kadar kaynaşıyorlar ve gentilice bağın akrabalık niteliği, (sayfa 379) yerel (territoriale) nitelik karşısında o kadar siliniyordu; gens kökeninin çoğunlukla görülebilir bir durumda bulunan izleri, yani birlik üyeleri arasındaki akrabalık, mark birliği içinde eridi. Öyleyse, burada, gentilice örgütlenme, hiç değilse mark ortaklığının tutunduğu ülkelerde -Fransa'nın kuzeyinde, İngiltere'de, Almanya ve İskandinavya'da-, yavaş yavaş yerel bir örgütlenme biçimine dönüştü ve bundan ötürü, devletin kuruluşuna uygun olma yeteneğini kazandı. Ama gene de, bütün gentilice örgütlenmeye özgü ilkel demokratik niteliğini korudu, ve böylece, daha sonra kendisine zorla kabul ettirilen yozlaşmış biçim içinde bile, kendinden bir şeyler sakladı; ve en yakın çağa kadar, ezilen insanların elinde etkili bir silah olarak kaldı.

Eğer gens içindeki kan bağı çabucak kaybolduysa, bu, aşiret içinde olduğu kadar, bütün halk içinde de, yönetici organların fetih sonucu yozlaşmaları yüzünden oldu. Biliyoruz ki, astlar üzerinde egemenlik gentilice örgütlenmeyle bağdaşmaz bir şeydir. Bunu burada büyük bir ölçek üzerinde görüyoruz. Roma illerinin efendisi bulunan Cermen halkları, fethettikleri

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

yeri bir düzene koymak zorundaydılar. Ama, Romalı kitleler, ne gentilice gruplar içine kabul edilebilirlerdi, ne de bu gruplar aracılığıyla egemenlik altına alınabilirlerdi. Her şeyden önce çoğu yerlerde varlıklarını sürdüren yerel Roma yönetim organlarının başına Roma devleti yerine geçecek bir şey (substitut) koymak gerekiyordu, ve bu da ancak bir başka devlet olabilirdi; öyleyse, gentilice kuruluş organlarının devlet organları haline dönüşmeleri ve bu işin de, koşulların baskısı altında, çok çabuk olması gerekiyordu. Ama fatih halkın en yakın temsilcisi askeri şefi. Fethedilen toprakların dış güvenliği olduğu kadar; iç güvenliği de, onun iktidarının pekişmiş olmasını gerektiriyordu. Askeri komutanlığın krallığa dönüşmesi zamanı gelmişti: bu dönüşüm gerçekleşti.

Franklar İmparatorluğunu alalım: Burada, utku kazanmış Salienler halkının eline, yalnızca Roma devletinin uçsuz bucaksız yurtlukları değil, ayrıca, irili ufaklı ülke (Gau) ve mark birlikleri arasında paylaşılmamış bulunan bütün geniş topraklar, özellikle büyük orman alanları da geçmişti. Basit yüksek askeri şeflikten gerçek prens aşamasına geçmiş (sayfa 380) bulunan Frank kralının yaptığı ilk şey, bu halk mülkünü krallık yurtluğu biçimine dönüştürmek, onu halktan çalmak, ve armağan ya da tımar (fiel) olarak bileliğindeki adamlara vermek oldu. Başlangıçta onun kişisel askeri muhafız takımı (escorte) ve ordunun öbür ast şeflerinde meydana gelmiş bulunan bu bilelik, kısa zamanda, Romalılarla, yani katiplik yetenekleri, kültürleri, Latince den türeyen halk dilleri, Latin yazı dili ve:ülkenin hukuku üzerindeki bilgileriyle, çabucak vazgeçilmez bir durum kazanan Romalılaşmış Gollülerle büyüdü; ayrıca, bunlara, hükümdar bileliğini (la cour) meydana getiren; ve kralın, aralarından gözdelelerini seçtiği, köleler, serfler ve azatlılar da katıldılar. Halka ait olan toprak parçaları, önce çoğunlukla armağan olarak, daha sonra da gedikler[183] biçimi altında, başlangıçta, hemen hemen daima kralın yaşam süresince, bu insanlara verildi; böylece, halk zararına, yeni bir soylular sınıfının temeli atılmış oldu.

Ama hepsi bu kadar değil. Geniş imparatorluk alanı, etki gentilice örgütlenme araçlarıyla yönetilemiyordu; şefler konseyli, hatta çoktan beri yürürlükten kalkmadığı yerlerde bile toplanamıyordu, ve kısa zamanda yerini kralın sürekli çevresine bıraktı; eski halk meclisi, biçimsel olarak varlığını sürdürdü, ama o da, gitgide, yalnızca ordunun, ast şefleriyle doğmakta bulunan soyluluğun meclisi haline geldi, iç savaşlarla fetih savaşları; ki bu sonuncuları asıl Charlemagne zamanında yapılmışlardı, bütün bu sürekli savaşlar, vaktiyle Cumhuriyetin son zamanlarında Roma köylülerini nasıl tüketip yıkmışlarsa, Frank kitlesini, toprak sahibi özgür köylüleri de öylece tükettiler ve yıktılar. Başlangıçta ordunun bütününü, ve Fransa'nın fethinden sonra da çekirdeğini oluşturan bu özgür köylüler, 9. yüzyılın başlarında öylesine yoksul düşmüşlerdi ki, ancak beş erkekten biri, savaşa katılabiliyordu. Doğrudan doğruya kral tarafından toplanmaya çağrılan özgür köylülerden kurulu bir silahlı kuvvet yerine, aralarında serf köylülerin, yani vaktiyle kraldan başka efendi tanımayan, ve daha da önceleri, hiçbir efendi, hatta bir kral bile tanımayan kimselerden gelen kuşakların da bulunduğu, yeni beliren büyüklerin çavuşlarından (Dienstleute) kurulu bir ordu meydana getirilmişti. Charlemagne'in ardılları zamanında, iç savaşlar, krallık iktidarının güçsüzlüğü ve bunun (sayfa 381) sonucu büyüklerin yaptığı yolsuzluklar, -Charlemagne tarafından atanmış bulunan ve görevlerinin kalıtımla geçmesi özlerini taşıyan kontlar[184] da buna ekleniyordu-, son olarak da Norman akınları, Frank köylüsünün yıkılışı tamamlandı. Charlemagne'in ölümünden elli yıl sonra, Frank İmparatorluğu, direnmeye yeteneksiz, tıpkı Roma İmparatorluğu'nun, dört yüz yıl önce, Frankların ayakları dibinde kalması gibi, Normanların ayakları altına seriliyordu.

Ve yalnızca dış güçsüzlük değil, iç düzen, daha doğrusu düzensizlik de, hemen aynı derecede kötüydü. Özgür durumdaki Frank köylüleri, öncellerinin, [yani -ç.] Roma kolonlarının durumuna benzer bir durum içine sokulmuşlardır. Savaşlar ve soygunlarla yıkılmış krallık iktidarı da onları korumak için

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

çok güçsüz olduğuna göre, ya yeni soylular sınıfının, ya da kilisenin koruması altına girmek zorundaydılar; ama bu koruma onlara pahalıya maloluyordu. Vaktiyle Gol köylülerinin yapmış buldukları gibi, topraklarının mülkiyetini, bunu onlara değişik ve değişebilir biçimler altında, ama her zaman hizmet ve vergi yükümlülüğü karşılığı kullanma hakkı (tenure) olarak veren metbularına (suzerain) aktarma zorunda kaldılar; bu bağımlılık biçiminin egemenliği altına girdikten sonra, yavaş yavaş, kişisel özgürlüklerini de yitirdiler; birkaç kuşak sonra, artık çoğunlukla serf durumuna gelmişlerdi. Köylülüğün çöküşü ne kadar hızlı oluyordu; İrminon'un polyptique [yani -ç.]Saint Germain-des-Prés (o zaman Paris yakınında, şimdi Paris'in içinde) manastırının kadastro kütüğü bunu gösterir. Bu manastırın, çevreye serpilmiş geniş toprakları üzerinde, daha Charlemagne zamanında, hemen hemen salt Cermen adları taşıyan Franklara ilişkin olmak üzere 2.788 ev ekonomisi vardı. Bunlar arasında, 2.080 kolon, 35 lit, 30 220 köle, ve yalnızca 8 özgür uyruk (Hintersassen) [aile bulunuyordu -ç.]! Metbu, köylünün toprağını mülk olarak kendine devrettiriyor ve ona yalnızca yaşadığı sürece topraktan yararlanma hakkını veriyordu; işte Salvianus'un dine aykırı olduğunu ilan ettiği bu yöntem, şimdi genellikle kilise tarafından köylülere karşı uygulanmaktaydı. Mark ortaklığı üyesi Cermenlere, köprü ve yol yapımı ve genel yarar sağlayan öbür işler için yüklenen hizmetlerde olduğu (sayfa 382) gibi, gitgide yayılan angaryalar (corvées), örneklerin Roma angaries'lerinden,[185] yani devlet yararına [yaptırılan -ç.] zoraki hizmetlerden almışlardı. Öyleyse, görünüşte, halk kitlesi, dört yüzyıl sonra, tamamen hareket noktasına dönmüş bulunuyordu.

Ama bu yalnızca iki şeyi tanıtlıyordu: Bir yandan, batmakta olan Roma İmparatorluğu'nda, toplumsal örgütlenme ve mülkiyet dağılımının, tarım ve sanayideki çağdaş üretim aşamasına tamamen uygun düşüklerini ve bundan dolayı kaçınılmaz şeyler olduklarını; öte yandan, bu üretim aşamasının, daha sonraki dört yüzyıl süresince, kayda değer bir ilerleme ya da gerileme göstermediğini, ve bundan dolayı da aynı mül-

kiyet dağılımı ve aynı sınıfların, zorunlu olarak, yeniden ortaya çıkmalarına neden olduğunu. Roma İmparatorluğu'nun son yüzyıllarında kent, köy üzerindeki eski ağırlığını kaybetmiş ve bu ağırlığı, Cermen egemenliğinin ilk yüzyılları içinde de yeniden elde edememişti. Bu, tarımda olduğu kadar, sanayide de düşük bir gelişme derecesini öngerektirir. Egemen büyük toprak sahipleriyle küçük bağımlı köylüler, bu durumun zorunlu ürünleridir. Bir yandan kölelerle birlikte Roma latifundia'lar ekonomisini; öte yandan angaryalarla birlikte modern büyük ekimi böyle bir topluma aşılacak olanaksızdı; Charlemagne'in hemen hemen iz bırakmadan yok olan o ünlü imparatorluk villa'larıyla yaptığı büyük deneyle, bunun böyle olduğunu tanıtlar. Bu deneyler, manastırlar tarafından devam ettirildi ve yalnızca onlar için verimli oldu, ama manastırlar, bekarlık üzerine kurulu; anormal toplumsal yapıları; ayrık-sın sonuçlar verebilirlerdi; ama işte bundan dolayı da ayrıklama olarak kalmak zorundaydılar.

Ama gene de, bu dört yüzyıl süresince, bir ilerleme olmuştu. Bu dönemin sonunda, her ne kadar başta varolan başlıca sınıfların hemen hemen tıpkısını yeniden buluyorsak da, bu sınıfları meydana getiren insanlar değişmişlerdi. Antik kölecilik yok olmuştu; kopuk takımı (verlumpt) içine düşmüş, çalışmayı aşağılık bir şey olarak horgören özgür insanlar yok olmuştu. Roma kolonuyla yeni serf arasında, özgür Frank köylüsü ortaya çıkmıştı. Batmakta olan Roma İmparatorluğu'nun "yararsız anı ve boşuna çekişme"si (sayfa 383) ölmüş ve gömülmüştü. 9. yüzyılın toplumsal sınıfları, gerileyen bir uygarlığın batışı içinde değil, yeni bir uygarlığın doğum sancıları içinde meydana gelmişlerdi. Yeni kuşak, efendisi olsun, hizmetkarı olsun, Romalı öncellerine göre, yiğit bir kuşaktı. Romalılar için antik dünyanın umutsuz çöküş biçimi olan güçlü toprak sahipleriyle köleleştirilmiş köylüler arasındaki ilişkiler, şimdi, yeni kuşak için, yeni bir gelişmenin hareket noktası olmuştu. Dahası var: bu dört yüzyıl ne kadar verimsiz görünürse görünsün, onlardan hiç olmazsa bir büyük sonuç kalıyordu: Batı Avrupa insanlığının, gelecekteki tarih için yeni

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

örgütlenme ve yapısı olan modern milliyetler, Cermenler Avrupa'yı gerçekten yeniden canlandırmışlardı ve bu yüzden Cermanik dönemdeki devletlerin yıkılışı, Normanlara ve Sarazenlere uyruklaşmayla değil, toprak dirliklerinde (bénéfices) ve koruma[186] aramada, feodaliteye doğru sürekli bir gelişmeyle sonuçlandı [ve bu öyle büyük bir nüfus artışıyla birlikte oldu ki, hemen iki yüzyıl sonra, haçlı seferlerindeki büyük insan kayıplarına kolayca katlanıldı]:

Ama Cermenlerin, can çekişen Avrupa'ya, sayesinde yeni bir dirimsel güç üfördükleri gizemli büyü neydi? Şoven tarihçilerimizin bize anlattıkları gibi bu Cermanik topluluğun içinde varolan mucizevî bir erdem miydi? Hiç de değil. Cermenler, özellikle o çağda, çok yetenekli ve canlı bir gelişme içinde bulunan Aryen bir soydu. Ama Avrupa'yı gençleştiren onların özgül ulusal nitelikleri değil, yalnızca... barbarlıkları, gentilice örgütlenmeleridir.

Cermenlerin kişisel değer ve yiğitlikleri, özgürlük eğilimleri ve her kamu işini kendi işi gibi gören demokratik içgüdüleri, uzun sözün kisası; Romalıların yitirmiş buldukları, ve Roma dünyasının balçığıyla yeni devletler yapmaya ve yeni ulusal özellikleri geliştirmeye yetenekli bütün nitelikler - eğer bunlar, yukarı aşamadaki Barbar'a ilişkin, gentilice örgütlenmenin meyvesi olan belirleyici çizgiler değilse, neydi?

Eğer onlar, tek-eşliliğin eski biçimini altüst ettilerse, eğer erkeğin aile içindeki egemenliğini yumuşattılsa, eğer kadına, klasik dünyanın hiç görmemiş bulunduğu çok yüksek bir durum sağladılarsa, onları bütün bu işleri yapmaya (sayfa 384) yetenekli kılan şey, barbarlıkları, gentilice töreleri, analık hukuku çağının hala canlı olan kalıtları (legs) değilse, neydi?

Eğer onlar, hiç değilse bellibaşlı üç ülkede -Almanya, Kuzey Fransa ve İngiltere'de-, gerçek gentilice örgütlenmeden bir parçayı, mark ortaklıkları biçimi altında kurtarıp, feodal devlete geçirdiler, ve böylece, ezilen sınıfa, köylülere, hatta ortaçağın en sert servaj (toprakbentlik) düzeni altında bile, ne antik kölelerin, ne de modern proleterlerin yararlanabildikleri genel bir kaynaşma ve bir direnç aracı verdilerse, bu, barbar-

lıklarından, soylar bakımından yerleşme biçimindeki tamamen barbar sistemlerinden başka, neye borçlu bulunuluyordu?

Ve son olarak, eğer onlar, ana yurtlarında vaktiyle uygulanmış ve Roma İmparatorluğu'ndaki köleciliğin de kendisine doğru evrimlenmiş bulunduğu, kulluğun (servitude) yumuşatılmış biçimini geliştirdiler, ve yalnızca ilk olarak Fourier'nin, "çiftçilere sınıf olarak ve dereceli kurtuluş araçlarını sağlar" ("fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement collectif et progressif")[33] diye belirttiği, ve bundan ötürü, -gerçekte; ortaçağ serfleri, yavaş yavaş sınıf olarak kurtuluşlarını kopardıkları halde- yalnızca bireysel, araçsız ve derecesiz kurtuluşun, olanaklı bulunduğu köleciliğe göre (antikçağda, köleciliğin bir ayaklanmayla ortadan kaldırıldığı hiç görülmemiştir) büyük üstünlük taşıyan bu biçimin geçerlik kazanmasını sağladılarsa, bu, sayesinde, ister antikçağın çalışma köleciliği, ister Doğunun ev köleciliği şeklinde olsun, henüz tam köleciliğe ulaşmamış bulunan Cermenlerin barbarlığından başka, neye borçlu bulunuluyordu?

Cermenlerin Roma dünyasına, dirimsel güç ve canlandırıcı tohum olarak aşıladıkları tek şey, barbarlık idi. Gerçekte, can çekişen uygarlık yüzünden acı çeken bir dünyayı gençleştirmeye, yalnızca barbarlar yeteneklidir. Ve Cermenlerin, büyük akınlardan önce, ulaşmış ve içinde gelişmiş buldukları barbarlığın yukarı aşaması, bu süreç için gerçekten en uygun aşamaydı. Bu, her şeyi açıklar. (sayfa 385)

IX

BARBARLIK VE UYGARLIK

Şimdi, ayrı ayrı üç büyük örnekte: Yunanlılarda, Romalılarda ve Cermenlerde, gentilice örgütlenmenin yıkılışını izlemiş bulunuyoruz. Bitirmek için, barbarlığın yukarı aşamasından itibaren, toplumdaki gentilice örgütlenmeyi yıkmaya çalışan ve uygarlığın doğuşuyla onu tamamen yokeden genel iktisadi koşulları inceleyelim. Burada, Marx'ın Kapital'i, bize Morgan'ın kitabı kadar gerekli olacak.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Yabanılığın orta aşamasında doğup, yukarı aşamasında gelişmesini sürdüren gens, sahip bulunduğumuz kaynaklardan anlayabildiğimiz kadarıyla, barbarlığın aşağı aşamasında, gelişmesinin doruğuna erişir. Öyleyse, işte bu gelişme aşamasından başlayacağız.

Amerika kızılderililerinin bir örnek hizmeti görecekları bu aşamada, gentilice örgütlenmeyi en yetkin biçimiyle görürüz. Bir aşiret, birkaç gense, genellikle iki gense bölünmüştür; bu ilkel genslerden herbiri, nüfus artışıyla, kendileri karşısında ana gensin kabile görevi yaptığı birkaç yavru gense bölünür; aşiretin kendisi de birkaç aşirete bölünür, ve bunlardan herbiri içinde, eski gensleri, büyük ölçüde yeniden buluruz; bir konfederasyon, hiç değilse belirli durumlarda, akraba aşiretleri birleştirir. Bu yalın örgütlenme, kendisini doğuran toplumsal koşullara tamamen uygun düşer. Bu koşullara özgü ve bu koşulların kendiliğinden bir kümelenmesinden başka bir şey değildir; bu biçimde örgütlenmiş bir toplum içinde doğabilecek bütün çatışmaları bir düzene koymaya yeteneklidir. Dış çatışmaları ise, savaş çözümler; savaş, aşiretin yok olmasıyla son bulabilir, ama köleleşmesiyle hiçbir zaman. Gentilice örgütlenmenin büyüklüğünün, ama darlığının da nedeni, onda, egemenlik ve kölelik için hiçbir yer bulunmamasıdır. İçinde, haklar ve görevler arasında henüz hiçbir ayırım yoktur; Amerika yerlisi için, kamu işlerine, kan davası ya da öbür cezalandırma pratiklerine katılmanın bir hak mı, ya da bir ödev mi olduğunu bilmek gibi bir sorun yoktur; bu sorun ona, yemenin, uyumanın, avlanmanın bir hak mı, yoksa bir ödev mi olduğunu sormak kadar saçma görünür. Bunun (sayfa 386) gibi, aşiret ve gensin çeşitli sınıflar biçiminde bir bölünmesi de, söz konusu olamaz. Ve bu, bizi bu durumun iktisadi temelini incelemeye götürür.

Nüfus son derece seyrek; yalnız aşiret merkezinde daha yoğundur, bu merkezin çevresinde, önce geniş bir kuşak üzerinde, av alanı, sonra aşireti öbür aşiretlerden ayıran tarafsız koruyucu orman (Schutzwald) yayılır. İşbölümü, tamamen kendiliğindedir; yalnızca iki cinsiyet arasında işbölümü var-

dır. Erkek savaşı, ava ve balığa gider, ilkel besin maddelerini ve bunların gerektirdiği aletleri sağlar. Kadın evde uğraşır, yiyecek ve giysileri hazırlar: yemek pişirir, dokur, diker. İkisi de kendi alanında egemendir: erkek ormanda, kadın evde. İkisi de, yaptığı ve kullandığı aletlerin sahibidir: erkek, silahların, avcılık ve balıkçılık aletlerinin; kadın, ev eşyalarının: Ev ekonomisi, çoğunlukla büyük sayıda aile arasında, ortaklaşadır.[34] Ortaklaşa yapılan ve ortaklaşa kullanılan şey, ortak mülktür: ev, bahçe, oyma kayık. Öyleyse, hukukçu ve iktisatçılar tarafından, doğruya aykırı olarak uygar topluma maledilen, bugünkü kapitalist mülkiyetin hâlâ üzerine dayandığı son aldattıcı hukuksal bahane olan "kişisel çalışmanın meyvesi olan mülkiyet" fikri, yalnızca ve yalnızca burada geçerlidir.

Ama insanlar, her yerde bu aşamada durmadılar. Asya'da, insanlara alışmaya, alıştıktan sonra da, yetiştirilmeye ehil hayvanlar buldular. Yabani mandanın dişisini avlayarak yakalamak gerekiyordu; ama insana alıştıktan sonra, her yıl bir malak, ve üstelik süt veriyordu: En gelişmiş aşiretlerden bazıları -Aryenler, Semitler, hatta belki Turanlılar-, önce hayvanları evcilleştirdiler, daha sonra, esas çalışma kolları olan hayvan yetiştirme ve hayvan sürülerinin korunmasına geçtiler. Çoban aşiretler, kendilerini öbür Barbarlardan ayırdılar: birinci büyük toplumsal işbölümü. Çoban aşiretler yalnızca daha çok üretmekle kalmıyorlar, ayrıca öbür barbarlardan başka besinler de üretiyorlardı: Yalnızca daha çok süt, süt ürünleri ve ete değil, ayrıca derilere, yüne, keçi kılına, ve üretimleri ilkel maddelerle birlikte artan iplik ve (sayfa 387) dokumalara da sahip oluyorlardı. İşte böylece, ilk kez olarak, düzenli bir değişim olanaklı duruma geldi. Daha önceki aşamalarda, ancak rastgele değişimler olabiliyordu; silah ve aletler yapımında, özel bir ustalık; geçici bir işbölümüne yol açabilir. Böylece birçok yerde, taş devrinin son çağına ilişkin, çakmak taşından aletler yapmaya yarayan bazı atelye kalıntıları bulunmuştur; bu atelyelerde ustalıklarını geliştiren zanaatçılar, kuşkusuz, Hint gentilice gruplarındaki zanaatçıların hâlâ yapmakta oldukları gibi, topluluk hesabına çalışıyorlardı.

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Aşiret içinde gerçekleştirilenden başka bir değişim, bu aşamada, hiçbir biçimde yapılamazdı, ve aşiret içindeki değişim bile istisnai bir olgu olarak kalıyordu. Buna karşılık, burada, çoban aşiretler [öbür aşiretlerden -ç.] ayrıldıktan sonra, çeşitli aşiretlerin üyeleri arasındaki değişim, ve düzenli bir kurum durumuna gelen bu değişimin gelişip sağlamlaşması için bütün koşulları hazır buluyoruz. Başlangıçta, değişim karşılıklı gentilice şeflerin aracılığıyla, aşiretten aşirete yapılıyordu; ama sürüler, özel mülkiyete geçmeye başlayınca, bireysel değişim, gitgide ağır bastı ve sonunda değişimin tek biçimi durumuna geldi. Bununla birlikte; çoban aşiretlerin, komşularından aldıklarına karşılık, onlara sattıkları başlıca madde, davardı; davar, bütün öbür metallerin kendisiyle değerlendirildiği ve bunlara karşılık her yerde seve seve kabul edilen meta durumuna geldi, - kısaca, davar, para işlevi görmeye başladı ve bu aşamadan itibaren paranın yerini tuttu: meta değişimi başlar başlamaz, bir meta-para gereksinmesi, kaçınılmaz ve ivedi bir durum aldı.

Bahçıvanlık, [yani -ç.] aşağı aşamadaki Asya barbarlarının kuşkusuz bilinmeyen bir şey olan tarım başlangıcı, onlarda, en geç orta aşama süresinde kendini gösterdi. Yüksek Turan yaylalarının iklimi, uzun ve sert kış için ot ve saman yedekliği olmaksızın, çoban yaşamına izin vermez, demek ki, burada, çayırların düzenlenmesi ve tahıl ekimi zorunlu durumdaydı. Karadenizin kuzeyindeki stepler için de durum aynıydı. Ama, davar için üretilen tahıl, kısa zamanda insan için bir besin haline geldi. İşlenmiş topraklar henüz aşiret mülkü [olarak -ç.] kaldılar, işlenmiş topraklardan yararlanma [hakkı -ç.] önce gense, daha sonra da, gens tarafından ev topluluklarına, ve son olarak da, bireylere (sayfa 388) verildi; bireylerin belki bazı kullanım hakları vardı, ama başka hiçbir hakları yoktu.

Bu aşamadaki sınai fetihler arasında, iki tanesi özel bir önem taşır. [Bunların -ç.] birincisi dokuma tezgahı, ikincisi, maden filizlerinin dökümü ve madenlerin işlenmesidir. Bakır, kalay ve bunların alaşımıyla meydana gelen tunç, en önemli

leriydi; tunç, etkili aletler ve silahlar yapılmasına yarıyordu, ama, bunlar, çakmak taşından yapılma aletlerin yerine geçemiyordu; bu işi ancak demir yapabiliyordu, ama henüz demir elde etmek bilinmiyordu. Süsleme ve süslenme için, kuşkusuz daha o zamandan, bakır ve tunca göre daha büyük bir değere sahip bulunan altın ve gümüşün kullanılmasına başlandı.

Bütün çalışma kollarındaki -hayvancılık, tarım, ev sanayi- üretim artışı, insan emek-gücüne, kendisine gerekenden daha çoğunu üretmek yeteneğini kazandırdı. Bu, aynı zamanda, her gens, ev topluluğu ya da karı koca ailesi üyesine düşen günlük iş tutarını artırdı. Yeni emek-güçlerine başvurmak gerekli duruma geldi. Savaş bunları sağladı: savaş tutsakları köle haline getirildiler. Birinci büyük toplumsal iş bölümü, emek üretkenliğini, dolayısıyla servetleri artırıp üretim alanını genişleterek, o günkü tarihsel koşullar içinde, zorunlu olarak köleliği getirdi. Birinci büyük toplumsal iş bölümünden, toplumun iki sınıf: efendiler ve köleler, sömürrenler ve sömürülenler biçimindeki ilk büyük bölünüşü doğdu.

Sürüler, aşiret ya da gensin ortaklaşa mülkiyetinden, bireysel aile başkanlarının mülkiyetine ne zaman ve nasıl geçti? Şimdiye kadar bu konuda hiçbir şey bilmiyoruz. Ama, öz bakımından, bu işin bu aşamada olmuş olması gerekir. O zaman, sürüler ve öbür yeni servetlerle, aile, köklü bir değişikliğe uğradı. Geçinme gereçlerini kazanmak her zaman erkeğin işi olmuştu; bu iş için zorunlu araçları üreten ve bu araçların mülkiyetine sahip olan, erkekti. Yeni geçinme araçlarını, sürüler meydana getiriyordu: onları önce evcilleştirmek, sonra da korumak, erkeğin eseri olmuştu. Bundan dolayı, davar erkeğe aitti; tıpkı davara karşılık trampa edilen meta, ve kölelerin de ona ait olması gibi. Şimdi üretimin sağladığı bütün kazanç (bénéfice) erkeğe gidiyordu; bundan (sayfa 389) kadın da yararlanıyordu, ama mülkiyette hiçbir payı yoktu. "Yabanıl" savaştı ve avcı, evde ikinci planda kalmakla yetinmişti; "daha yumuşak huylu" çoban, servetiyle övünerek, birinci plana çıktı ve kadını ikinci plana itti. Ve kadın bundan yakınamazdı. Aile içindeki işbölümü, mülkiyetin kadınla erkek arasındaki pay-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

laşımını düzenliyordu; bu, aynı kalmıştı; ama gene de, yalnızca aile dışındaki iş bölümünün değişmiş olması yüzünden, evlik ilişkiler şimdi altüst oluyordu. Eskiden kadının evdeki üstünlüğünü sağlayan neden: kadının kendini tamamen ev işlerine vermesi olgusu, şimdi, evde erkeğin üstünlüğünü sağlıyordu: kadının ev işleri, artık, erkeğin üretken emeği yanında hesaba katılmıyordu; önemli olan erkeğin çalışmasıydı; kadının çalışması, yalnızca önemsiz bir destektir. Daha burada, üretken toplumsal emek dışında, özel ev işleriyle yetinmek zorunda kaldıkça, kadının kurtuluşunun, kadın erkek eşitliğinin olanaksız olduğu ve olanaksız kalacağı ortaya çıkar. Kadının kurtuluşunun gerçekleşebilir bir duruma gelmesi için, önce, geniş bir toplumsal ölçekte üretime katılabilmesi ve ev işlerinin onu yalnızca çok önemsiz bir ölçüde uğraştırması gerekir. Bu da, ancak, yalnızca kadınların geniş ölçüde çalışmasını kabul etmekle kalmayıp, ayrıca bunu kesinlikle gerektiren, ve özel ev işini gitgide bir kamu sanayi yapmaya yönelen modern büyük sanayi ile olanaklı duruma geldi.

Erkeğin evdeki gerçek üstünlüğüyle, mutlak gücünün son engeli de yıkılıyordu. Bu mutlak güç, analık hukukunun yokoluşu, babalık hukukunun kuruluşu, iki-başlı-evlilikten kerte kerte tek-eşli evliliğe geçişle doğrulanmış ve süreklileştirilmiş oldu. Ama bununla, eski gentilice örgütlenmede bir çatlak meydana geliyordu: karı koca ailesi bir güç durumuna geldi ve korkutucu bir biçimde gensin karşısına dikildi.

Bir adım daha atarsak, kendimizi, bütün uygar halkların kahramanlık çağlarını geçirdikleri dönem olan, barbarlığın yuvarı aşamasında buluruz: [bu çağ -ç.] demir kılıç çağı [dır-ç.] ama aynı zamanda, demir saban ve demir balta [çağı -ç.]. Tarihte devrimci bir rol oynayan bütün ilkel maddelerin en önemli ve... patatese kadar en sonuncusu [olan -ç.] demir, insanın hizmetine girmişti. Demir, çok geniş topraklar üzerindeki tarlaların işlenmesini, çok geniş (sayfa 390) ormanlık alanların açılmasını sağladı; zanaatçıya, hiçbir taşın, bilinen hiçbir öbür maddenin dayanamayacağı bir sertlik ve kesinlikte bir alet verdi. Bütün bunlar yavaş yavaş oldu: ilk demirin sert-

liği, çoğunlukla, tunçtan daha azdı. Bundan dolayı, çakmak taşından silah ancak yavaş yavaş kayboldu; taş baltalar, yalnız Hildebrand Türküsü'nde değil, Hastings'de de, 1066 yılında, hâlâ savaşıyorlardı. [187] Ama ilerleme, zaman zaman kesilip hızlanarak, o zamandan beri karşı durulmaz bir biçimde, adım adım gerçekleşti. Taş ya da tuğladan yapılma evleri, taştan surlar, kuleler, ve mazgallarla kapsayan kent, aşiret ya da aşiretler konfederasyonunun merkezi oldu; bu, mimarlıkta büyük bir ilerlemenin olduğu kadar, artan tehlike ve artan korunma gereksinmesinin de işaretidir. Servet hızla arttı, ama bireysel servet olarak; dokumacılık, madenlerin işlenmesi ve gitgide farklılaşan öbür zanaatlar, üretime artan bir çeşitlilik ve yetkinlik veriyordu; bundan böyle, tahıl, sebze ve meyvelerin yanı sıra, tarım, elde edilmeleri öğrenilmiş bulunan, zeytinyağı ve şarabı da sağlamaktaydı. Böylesine çeşitli bir çalışma, artık aynı birey tarafından yürütülemezdi: ikinci büyük [toplumsal -ç.] işbölümü gerçekleşti: küçük zanaatlar, tarımdan ayrıldı. Üretimde, ve onunla birlikte emek üretkenliğindeki sürekli artış, insan emek gücünün değerini artırdı; önceki aşamada başlangıç durumunda ve yer yer görülen kölelik, şimdi toplumsal sistemin esas bir bileştireni durumuna gelir; köleler basit yardımcı olmaktan çıkarlar; tarlalarda ve atelyelerde, düzinelerle köle işe sürülür. Üretimin, başlıca iki kola: tarım ve küçük sanayie ayrılmasıyla, doğrudan doğruya değişim için üretim doğar; bu, meta üretimidir. Meta üretimiyle, yalnızca aşiret içinde ve aşiret sınırlarında yapılan ticaret değil, ayrıca, deniz aşırı ticaret de, şimdiden, doğar. Bununla birlikte, bütün bunlar, henüz gelişmelerinin ilk basamağındadırlar; değerli madenler, egemen ve evrensel meta para haline gelmeye başlarlar, ama henüz para olarak basılmazlar, yalnızca, ağırlıklarına göre değiştirilirler.

Özgür insanlarla köleler arasındaki ayrımın yanı sıra, zenginlerle yoksullar arasındaki ayrım da kendini gösterir: Toplumda, yeni iş bölümüne eşlik eden, sınıflar biçiminde yeni bir bölünme. Bireysel aile başkanları arasındaki mülkiyet (sayfa 391) ayrımları, her yerde, o zamana kadar varlığını sürdürmüş

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

bulunan eski komünist ev topluluğunu, ve onunla birlikte, top-
rağın bu topluluk hesabına ortaklaşa sürülmesi [töresini -ç.]
yok eder. Ekilebilir topraklar, işlemleri için, önce geçici,
sonra sürekli olarak karı koca ailelerine verilirler; iki başlı ev-
lilikten tek eşliliğe geçişe koşut olarak, tam özel mülkiyete
geçiş, yavaş yavaş tamamlanır. Karı koca ailesi, toplumda,
ekonomik birim haline gelmeye başlar.

Daha yoğun bir nüfus, dışarda olduğu kadar içerde de
daha sıkı bir bağlılığı gerektirir. Her yerde, aralarında akraba-
lık bulunan aşiretlerin konfederasyon biçiminde birleşmeleri
bir zorunluluk haline gelir; bu aşiretler az sonra da, birbirle-
riyle kaynaşırlar, ve onlarla birlikte, ayrı ayrı aşiret toprakları
da, halkın kolektif toprağı biçiminde kaynaşır. Halkın askeri
şefi -rex, bazileus, thiudans- vazgeçilmez, sürekli bir görevli
durumunu kazanır. Askeri şef, konsey, halk meclisi: işte, gen-
tilice örgütlenmenin, bir askeri demokrasi olmak üzere dö-
nüşmüş bulunan organları bunlardır. Askeri - çünkü savaş ve
savaş için örgütlenme, şimdi halk yaşamının düzenli görevleri
haline gelmiştir. Servet sahibi olmayı, yaşamın başlıca erekle-
rinden biri gibi gören halklarda komşuların serveti tamah
uyandırır. Bunlar barbar halklardır; yağma etmek, onlara, ça-
lışarak kazanmaktan daha kolay, hatta daha onurlu görünür.
Eskiden yalnızca bir zorbalığın öcünü almak, ya da daralan bir
toprağı genişletmek için yapılan savaş, şimdi yalnızca yağma
için yapılır ve sürekli bir sanayi kolu durumuna gelir. Yeni
müstahkem kentlerin çevresinde korkutucu surların dikilmesi
nedensiz değildir; bu surların hendeklerinde, gentilice örgüt-
lenmenin kuyu gibi mezarı açılırken, kuleleri uygarlık içinde
yükselir. İçerde de durum aynıdır. Çapul savaşları, yüksek as-
keri şefin de, ast şeflerin de gücünü artırır; bunların ardılları-
nın aynı aileler içinden seçilmesi töresi, özellikle babalık
hukukunun girişinden sonra, yavaş yavaş önce hoşgörülen,
sonra hak olarak istenen, en sonra da gaspedilen bir kalıtım
durumuna gelir; soydan geçme krallığın ve soydan geçme soy-
luluğun temeli kurulmuş bulunur. Böylece, gentilice örgüt-
lenme organları, halk içindeki, gens, kabile, aşiret içindeki

köklerinden yavaş yavaş kopar ve (sayfa 392) bütün gentilice örgütlenme, kendi karşıtı haline dönüşür: kendi işlerini öz-gürce düzenleme ereği gözeten bir aşiretler örgütlenmesiyken, komşularını soyan ve ezen bir örgütlenme olur; ve sonuç olarak [bu yeni örgütlenmenin -ç.], önceleri halk isteminin araçları olan organizmaları, kendi öz halkına karşı, özerk egemenlik ve baskı organizmaları durumuna gelir. Ama, servete karşı duyulan susama, gens üyelerini zenginler ve yoksullar biçiminde bölmeseydi, aynı gens içindeki mülkiyet ayrımı, gens üyelerinin çıkar birliğini, uzlaşmaz- karşıtlık durumuna dönüştürmeseydi, ve köleliğin genişlemesi, yaşamını çalışarak kazanma olgusunu, yalnızca kölelere layık ve çapuldan daha onursuz bir eylem olarak düşündürmeye başlama- saydı, bunlar asla olanaklı olamazdı.

*

Şimdi uygarlığın eşiğine gelmiş bulunuyoruz. Uygarlık, işbölümünde yeni bir gelişmeyle başlar. En aşağı aşamada, insanlar yalnızca doğrudan doğruya kişisel gereksinmeleri için üretiyorlardı; zaman zaman yapılan değişimin, yalnızca rastlantı sonucu elde kalan fazlalıkla ilgili yalıtık olaylardı. Barbarlığın orta aşamasında, çoban halklar arasında, sürü, belirli bir büyüklük kazanınca, davarın, kişisel gereksinmeler üzerinde, sürekli bir fazlalık sağlayan bir mülk durumuna geldiğini görürüz; aynı zamanda, çoban halklarla sürü sahibi olmayan geri kalmış aşiretler arasında bir iş bölümü de görürüz: yanyana varolan iki ayrı üretim aşaması bundan doğar; düzenli bir değişimin koşulları da bundan doğar. Barbarlığın yukarı aşaması, bize, tarımla küçük sanayi arasında yeni bir işbölümü ve bunun sonucu, çalışma ürünlerinin daima artan bir parçasının doğrudan doğruya değişim için üretilmesini getirir; bireysel üreticiler arasındaki değişimin, toplum için dırimsel bir zorunluluk kazanması da bundan doğar. Uygarlık, özellikle kent ve köy arasındaki karşıtlığı daha da belirgin bir duruma getirerek (iktisadi bakımdan, ilkçağdaki gibi, kent köye, ya da, ortaçağdaki gibi, köy kente egemen olabilir); daha

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

önce varolan bütün bu işbölümlerini güçlendirip geliştirir, ve onlara, kendine özgü ve çok önemli bir üçüncü işbölümünü (sayfa 393) ekler: artık, üretimle değil, yalnızca ürünlerin değişimiyle uğraşan bir sınıf doğurur - tüccarlar. O zamana kadar, sınıfların, oluşumundaki bütün izler üretime bağlanıyorlardı; bunlar üretime katılan kimseleri, azçok geniş bir ölçek üzerinde, yönetici ve yürütücü, ya da üretici olarak bölüyorlardı. Burada, sahneye, ilk kez olarak, üretime herhangi bir biçimde katılmaksızın, onun yönetimini ele geçiren ve üreticileri iktisadi bakımdan egemenliği altına alan bir sınıf girer; bir sınıf ki, iki üretici arasında zorunlu aracı olarak geçinir ve her ikisini de sömürür. Üreticileri, değişim zahmet ve riskinden kurtarmak bahanesiyle, ürünlerinin satışını en uzak pazarlara kadar yaymak ve böylece nüfusun en yararlı sınıfı olmak bahanesiyle, gerçekte çok küçük hizmetler için karşılık (salaire) olarak, yerli üretimin, olduğu kadar yabancı üretimin de kaymağını alan, hızla büyük servetler ve buna uygun düşen toplumsal bir etkililik kazanan, ve böyle olduğu için de, sonunda o da kendine özgü bir ürünü - devirli ticari bunalımları meydana getirene kadar, uygarlık dönemi içinde durmadan yeni saygınlıklar ve üretimde durmadan artan bir egemenlik sahibi olan bir kâr düşünleri, bir gerçek toplumsal asalaklar sınıfı meydana gelir.

Gerçi incelemekte bulunduğumuz gelişme aşamasında, [bu -ç.] yepyeni tüccarlar sınıfı, henüz parlak geleceklere akıldan bile geçirmez. Sınıf olarak varolur ve kendini zorunluymuş gibi gösterir, bu kadarı da yeter. Tüccarlar sınıfıyla birlikte, madeni para, basılmış para da meydana gelir, ve bu, üretici olmayanın, üretici ve onun üretimi üzerinde yeni bir egemenlik aracı olur. Metalar meta, bütün öbür metaları gizlice içinde saklayan meta, istendiğinde bütün canatılan şeylere dönüşebilen tılsım bulunmuştu. Kim ona sahip olursa, üretim dünyasını egemenliği altına alıyordu, ve ona herkesten çok sahip olan kimdi? Tüccar. Onun elinde, paraya tapma, güvenlik altındaydı. Paraya tapmak için, bütün metalarla bütün üreticilerin, tozlar içinde nasıl secdeye kapanmak zorunda olduklarını gösterme işini, üzerine o aldı. Zenginliğin bu ci-

simleşmesi karşısında, onun bütün öbür biçimlerinin [aşlında -ç.] basit görünüşlerden başka bir şey olmadıklarını, pratik aracıyla o (sayfa 394) kanıtladı. Paranın kudreti, bu gençlik dönemindeki ilkel sertlik ve ilkel kabalılığıyla, o zamandan beri kendini hiç göstermedi. Para karşılığında meta alımından sonra, ödünç para verilmesi çıkageldi, ve onunla birlikte de, faiz ve tefecilik. Daha sonraki çağlardaki hiçbir mevzuat, borçluyu, eski Atina ve eski Roma mevzuatı kadar acımaksızın, tefeci-alacaklının ayaklarına atmamıştır - ve bu iki mevzuat da, iktisadi zorlamadan başka hiçbir zorlama olmaksızın, töre olarak, kendiliğinden doğmuştur.

Meta ve köle biçimindeki zenginlik yanında, para biçimindeki servet yanında, toprak mülkiyeti biçimindeki zenginlik de kendini gösterdi. Toprak parçaları üzerinde, kişilere, başlangıçta gens ya da aşiret tarafından verilen kullanım hakkı, şimdi öylesine sağlamaştırılmıştı ki, bu parçalar, soydan geçme mülk olarak onlara ait bulunuyordu. Son zamanlarda, özellikle, gentilice topluluğun toprak parçası üzerinde sahip bulunduğu ve kendileri için bir engel olan haktan kurtulmak için çaba göstermişlerdi. Engelden kurtuldular - ama az sonra, yeni toprak mülkiyetinden de kurtuldular. Tam ve özgür toprak mülkiyeti, yalnızca toprağı kısıntısız ve sınırsız kullanma yetkisi anlamına değil, onu elden çıkarma yetkisi anlamına da geliyordu. Toprak, gentilice mülk oldukça bu yetki yoktu. Ama yeni toprak sahibi, gens ve aşirete ait yüksek mülkiyet engellerini kesinlikle söküp atınca, kendisini o zamana kadar çözülmöz biçimde toprağı bağlayan bağı da koparmış oldu. Bunun ne demek olduğunu, özel toprak mülkiyetinin çağdaşı bulunan paranın türetilmesi ile öğrendi. Bundan böyle, toprak, satılan ve rehine konulan bir meta olabiliyordu. Toprak mülkiyeti kurulur kurulmaz, ipotek de türetilmişti (Atina'ya bakınız). Tıpkı hétaërisme ve fuşşun tekeşliliğı tebelleş olması gibi, ipotek de, bundan böyle, toprak mülkiyetini adım adım izler. Tam özgür, elden çıkarılabilir toprak mülkiyetini istediniz, [öyle mi? -ç.]: pekâlâ, işte ona sahipsiniz... "Tu l'as voulu, Georges Dandin!"[35]

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

İşte böylece ticaretin genişlemesiyle, para ve tefecilikle, toprak mülkiyeti ve ipotekle, kitlelerin artan yoksullaşması (sayfa 395) ve yoksullar yığınının büyümesiyle birlikte, servetin küçük bir sınıf elinde toplanıp merkezleşmesi de hızla gerçekleşti. Yeni servet aristokrasisi, daha ilk anda eski aşiret soylularıyla karışmadığı ölçüde, bu soyluları kesin olarak geri plana itti (Atina'da, Roma'da, Cermenler'de). Ve özgür insanlardaki, bu servetlerine göre sınıflara bölünüşün yani sıra, özellikle Yunanistan'da, zoraki çalışması, üzerinde bütün toplum üst yapısının yükseldiği temeli meydana getiren köleler[36] sayısında büyük bir yükselme görüldü.

Şimdi, bu toplumsal devrim süresince, gentilice örgütlenmenin ne olduğuna bakalım. Kendi katkısı olmaksızın fıskırılmış bulunan yeni ögeler karşısında, bu örgütlenme güçsüz kalmıştı. Varlığının ilk koşulu, bir gens ya da bir aşiret üyelerinin, yalnızca kendilerinin yaşadığı bir toprak üzerinde birleşmiş olmalarıydı. Bu durum uzun süreden beri ortadan kalkmıştı. Her yerde gensler ve aşiretler birbirine karışmıştı, her yerde, köleler, metekler; yabancılar, yurttaşlarla birlikte yaşıyorlardı. Ancak barbarlığın orta aşamasının sonuna doğru erişilmiş bulunan yerleşme yeri değişmezliği, ticaret, çalışma değişiklikleri ve toprak mülkiyetindeki değişmeler (ferağ ve intikaller) yüzünden meydana gelen konut değişme ve hareketliliği dolayısıyla, durmadan bozuluyordu. Gens üyeleri, kendi ortak işlerini bir düzene koymak için, artık birarada toplanamıyorlardı; yalnızca dinsel törenler gibi ıvır zıvır şeyler hâlâ iyi kötü yapılabiliyorlardı. Gensin savunmakla görevli ve yetkili bulunduğu gereksinme ve çıkarlar yanında, içinde karşılıklı yardımlaşılan koşullardaki devrim ve bu devrim sonucu toplumsal yapıda meydana gelen değişme, yalnızca eski gentilice düzene yabancı olmakla kalmayıp, ayrıca ona büsbütün karşı yeni gereksinme ve yeni çıkarlar doğurmuşlardı. İşbölümünden doğmuş bulunan zanaat gruplarının çıkarları, kent, köyle karşıtlık durumundaki özel gereksinmeleri, yeni organizmalar gerektiriyordu; ama bu gruplardan herbiri, çeşitli gensler; kabileler ve aşiretler üyelerinden meydana gelmişti,

hatta içlerinde yabancılar bile (sayfa 396) bulunuyordu; öyleyse, bu organizmaların da, gentilice örgütlenmenin dışında, bu örgütlenmenin yanında ve sonuç olarak, ona karşıt biçimde kurulmaları gerekiyordu. - Sırası gelince, çıkarlar arasındaki bu çatışma, her gentilice topluluk içinde kendini duyuruyordu; zenginlerle yoksulların, tefecilerle borçluların aynı gens ve aynı aşiret içinde toplanmasında, bu çatışma en yüksek noktasına varıyordu. - Buna, gentilice topluluklara yabancı yeni nüfus yığını da ekleniyordu, ki bu kitle, Roma'da olduğu gibi, ülke içinde bir güç durumuna gelebiliyor ve kandaş soylarla kandaş aşiretler içinde yavaş yavaş özümlemeyecek denli kalabalık bulunuyordu. Bu kitle karşısında, gentilice birlikler, kapalı, ayrıcalıklı loncalar olarak dikiliyorlardı: ilkel ve kendiliğinden demokrasi, iğrenç bir aristokrasiye dönüşmüştü. Son olarak, gentilice örgütlenme, içsel çelişkiler bulunmayan bir toplumdaki doğmuştu ve yalnızca bu nitelikteki bir topluma uygundu. Bu toplum, kamuoyu hariç, hiçbir zorlama aracına sahip değildi. Ama işte, iktisadi varlık koşulları bütünü gereğince, özgür insanlar ve köleler, zengin sömürücüler ve yoksul sömürülenler biçiminde bölünmek zorunda kalan bir toplum doğmuştu; [öyle -ç.] bir toplum ki, bu uzlaşmaz karşıtıkları artık yeni baştan uzlaştıramamakla kalmıyor, tersine, onları sonuna kadar geliştirmek zorunda bulunuyordu. Böyle bir toplum, ancak, ya bu sınıfların kendi aralarındaki sürekli ve açık bir savaşımı içinde, ya da, görünüşte uzlaşmaz karşıt sınıfların üstünde yer alan, onların açık çatışmasını önleyen ve sınıflar savaşımına, olsa olsa, iktisadi alanda, yasal denilen bir biçim altında izin veren bir üçüncü gücün egemenliği altında varlığını sürdürebilirdi: gentilice örgütlenmenin ömrü dolmuştu. Gentilice örgütlenme, işbölümü ve bunun sonucu, toplumun sınıflara bölünmesi ile paramparça olmuştu. Yerine, devlet geçti.

*

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

Devletin, gentilice örgütlenmenin yıkıntıları üzerinde yükselen başlıca üç biçimini, daha önce ayrıntılı bir şekilde inceledik. Atina, en saf, en klasik biçimi gösterir: Burada, üstünlük kazanan devlet, doğrudan doğruya bizzat gentilice toplum içinde gelişen sınıfların uzlaşmaz-karşıtlıklarından (sayfa 397) doğar. Roma'da, gentilice toplum, kendi dışında kalan ve haklardan yoksun, ama ödev üstüne ödev yüklenmiş kalabalık bir pleb arasında, kapalı bir aristokrasi durumuna gelir; plebin yengisi, eski gentilice örgütlenmeyi yıkar; bu örgütlenmenin yıkıntıları üzerinde, gentilice aristokrasi ve plebin, içinde kısa zamanda tamamen yok olacakları devleti yükseltir. Son olarak, Roma İmparatorluğu galipleri Cermenlerde, devlet, doğrudan doğruya, gentilice örgütlenmenin egemenlik kuramayacağı kadar geniş yabancı toprakların fethinden doğar. Ama, bu fethin, eski nüfusla ciddi bir savaşıma bağlı olmadığı gibi, daha ileri bir işbölümüne de bağlı bulunmaması yüzünden, mağluplarla fatihlerin iktisadi gelişme aşamalarının hemen hemen aynı olması sonucu, toplumun iktisadi temelinin değişmeden kalması yüzünden, gentilice örgütlenme, mark kuruluğu (Markverfassung) içinde, değişmiş, ülkeye değgin (territoriale) bir biçim altında, uzun yüzyıllar süresince varlığını koruyabilir, ve hatta Dithmarschen'de olduğu gibi, yeni soylu ve patrisyen aileler, hatta köylü aileler içinde, güçten düşmüş bir biçim altında, bir zaman için gençleşebilir.[37]

Öyleyse devlet, topluma dışardan dayatılmış bir güç değildir; Hegel'in ileri sürdüğü gibi, "ahlak fikrinin gerçekliği", "akılın imgesi ve gerçekliği" de değildir.[189] Devlet, daha çok, toplumun, gelişmesinin belirli bir aşamasındaki bir üründür; bu, toplumun, önlemekte yetersiz bulunduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden, kendi kendisiyle çözülmöz bir çelişki içine girdiğinin itirafıdır. Ama, karşıtların, karşıt iktisadi çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir savaşın içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alan çatışmayı hafifletmesi, "düzen" sınırları içinde tutması gereken bir güç gereksinmesi kendini kabul ettirir; işte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç, devlettir.

Devlet, eski gentilice örgütlenmeye göre, ilkin, uyruklarının toprağa göre dağılmasıyla belirlenir. Gördüğümüz gibi, (sayfa 398) kan ilişkileriyle kurulmuş ve devam ettirilmiş bulunan eski gentilice birlikler, büyük ölçüde üyelerinin belli bir toprağa bağlı olmalarını gerektirdikleri halde, bu bağlar uzun zamandan beri çözümlenip yok oldukları için, yetersiz bir hale gelmişlerdi. Toprak olduğu yerde duruyordu, ama insanlar hareketli duruma gelmişlerdi. Bu durumda, toprağın bölgelere göre bölünüşü hareket noktası olarak alındı ve yurttaşlar gens ve aşiret ayrımı yapılmaksızın, nerde yerleşmişlerse orda, kamusal hak ve görevlerini yerine getirmeye bırakıldı. Devlet uyruklarının, ait oldukları yere göre bu örgütlenmesi, bütün devletlerde ortak ve geçerlidir, Bundan dolayı bize doğal görünür; ama, bu örgütlenmenin kan bağlarına göre eski örgütlenme yerine geçebilmesinden önce, Atina ve Roma'da, ne kadar sert ve uzun boğuşmaların gerektiğini gördük.

İkinci olarak, bizzat silahlı güç halinde örgütlenen halkla artık doğrudan doğruya aynı şey olmayan bir kamu gücünün kuruluşu gelir. Bu özel kamu gücü zorunludur; çünkü sınıflara bölünmeden sonra, halkın özerk bir silahlı örgütlenmesi olanaksız duruma gelmiştir. Köleler de nüfusa dahil bulunuyorlar; 365.000 köle karşısında, 90.000 Atina yurttaşı, ancak ayrıcalıklı bir sınıf oluşturur. Atina demokrasisinin halk ordusu, boyunduruk altında tuttuğu kölelere karşı, aristokratik bir kamu gücüydü; ama, yurttaşlara da sözgeçirebilmek için, daha önce anlatmış bulunduğumuz gibi, bir jandarma kuvveti zorunlu oldu. Bu kamu gücü, her devlette vardır; yalnızca silahlı adamlardan değil, ama maddi eklentilerden de, gentilice toplumun bilmediği hapisaneler ve her türlü ceza kurumlarından da oluşur. Bu güç, sınıf karşıtlıklarının henüz gelişmemiş bulunduğu toplumlarda ve ücra bölgelerde, hemen hemen yok denecek derecede önemsiz olabilir; Amerika Birleşik Devletleri'nde bazan ve bazı yerlerde olduğu gibi. Ama, devlet içindeki sınıf çelişkileri belirginleştiği ve sınırdaş devletler daha büyük ve daha kalabalık bir duruma geldiği ölçüde, onun da gücü artırılır; - daha çok, sınıf savaşmaları ve fetih rekabeti-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

nin, kamu gücünü, bütün toplumu, hatta devleti yutmakla tehdit edecek derecede artırmış bulunduğu bugünkü Avrupa'mızı düşünelim.

Bu kamu gücünü yaşatmak için, devletin yurttaşlarının (sayfa 399) katkıda bulunması gerekir - vergiler. Bu vergiler, gentilice toplumda hiç bilinmeyen şeylerdi. Ama bugün vergiler üzerinde enine boyuna konuşabiliyoruz. Uygarlığın ilerlemeleri ile, artık onlar da yetmez; devlet, gelecek üzerine polişe çeker, ödünç paralar alır. - devlet borçları. Yaşlı Avrupa, bu nokta üzerinde de, nereye kadar gidileceğini bilir.

Kamu gücünü ve vergileri ödetmek hakkını kullanan görevliler, toplumun organları olarak, toplumun üzerinde yer alırlar. Gentilice örgütlenme organlarına gösterilen içten gelme saygı, görevlilere karşı da bu saygının gösterildiğini varsayacak bile, onlara yetmez; topluma yabancılaşan bir gücün dayanakları olarak, onların otoritesini, onlara bir kutsallık ve özel bir dokunulmazlık kazandıran olağanüstü yasalarla, sağlama bağlamak gerekir. Uygar devletin en bayağı polis memuru, gentilice toplumdaki bütün organizmaların birarada sahip olduklarından çok "otorite" sahibidir; ama en güçlü prens, en büyük devlet adamı, ya da uygarlığın en büyük askeri şefi, en küçük gentilice şefin mazhar olduğu içten gelme ve sözgötürmez saygıyı kiskanabilir. Bunun böyle oluşu, [bunlardan -ç.] birinin toplumun bağrında yaşarken, öbürünün, toplumun dışında ve üstünde [olan -ç.] bir şeyi temsil etme durumunda bulunmasındandır.

Devlet, sınıf karşıtlıklarını frenleme gereksinmesinden doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, iktisadi bakımdan egemen olan, ve bunun sayesinde, siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir. İşte bundan ötürüdür ki, antik devlet, her şeyden önce, köleleri boyunduruk altında tutmak için, köle sahiplerinin devletiydi: tıpkı feodal devletin, serf ve angaryacı köylüleri boyunduruk altında tutmak için soyluların organı, ve

modern temsili devletin [de -ç.] ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi aleti olması gibi. Bununla birlikte, istisnai olarak savaşım durumundaki sınıfların denge tutmaya çok yaklaştıkları öyle bazı dönemler olur ki, devlet gücü sözde aracı olarak, bir zaman için, bu sınıflara karşı belirli bir bağımsızlık [durumunu -ç.] korur. 17. ve 18. yüzyıl mutlak krallıkları soyululuk ile burjuvazi (sayfa 400) arasındaki dengeyi böyle kurdu; birinci, ve özellikle ikinci Fransız İmparatorluğu'nun proletaryaya karşı burjuvaziyi, burjuvaziye karşı da proletaryayı kullanan Bonapartçılığı, bu sınıflar karşısındaki bağımsız durumunu böyle korudu. Bu konuda, egemen olanlarla baskı altında tutulanların aynı derecede komik bir figür oluşturdukları yeni örnek, Bismarck ulusunun yeni Alman İmparatorluğu'dur: burada, terazinin bir kefesine kapitalistler, bir kefesine de emekçiler konmuş ve ikisinin sırtından da, ahlaksız Prusyalı toprak ağalarına çıkar sağlanmıştır.

Tarihin tanıdığı devletlerin çoğunda, yurttaşlara verilen haklar, ayrıca servetlerine göre değişmişlerdir; bu olgu, devletin, mülksüz sınıfa karşı korunmak için, bir mülk sahibi sınıf örgütü olduğunu açıkça gösterir. Atina ve Roma'da, servete göre kurulmuş sınıflar için, daha o zaman, durum buydu. Siyasal gücün, toprak mülkiyetine göre, hiyerarşik olarak düzenlediği ortaçağ devletinde durum buydu. Modern temsili devletlerde, seçimlere katılabilmek için belirli bir vergi ödenmesinde (cens electoral) de durum budur. Bununla birlikte, servet ayrımının bu siyasal kabulü, hiç de işin özü değildir. Tersine, bu, devletin gelişmesinde aşağı bir dereceyi gösterir. Modern toplumsal koşullarımız içinde gitgide kaçınılmaz bir zorunluluk durumuna gelen, ve proletarya ile burjuvazi arasındaki son kesin savaşın, ancak kendi çerçevesinde sonuna kadar götürülebileceği devlet biçimi olan demokratik cumhuriyet, [bu -ç.] en yüksek devlet biçimi, servet ayrımlarını artık resmen tanımaz. Zenginlik, demokratik cumhuriyette, gücünü, dolaylı, ama o kadar da güvenli bir biçimde gösterir. Bir yandan, Amerika'nın klasik bir örnek sunduğu, memurların düpedüz rüşvet yemesi, öbür yandan, hükümetle borsa arasındaki

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

ittifak biçimi altında; bu ittifak, devlet borçları ne kadar çok artar, ve hisse senetli şirketler, yalnızca ulaştırmayı değil, üretimin. kendisini de ellerinde ne kadar çok toplar ve böylece borsada ne kadar merkezi bir durum kazanırlarsa, o kadar kolay gerçekleşir. Amerika dışında, bunun çarpıcı bir örneğini yepyeni Fransız Cumhuriyeti verir, ve namuslu İsviçre de, bu alanda geride kalmaz. Ama, İngiltere bir yana, genel oy hakkının, Bismarck ya da Belichröder'den hangisinin daha yüksek bir duruma yükselttiği (sayfa 401) belli olmayan yeni Alman İmparatorluğu, hükümetle borsa arasındaki bu kardeşçe ittifak için, demokratik bir cumhuriyetin [hiç de -ç.] zorunlu olmadığını kanıtlar. Ve kısacası, mülk sahibi sınıf, doğrudan doğruya, bütün yurttaşlara tanınan genel oy hakkı aracılığıyla hüküm sürer. Ezilen sınıf, yani gerçekte proletarya, kendi kendini kurtarmak için yeteri kadar olgunlaşmadıkça, çoğunlukla, varolan toplumsal rejimi, olanaklı tek rejim olarak düşünecek, ve siyasal bakımdan söylemek gerekirse, kapitalist sınıfın kuyruğunu, onun aşırı sol kanadını oluşturacaktır. Ama, kendi kendini kurtarmakta daha yetenekli bir duruma geldiği ölçüde, proletarya, ayrı bir parti oluşturur, ve kapitalistlerin temsilcilerini değil, kendi öz temsilcilerini seçer. Öyleyse, genel oy hakkı, işçi sınıfının olgunluğunu ölçmeyi sağlayan göstergedir. Bugünkü devlet içinde bundan daha çok hiçbir şey olamaz ve hiçbir zaman da olamayacaktır; ama bu kadarı da yeter. Genel oy hakkı termometresinin, emekçiler için kaynama noktasını göstereceği gün, onlar da, kapitalistler gibi, ne yapmaları gerekiyorsa onu yapacaklardır.

Demek ki, devlet düşünülemez bir zamandan beri varolan bir şey değildir. İşlerini onsuz gören, hiçbir devlet ve devlet gücü fikri bulunmayan toplumlar olmuştur. Toplumun sınıflara bölünmesine zorunlu olarak bağlı bulunan belirli bir iktisadi gelişme aşamasında, bu bölünme, devleti bir zorunluluk durumuna getirdi. Şimdi, üretimde, bu sınıfların varlığının yalnızca bir zorunluluk olmaktan çıkmakla kalmayıp, üretim için gerçek bir engel olduğu bir gelişme aşamasına hızlı adımlarla yaklaşıyoruz. Bu sınıflar, vaktiyle ne kadar kaçınıl-

maz bir biçimde ortaya çıktılarsa, o kadar kaçınılmaz bir biçimde ortadan kalkacaklardır. Onlarla birlikte, devlet [de -ç.] kaçınılmaz bir biçimde yok olur. Üreticilerin özgür ve eşitçi bir birlik temeli üzerinde üretimi yeniden düzenleyecek olan toplum, bütün devlet makinesini bundan böyle kendine layık olan yere, bir kenara atacaktır: âsâr-ı atika müzesine, çıkrık ve tunç baltanın yanına.

*

Öyleyse, buraya kadar yaptığımız açıklamaya göre, uygarlık, işbölümü, işbölümü sonucu bireyler arasında ortaya (sayfa 402) çıkan değişim, ve bu iki olguyu kapsayan meta üretiminin tam olarak gelişerek, daha önceki toplumu altüst ettikleri toplumsal gelişme aşamasıdır.

Toplumun geçmiş bütün aşamalarında, üretim, her şeyden önce, ortaklaşa bir üretimdi; tıpkı tüketimin de, azçok geniş komünist topluluklar içinde, ürünlerin doğrudan doğruya üleşimiyle yapılmış olduğu gibi. Bu üretim ortaklığı çok dar sınırlar içinde yeralıyordu, ama üreticilerin üretim süreci ve kendi ürünleri üzerindeki egemenliklerini de olanaklı kılıyordu. Üreticiler, ürünün ne olduğunu bilirler: ürünü tüketirler; ürün ellerinden çıkmaz; ve üretim bu temel üzerinde yapıldıkça, üreticilerin denetiminden kurtulamaz; uygarlıkta hep ve kaçınılmaz bir biçimde olduğu gibi, üreticilerin karşısına yabancı güçler umacasını çıkartamaz.

Ama, işbölümü, yavaş yavaş, bu üretim süreci içine sızar. Üretim ve sahibolma ortaklığının kuyusunu kazar, bireysel sahibolmayı egemen kural durumuna yükseltir ve böylece, bireyler arasındaki değişimin doğmasını sağlar, - bunun ne biçimde olduğunu, daha önce inceledik. Yavaş yavaş, meta üretimi, egemen biçim durumuna gelir.

Meta üretimiyle, üretim, artık kişisel tüketimi için değil, değişim için yapılır, ürünler, zorunlu olarak, el değiştirirler. Üretici; değişimde, ürününü elden çıkarır; bundan ötürü, artık onun ne olacağını bilmez. Paranın, ve parayla birlikte, üreticiler arasında aracı olarak tüccarın işe karışmasıyla, değişim sü-

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

reci daha karışık, ürünlerin yazgısı daha belirli bir duruma gelir. Tüccarların sayısı çoktur, ve onlardan hiçbirisi, öbürünün ne yaptığını bilmez. Bundan böyle, metalar, yalnızca elden ele geçmekle kalmazlar pazardan pazara da geçerler; üreticilerin, üretimin bütünü üzerinde, kendi yaşama alanlarında yitirmiş buldukları egemenliği, tüccarlar elde edemedi. Ürünler ve üretim raslantıya bırakıldı.

Ama raslantı, bir bütünün kutuplarından yalnızca biridir; bu bütünün öbür kutbuna zorunluluk denir. Raslantının hüküm sürer gibi görüldüğü doğada, her özel alanda, bu raslantı içinde kendini kabul ettiren içkin zorunluluk ve içsel yasayı, uzun süreden beri tanıtlamış bulunuyoruz. Ve doğa için doğru olan şey, toplum için daha az doğru değildir. Bir toplumsal çalışım, bir dizi toplumsal olgu, insanların bilinçli (sayfa 403) denetiminden ne kadar kurtulur ve onları ne kadar aşarsa, o kadar rastlantıya bağılıymış gibi görünür, ve bu olguların kendilerine özgü içsel yasaları, bu raslantı içinde, kendilerini o kadar doğal bir zorunluluk gibi kabul ettirirler. Meta üretimi ve meta değişimindeki raslantıları da, benzer yasalar yönetir; bu yasalar, tek tek üretici ve değişimcilerin karşısında, ilk anda bilinmeyen ve özlükleri adamakıllı incelenip, derinliğine anlaşılması gereken yabancı güçler olarak dikilirler. Meta üretiminin bu iktisadi yasaları, bu üretim biçiminin çeşitli gelişme derecelerine göre değişirler; ama, bütün uygarlık dönemi, bütünü ile, bu yasalara bağımlı bulunur. Ve günümüzde de, ürün, üreticiye egemendir; günümüzde toplam üretim, ortaklaşa hazırlanan bir plana göre değil, kendini, en sonunda devirli ticari bunalımların, fırtınaları içinde doğal bir yıkım şiddetiyle kabul ettiren yasalar tarafından düzenlenir.

Yukarda, üretimdeki gelişmenin oldukça ilkel bir derecesinde, insan emek gücünün, üreticilerin yaşaması için gerekli olandan daha çok ürün sağlamak bakımından yetenekli duruma nasıl geldiğini, ve her şeyden önce, bu gelişme derecesinin; bireyler arasında işbölümü ve değişimin ortaya çıktığı gelişme derecesiyle nasıl aynı şey olduğunu görmüştük. Şu büyük "hakikat"i bulgulamak için pek uzun bir zaman gerek-

medi: İnsan da bir meta olabilir; eğer insan, köle durumuna getirilirse, insan gücü, değişimi ve sömürülmesi olanaklı bir şey olur. İnsanlar daha değişim başlar başlamaz, bizzat kendileri de değiştirilebilir oldular. İnsanlar bunu istesin istemesin, aktif, pasif durumuna geldi.

Toplumun, bir sömüren, ve bir de sömürülen sınıf biçimindeki ilk büyük bölünüşü, en yüksek gelişmesine uygarlık çağında erişen kölelikle birlikte meydana geldi. Bu bölünüş, bütün uygarlık dönemi boyunca, sürüp gitti. Kölelik, ilk sömürü biçimidir, antik dünyaya özgü bir biçimdir; onun yerine, ortaçağda servaj (toprakbentlik), modern zamanlarda da, ücretlilik (salariat) geçer. Bunlar, uygarlığın üç büyük çağını belirleyen, üç büyük kölelik (servitude) biçimidir; kölelik, önce açık, ve sonra da az gizli, uygarlığın bütün devirlerinde varlığını sürdürür.

Uygarlığın kendisiyle birlikte başladığı ticari üretim (sayfa 404) aşaması, iktisadi bakımdan: 1° paranın, ve parayla birlikte, para-sermaye, faiz ve tefeciliğin; 2° üreticiler arasında aracı sınıf olarak tüccarların; 3° özel toprak mülkiyeti ve ipotegin; ve 4° üretimin egemen biçimi olarak köle çalışmasının, [sahneye -ç.] girişiyle belirlenir. Uygarlığa karşılık düşen ve uygarlıkla birlikte kesin olarak kurulan aile biçimi, tek eşlilik, [yani -ç.] erkeğin kadın üzerinde üstünlüğü ve toplumun iktisadi birimi olarak karı koca ailesidir. Uygur toplumun özeti, bütün tipik dönemler içinde yalnızca egemen sınıfın devleti olan, ve her zaman, her şeyden önce, ezilen, sömürülen sınıfı bağımlılık (sujétion) içinde tutmaya yönelik bir makine olarak kalan, devlettir. Uygarlık için, aynı biçimde, belirleyici olan iki şey de, bir yandan, bütün toplumsal işbölümünün temeli olarak, kent ile köy arasındaki karşıtlığın artışı; öbür yandan, mülk sahibine, hatta öldükten sonra bile mallarını istediği gibi kullanma olanağı veren vasiyetnamelerin girişidir (kabul edilmesidir). Antikçağ gentilice örgütlenmesine aykırı olan bu kurum, Solon çağına kadar, Atina'da bilinmiyordu; Roma'da erkenden kabul edildi, ama hangi çağda olduğunu bilmiyoruz:[38] Almanlarda, namuslu Almanın mirasını kiliseye ko-

layca bırakabilmesi için, vasiyet kurumunu sokanlar, rahipler olmuştur.

Bu örgütlenmeyi temel olarak alan uygarlık, eski genti-lice toplumun [yapmaya -ç.] hiçbir zaman yetenekli olmadığı çok şeyler yaptı. Ama bunları, insandaki en iğrenç içgüdü ve tutkuları harekete getirerek, ve bu iğrenç içgüdü ve tutkuları, insanın bütün öbür yetenekleri zararına geliştirerek yaptı. Uygarlığın ruhu, ilk gününden günümüze kadar, yalınkat bir açgözlülük oldu; onun tek ereği, zenginlik, gene zenginlik, ve hep zenginliktir; ama toplumun zenginliği (sayfa 405) değil, şu bayağı bireyin zenginliği. Her raslantı sonucu bilimin artan gelişmesi, ve çeşitli dönemlerde, sanatın en gözkaştırıcı çağları, uygarlık içinde görüldüyse bunun tek nedeni, bilim ve sanat olmaksızın zamanımız zenginliklerinin tamamen elde edilmesinin olanaklı olmamasıdır.

Uygarlığın temeli, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından sömürülmesi olduğundan, bütün gelişme, sürekli bir çelişme içinde oluşur. Üretimdeki her ilerleme, aynı zamanda, ezilen sınıfın, yani büyük çoğunluğun durumunda bir gerileme belirtisidir. Kimileri için bir iyilik olan şey, başkaları için kesenkes bir kötülüktür; sınıflardan birindeki her yeni kurtuluş, öbür sınıf için yeni bir baskıdır. Sonuçları bugün herkesçe bilinen makineli üretimin ortaya çıkışı, bunun en çarpıcı kanıtını verir. Ve, gördüğümüz gibi, haklarla ödevler arasındaki ayırım, Barbarlarda henüz belli belirsiz olduğu halde, uygarlık, sınıflardan birine hemen hemen bütün hakları, öbürüne ise, tersine, hemen hemen bütün ödevleri vererek, ikisi arasın da varolan ayırım ve karşıtlığı, hatta en yeteneksiz birine bile açıkça gösterir.

Ama olması gereken bu değildir. Egemen sınıf için iyi olan şey, egemen sınıfın kendisiyle özdeşleştiği bütün toplum için de iyi olmalıdır. Öyleyse, uygarlık ilerledikçe, kaçınılmaz bir sonuç olarak meydana getirdiği kötülükleri, iyilikseverlik örtüsüyle örtmek, telleyip pullamak, ya da yadsımak, uzun sözün kısası, ne geçmiş toplum biçimlerinde, hatta ne de uygarlığın ilk aşamalarında bilinen danışıklı bir ikiyüzlülüğe bürünmek zorundadır; bu ikiyüzlülük, en aşırı derecesini, son

Friedrich Engels

olarak, Şu olumlamada bulur: Ezilen sınıf, iŐverenler sınıfı tarafından, yalnızca sömürülen sınıf yararına sömürülmektedir; eğer sömürülen sınıf bundan hoŐlanmaz ve hatta direnmeye dek de giderse, velinimetlerine, smrclerine karşı, nan-körlüklerin en katmerlisi olur bu.[39] (sayfa 406)

Ve bitirmek için, işte Morgan'ın uygarlık üzerindeki d-
Őncesi:

"Uygarlığın doęuŐundan beri, servet artışı o kadar büyük, servet biçimleri o kadar çeşitli uygulaması o kadar geniş, ve mülk sahipleri yararına yönetimi o kadar becerikli oldu ki, bu servet, halk karşısında, gemlenmesi olanaksız bir gc haline geldi. İnsan akılı, kendi öz türetimi önünde, ŐaŐkın ve eli kolu bağlı duruyor. Ama gene de, insan aklının, servete egemen olmak için yeter derecede gcl olacağı, devlet ve devletçe korunan mülkiyet ilişkilerini olduğu kadar, mülk sahiplerinin haklarının sınırlarını da saptayacağı zaman gelecek. Toplum çıkarları, özel çıkarlardan kesenkes daha önemlidir, ve bunların adil ve uyumlu bir ilişki içine konmaları gerekir. Eğer ilerleme, geçmiŐin yasası olmuş olduğu gibi, geleceğin de yasası kalacaksa, alelade servet avcılığı, insanlığın değişmez alınyazısı değildir. Uygarlık sabahından beri geçen zaman, insanlığın geçmiş varlığının çok kck bir parçasından, insanlığın önünde olan zamanın çok kck bir parçasından başka bir Şey değildir. Toplumun yıkılması, tek amacın zenginlik olduğu bir tarih döneminin sonu olarak, tehdit edici bir biçimde önümüzde dikiliyor; çünkü böyle bir dönem, kendi yıkılıŐ gelelerini, kendi içinde saklar. Yönetimde demokrasi, toplumda kardeşlik, haklarda eşitlik, genel eğitim, toplumun gelecekteki yüksek aşamasının başlangıcını gösterecekler; deney, akıl ve bilim, durmadan buna alıŐıyor. Bu, antik genslerdeki özgürlük, eşitlik ve kardeŐlięin, yeniden -ama üstün bir biçim altında- canlanıŐı olacak." (Morgan, Ancient Society, s. 552). (sayfa 407)

Mart sonu ile 26 Mayıs 1884 arasında yazılmıştır. 1884'te
Zürich'te ayrı bir yayımı yapılmıŐtır.

İmza: Friedrich Engels

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni

